

Miskolci Keresztény Szemle

ÖKUMENIKUS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

67. (XVIII/1.) szám

2022

SZERZŐK

Apostagi Zoltán
Prof. Dr. Báger Gusztáv
Bata János
Prof. Dr. Cs. Varga István
Prof. Dr. Dolhai Lajos
Erdélyi László
Gulyásné Vastag Irén
Hideg Ágnes
Dr. Hortai Rita
Dr. Illés György
Prof. Dr. Kabdebó Lóránt
Klemen Terézia
Dr. Rózsa Tibor
Dr. Udvardy György
Dr. Várhelyi Krisztina
Várnagy Márta

Tartalomjegyzék

BÁGER GUSZTÁV VERSE: Ima az országért (3)

ERDÉLYI LÁSZLÓ VERSE: Ima önmagamért (4)

• ÉVFORDULÓK, ÜNNEPEK, ESEMÉNYEK •

DOLHAI LAJOS: Gyászbeszéd Mikolai Vince atya temetési szertartásán (5)

Gondolatok az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusról (9)

UDVARDY GYÖRGY: A világ, mint Eucharisztia – Őseink hite jövőnk reménye (9)

VÁRHELYI KRISZTINA: „És hogy hová megyek én, tudjátok;
az utat is tudjátok” (Jn 14,4) (17)

GULYÁSNÉ VASTAG IRÉN: Ő és én (18)

HORTAI RITA: „Nem lehet feledni, nem soha...” (19)

Cs. VARGA ISTVÁN: Emlékbeszéd Gárdonyi Géza halálának
centenárium ünnepségén (21)

• EGYHÁZAK ÉS TÖRTÉNELEM •

KLEMEN TERÉZIA: Kitaszítottak (25)

• EGYHÁZAK ÉS TÁRSADALOM •

VÁRHELYI KRISZTINA: Felsővadász – A református és katolikus
Rákócziak rezidenciája (36)

RÓZSA TIBOR: Reménységünk félelmeink idején (44)

• EGYHÁZAK ÉS KULTÚRA •

KABDEBÓ LÓRÁNT (1936 – 2022)

Ars poetica vs. teológia Szabó Lőrinc pályáján (46)

JOÓ SÁNDOR: Gyászbeszéd Szabó Lőrinc felett (71)

ILLÉS GYÖRGY: Fűvek éneke Szklabonyán (73)

Negyvenéves a Reményi Ede Kamarazenekar (76)

HIDEG ÁGNES: A Sziklakápolna szobrai (79)

• KÖNYVISMERTETÉS •

VÁRNAGY MÁRTA: Akit két kezével egyszerre tart az Isten (82)

APOSTAGI ZOLTÁN: Léterő – Erőnlét (84)

ZSUGYEL JÁNOS: A „Kaliforniai pinty” pitypalattyolása
a State Island-on (89)

• IN MEMORIAM •

• SZERKESZTŐSÉGI ÜZENETEK •

BÁGER GUSZTÁV
Ima az országért

Mentsd meg az országot, Urunk.
Adj kegyelmet Magyarországnak,
ne ismétlje meg a hibákat,
ne fennakadt hanglemezként
forogjon a történelem, mely újrjátssza
ócska slágereit: a rasszista retorikát,
az internacionalizmus hamis harsonáit.
Hulljon le a lepel a képmutatásról.
Hogy megszűnjön az átok.
Ne öngyilkos: boldog családapa
legyen minden magyar férfi.
Tedd világossá az ígét a politikusok előtt:
akinek van, annak adatik, aki pedig tékozol, elvész.
Adj, Uram, alázatot a hatalmon levőknek,
hogy valóban megismerjék a szenvedők
ügyeit, kíváncsiak legyenek a nép dolgaira.
Tisztítsd meg az országot a bűntől,
a drogtól, az abortusztól, a mániák,
őrületek, démonok mocskos orgiáitól.
Buktasd meg a haszonleső jószokat,
a pogány kultuszok ostoba varázslóit,
hogy csak Tehozzád forduljanak az emberek,
az egyedül élő, igaz dicsőség fénylő
Mindenhatójához. Ámen

ERDÉLYI LÁSZLÓ

Ima önmagamért

Uram, ha lángoló buzgóságom
nem volna egyéb mint cél nélküli
magamutogató rohangálás,
csillapítsd le bennem ezt a tüzet,
és adj józan igyekezetet!

Őrizz meg az önigazultságtól
Uzza vakmerő balgaságától,
Nádáb, s Ahihu makacsságától,
leginkább igazi önmagamtól.

Nem kérek hegyeket mozgató hitet,
csak terheket hordozni bírót,
ne adj nekem angyalszárnyakat,
csak szüntelen útrakéasz lábakat;
és hozzá a szeretet erejét.

És ha az érett búzamezőre
aratómunkásokat keresel,
kérdésedre azt tudja mondani,
mielőtt a nap lemenne:
Itt vagyok Uram! Küldj el engemet!

DOLHAI LAJOS

Gyászbeszéd Mikolai Vince atya temetési szertartásán

1) Megrendült lélekkel és szomorúan vesszük körül paptestvérünk koporsóját, valahogyan úgy, ahogyan a megváltó Jézus is mélyen megrendült barátja, Lázár sírjánál. Az iránta való tiszteletünk és szeretetünk miatt nagyon sajnáljuk, hogy ilyen hamar itt hagyott bennünket. Nemcsak a diósgyőriek, hanem mindnyájan máris átérezzük hiányát. Azt szoktuk mondani, hogy nincs pótolhatatlan ember itt a földön, de vele kapcsolatban mégis úgy gondoljuk, hogy nehéz lesz őt pótolni.

Istennek legyen hála, fájdalomkban segítségünkre siet keresztény hitünk, amely arra tanít bennünket, hogy az embert teremtő és üdvözíteni akaró Isten nem a pusztulásra, hanem az örök életre teremtett minket, és Jézus Krisztus által mindnyájunkat meghívott az élet boldogságára. Jézus föltámadása alapján hittel valljuk, hogy ha követni tudjuk Őt nemcsak életünkben, hanem még szenvedésünkben és halálunkban is, akkor követhetjük majd őt a feltámadásban is. Igen, testvéreim! Krisztus húsvéti misztériuma mindnyájunk számára megtapasztalható valósággá válhat. Ez a mi hitünk, ez a mi reményünk, paptestvérünk számára pedig már a beteljesülés állapota. Ebben a hitben erősített meg most bennünket az Isten ígéje.

Szomorúságunkat valamelyest enyhíti, hogy Mikolai Vince atya 74 évet élt. Azt is mondhatnánk, hogy teljes, egész, befejezett papi életet élt. Majdnem megérte az aranymisét, amely minden katolikus pap álma, és még az a kegyelem is megadatott neki, hogy a halál sem érte őt váratlanul és készületlenül. Tudatában volt annak, hogy közeledik az utolsó óra. Halála előtt Isten és az emberek előtt mindent elrendezett. Halálos ágyán Ő is elmondhatta Szent Pál apostol szavait: *„A jó harcot megharcoltam, a pályát végig futottam, a hitet megtartottam. Most készen vár az igaz élet koronája, melyet megad nekem az Úr, az igazságos Bíró, de nemcsak nekem, hanem mindazoknak, akik örömmel várják eljövételét”* (2Tim 4,7).

2) A szentmise közösségében búcsúzunk most elhunyt paptestvérünktől. Mindnyájan tudjuk, hogy a szentmise legfontosabb része az átváltoztatás, de nagyon szépek és nagyon fontosak a konszekráció előtti és utáni imádságok is. Az átváltoztatás

Dolhai Lajos

és úrfelmutatás utáni imádságban Krisztus Urunk értünk vállalt szenvedésére, halálára és feltámadására, és megemlékezünk az élőkről és elhunytakról.

Ebben a szentmisében, a szentmise hivatalos megemlékező imádságához nyugodtan hozzákapcsolhatjuk a mi személyes megemlékezésünket is. Ebben a szentmise áldozatban nemcsak Jézus megváltó áldozatára, hanem Vince atya életére, életáldozatára és türelemmel viselt szenvedésére és kereszthordozására is emlékezünk.

Elhunyt paptestvérünk majdnem 50 éven keresztszolgált Istent dicsőségét és az emberek üdvösségét. Papi életét két szakaszra lehet osztani. 25 éven keresztül volt az egri Érseki Papnevelő Intézet tanára, és majdnem 25 évig volt diósgyőri pap, először, mint káplán, élete utolsó szakaszában pedig 19 évig, mint plébános.

Vince atya szerette a Szemináriumot, szeretett tanítani! Szemináriumi éveiről, az aranymiséjére most megjelent Emlékkönyvben („... hogy örömhírt vigyek a szegényeknek”, Esmék és Értékek Alapítvány, Keresztény Értelmiségiek Szövetsége miskolci csoportja, 2022) Ő maga így nyilatkozik: *„A legszebb és legmagasztosabb időszak számomra a 25 éves tanárság. 78-tól 2003-ig, illetve a 7 éves rektorság. Megvallom őszintén, hogy amikor bemegyek az egri szemináriumba, mindig olyan különös érzés kerít hatalmába. Az Alma Mater érzése. Mindig úgy megyek oda, mintha hazamennék. Ismerem a ház minden zegét-zugát, és amikor elsétálok a folyosókon, sok minden eszembe jut. Örök élmény marad az ott eltöltött idő (16. oldal).”*

Mint volt kollégája és rektor utódja szeretném elmondani, hogy nagyon sokat köszönhet neki az Egri szeminárium. A rektorsága idején történt meg a Szeminárium külső tatarozása, és elkészült a Szent János Továbbképző Intézet. Egy új részzel gazdagodott a könyvtár, és ami a legfontosabb: 1996-ban a Papnevelő Intézet kápolnájának a restaurálása.

A másik nagy szerelme: a diósgyőri egyházközség volt. Társaságban gyakran és szívesen emlegette a diósgyőri kápláni éveket, amikor a vallás ellenes kommunista időkben is sokat dolgozhatott és sok jó barátra talált. Nagyon örült annak, hogy a szemináriumi évek után diósgyőri plébános lehet. Úgy gondolta, hogy ezt az isteni gondviselés akarja, hiszen Ő szeptember 12-én született, Diósgyőrben pedig 12-én, Mária neve napján van a templom búcsú ünnepe.

3) Amikor elhunyt paptestvérünktől búcsúzunk, gondoljunk Mécs László szavaira is, aki az egyik versében (Fényt hagyni magunk után) figyelmeztet bennünket: *„Az élet örök búcsúzás, Ő bár csak tudnánk távozáskor fényt hagyni magunk mögött mint a*

Messias.” Azt hiszem, hogy nyugodtan, túlzás nélkül állíthatjuk, hogy Vince atya, Isten kegyelmi segítségével valamiféle tudott fényt hagyni maga mögött, mint a Messias.

Az egri Szemináriumban, amikor 25 éven keresztül tanította a papságra készülõ fiatalokat; Amikor a filozófia órákon megtanította a kispapokat a logikus gondolkodásra, és rádöbentette õket arra, hogy a filozófia és a filozófusok segítségével is el lehet jutni a hitre, valamint Isten ismeretére és szeretetére.

Azután fény és világító fátyla volt õ itt Diósgyõrben is, szava és élete példája által. Mert az evangélium hirdetésével Krisztushoz, a világ világosságához akarta vezetni az embereket. Olyan pap volt, aki nemcsak beszélt a szeretet fontosságáról, hanem minden embert szeretet különbség tétel nélkül. Különösen is az õregeket, a szegényeket és koldusokat, akiket anyagilag és másféle módokon is rendszeresen segített. Magáévá tette Jézus szavait: „*Amit a legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, Velem tettétek*” (Mt 25,40).

4) A kedves jelenlévõk közül sokan tudják, hogy Vince atya a súlyos, gyógyíthatatlan betegsége ellenére is szerette volna megérni az április 3-át, az aranymiséje napját.

Valószínû, hogy olyan lelkülettel, mint Szent II. János Pál pápa, akit Vince nagyon tisztelt és szeretett, akinek a tiszteletére itt Diósgyõrben szobrot állíttatott. Ez a szent pápa aranymise alkalmából egy könyvet is írt, amelyben saját papi életéről és hivatásáról írt. Magyar nyelven is megjelent „*Ajándék és titok*” címmel. A szentatya ebben a könyvben arra is utal, hogy a papi élet és papi hivatás titka olyan, mint a rózsafüzér titkai. Miként a szentolvasónak vannak örvendetes, fájdalmas és dicsõsége titkai, úgy a papi életnek is megvannak az örvendetes, fájdalmas és dicsõsége eseményei!

Vince atya életében is megvolt mind a három.

Örvendetes titok volt számára az, hogy Ő mint egy osztályidegen református csendõr fia méltónak találtatott Isten szolgálatára. Örvendetes esemény volt az, hogy Rómában, a világegyház központjában is tanulhatott. Filozófiai posztgraduális tanulmányokat végezhetett. Örült annak, hogy teológiai tanár lehet. Nagy megtiszteltetésnek tartotta, hogy a jövendõ papságot: az egri, a váci, és a debrecen-nyíregyházi egyházmegye kispapjait taníthatta és nevelte. A rendszerváltás után felvidéki, kárpátaljai és délvidéki kispapok hallgatók az előadásait. Láthatóan örült annak, hogy a diósgyõri templomot kívülrõl és belülrõl felújította, és Miskolc diósgyõri részében is van katolikus iskola és óvoda.

A fájdalmak és a testi-lelki szenvedések is ott voltak az életében. Például, amikor nem látta a munkájának az eredményét, amikor voltak olyanok, akik nem értették meg az õ elképzeléseit. Az elmúlt évtizedekben sokat szenvedett a gerincsérve miatt, az elmúlt hónapokban pedig vállára kellett vennie a gyógyíthatatlan betegség keresztjét.

Vince atya földi életében sokféle kitüntetést kapott. Pápai prelátus, prépost, fõszékesegyházi kanonok és fõesperes volt. Az állami hatóságok is elismerték a munkáját: szülõvárosának, Borsodnadasznak díszpolgára volt, Miskolc városától megkapta a Pro Urbe díjat, tavaly pedig megkapta a Magyar Érdemrend tiszti-keresztje polgári tago-

zata kitüntetés. De hitünk és reményünk szerint az volt a legnagyobb kitüntetés, a legnagyobb dicsőség számára, amikor élete végén Jézus, a jó pásztor így szólt hozzá: „Jól van, te hűséges, derék szolgá! Menj be Urad örömébe” (Mt 25,23).

5) Krisztusban kedves testvérek!

A szentmise első, ősegyházi elnevezése az Eucharisztia magyarul hálaadást jelent. Az Egyház, a Krisztusban hívők közössége minden szentmisében hálát ad mennyei Atyának azért, hogy Jézus Krisztus által megváltott bennünket, és azért is, hogy a feltámadt Jézus velünk maradt az Oltáriszentségben. A mai szentmisében, a mai Euchariszián az Egyház hivatalos hálaadásához nyugodtan hozzákapcsolhatjuk a mi személyes hálaadásunkat.

Hallgassunk Szent Ágostonra, egyházunk nagy tanítójára, aki egy temetésen így szólt a gyászolókhöz: „Ne csak szomorkodjatok amiatt, hogy elveszítettétek őt, hanem inkább adjatok hálát a gondviselő Istennek, hogy eddig magatokénak mondhattátok őt. Gondoljatok arra, hogy ő hazatért az Úrhoz, de továbbra is tagja marad Isten nagy családjának. Csak előrement, hogy majd mi is kövessük őt”.

Kedves gyászoló testvéreim!

Egyéni és közös imádságainkban most mi is adjunk hálát a jó Istennek. Köszönjük meg azt, hogy a gondviselő Isten Vince atya személyén és papi szolgálatán keresztül is megmutatta irántunk való szeretetét és gondviselő jóságát. Emlékező hálaadásunk változzon át könyörgő imádsággá. Kérjük Istent, a mi mennyei Atyánkat, hogy emlékezzen meg az ő hűséges szolgálójáról, Szent Fiához hasonlóan támassa fel őt a halálból, és fogadja be a boldog és szent papok társaságába. Ámen.

(Hollós Endre felvételei)

Gondolatok az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusról

Jogosan merült fel az az igény, hogy a Miskolci Keresztény Szemlében átfogóbban kellett volna foglalkozni az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus jelentőségével. Az Éltető Lélek Alapítvány a miskolci Versbarátok Körével együtt a Miskolci Eucharisztikus szavalóversennyel készült erre a történelmi jelentőségű eseményre. A szavalóversenyen és az azt követő gála rendezvényen a hazai vers mondók mellett Erdélyből, Felvidékről, Délvidékről voltak résztvevők és nagyon emlékezetes szép rendezvény volt, a NEK küldötteinek és fő szervezőjének Dr. Fábry Kornél atyának részvételével. Erről részletesen beszámoltunk a Keresztény Szemle 65. számában. De valóban a kongresszus eseményeit nem méltattuk kellőképpen. Most sem késő. Sőt! Hiszen az Eucharisztikus Kongresszus nem fejeződik be a lezajlott eseménysorozattal, hanem annak eszméjét, hatását éltetnünk kell. Ezért most úgy gondoltuk, hogy Udvardy György kiváló gondolatait, azokkal a személyes élményeinkkel együtt, amit, mint résztvevők – Gulyásné Vastag Irén, Hortai Rita, és Várhelyi Krisztina – átélünk és megtapasztaltunk a Miskolci Keresztény Szemlében közreadjuk.

UDVARDY GYÖRGY: A világ, mint Eucharisztia – Őseink hite jövőnk reménye

Szeretném kifejezni köszönetemet a szervezőknek, akik gondoltak arra, hogy az egészen rendkívüli találkozót követően, amit a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson ünnepeltünk, találkozzunk, és a kongresszus ajándékait próbáljuk nem is felfedezni, mert még az élmény van bennünk, hanem az ajándékainak felfedezésére alakítsuk ki önmagunkban a készséget.

Olyan ez a mostani találkozó, mint amikor Jézus a feltámadása után találkozott az apostolokkal és az asszonyokkal és azt mondta nekik, menjete, és vigyétek híru tanítványaimnak, és menjenek vissza Galileába, és ott majd találkozzunk. Miért éppen Galileába? Azért, mert az volt az a hely, ahol először találkoztak Jézussal, meghallották az ő hangját, elkezdtek lelkesedni utána, és meghozták azt a döntést, hogy otthagyják korábbi megélhetésüket, s mindent föltesznek arra, hogy kövessék az általuk fölismert Messiást, akinek minden cselekedetét, tanítását még nem ismerték ugyan, de annyira lelkesek voltak, hogy követni akarták. Aztán eltelt a három év, a tanítás, a küzdelmek, Jézus halála, feltámadása, és szükség volt visszamenni arra a helyre, ahol először voltak nagyon lelkesek, ahol meghozták a döntést, hogy ezen a helyen értelmezzék, mi történt velük.

Így vagyunk most együtt, és ezért is köszönöm az ötletet, hogy összehívtak bennünket ilyen galileai élményre, hogy próbáljuk meg felfedezni, mi történt velünk, mi

történt bennünk, mi az, ami megmozdult bennünk és milyen vágyakat ébreszt fel bennünk a közösen átélt, átimádkozott Eucharisztikus kongresszus.

Mindenekelőtt azt fontos tudatosítani, hogy ajándékot kaptunk. Az ajándék sose kiérdemelhető, sose követelhető, de mindig a kapcsolatból születik. Vagy megelőlegezett szeretetből, vagy meglévő kapcsolatból, vagy egy kapcsolat megerősítéseként, de az ajándék mindenképpen innen jön. Hányszor alakul ki kellemetlen helyzet, amikor valaki olyannak akar ajándékot adni, akivel nincs kapcsolata. Mit gondol, mit akar? Mit akar elérni? Le akar kenyerezni, lefizetni, korrumpálni? Nem fejezi ki a két ember között lévő kapcsolatot az ajándék.

De itt most nem erről van szó, hanem arról, hogy ajándékot kaptunk az egyháztól, mint az egyház gyermekei. Mégpedig a hitünk középpontjának megismerését, ünneplését kaptuk ajándékba, és nem is csak egy hétre, hanem a hároméves felkészülésben, és tudjuk, még a plusz egyéves felkészülésben a pandémia miatt.

Ha próbáljuk az ajándékokat nézni, hogy mi is az, hogyan tudjuk felfedezni, akkor ki is emelem elsőként azt a csodálatos időt, ami akkor volt. Ha imádkoztunk azért, hogy legyen jó idő, az jó. Ha görög testvéreink imádkoztak azért, hogy alkalmas időjárás legyen, akkor ez jó. De itt nem alkalmas időjárás volt, hanem csodálatos, végig kísért bennünket. Aztán meg kell köszönni a szervezőknek a szervezés idejének az ajándékait. Amikor készültünk a gyónások megújítására, készültünk a szentségimádások megújítására, amikor akartuk befogadni azokat a gondolatokat, amelyeket a NEK titkársága folyamatosan küldött az egyházmegyékhez. Nagyon hálásnak kell lenni az előkészületek idejéért.

Amit szeretnék most ajándékolni átadni, három gondolat köré csoportosítom. Az első: mi történt a kongresszuson? A második, mi az Eucharisztia, a harmadik pedig a feladatainkra irányul, az eucharisztikus egyházmegye, eucharisztikus lét, a világ, mint Eucharisztia.

Mi történt a kongresszuson? Fontos utalni a kongresszus kialakulásának történetére. Tudjuk jól, hogy több mint száz évre nyúlik vissza az első kongresszus rendezésének az ideje. Azzal a szándékkal jött létre, hogy az Eucharisztia tisztelete erősödjék meg. Szeretném jelezni, 1871-ben vagyunk, túl vagyunk Európában azon az időszakon, amit reformkornak nevezünk, túl vagyunk a forradalmaknak az idején, megtörténik a legtöbb országban, a legtöbb nemzet körében valamiféle kiegyezés, de ez kultúrharc volt: hol van a helye az egyháznak? Helye van az egyháznak a társadalomban, vagy azon kívül van? Gondolhatunk a magyarországi kiegyezési folyamatra, ez 1867, de gondolhatunk arra – nem vagyunk erre büszkék –, hogy Európában először Magyarországon fogadták el a polgári házasságkötést érvényesnek, 1894-ben. Vagyis egy olyan időszakban vagyunk, amikor a kultúrharc következtében a társadalom úgy gondolta, hogy nincs szüksége a hitre, az egyházra, szekuláris társadalomról beszél, és az egyházat jó esetben be akarták terelgetni a templomok falai közé.

Nemcsak a társadalmi jelenségek voltak nagyon fontosak, hanem az is, hogy mindeközben akár a felvilágosodás kora, akár a reformkor, akár a forradalmak kö-

vetkeztében, a keresztény hit, különösen a katolikus hit és annak a magja, az Eucharisztia tisztelete meggyengült. Ha azt látjuk, hogy a barokk kort követően, amikor az Eucharisztia tisztelete óriási mértékben megerősödött, most óriási gyengülésnek vagyunk tanúi, akkor ezzel valamit kell tenni.

Az Eucharisztikus kongresszusoknak elindításában ennek döntő szerepe volt, hogy az Eucharisztia tisztelete erősödjék a hívek körében, ez erősítse meg a katolikus hitet, és legyen erőforrás a társadalom formálására, az evangélium hirdetésére, és a társadalom, az emberiség eucharisztikussá formálására. Talán túlzónak tűnik ilyen elméleti kiindulópontnak a keresése, de ezt nagyon fontosnak gondolom. Nemcsak azért, mert ez indokolja a kongresszusok kialakulásának az elindítását, hanem azért is, mert szándékosan azokat a pontokat emeltem ki, amelyek napjainkban is jelen vannak. Akár ha a kultúrharcra gondolunk, akár arra, hogy a társadalom hogyan gondol önmagára, saját törvényei szerint, akár arra, hogy az egyház működhet ugyan, legyen, de semmi hatást ne fejtsen ki a társadalom egészére vonatkozóan.

Óriási ajándék az, hogy Szentatyánk – hiszen ebben ő dönt, tanácsadók segítségével felhasználásával – úgy döntött, Budapest rendezze meg a következő Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszust. Általában egy város kapja meg a rendezés jogát, de természetesen az a helyi egyház, amelyben fővárosként, vagy kiemelkedő városként szerepel. Bár Budapest a kongresszus központja, de élvezhettük, hogy egész Magyarországnak ajándékként volt megélhető.

Mit jelent egy cím odaítélésének a jelentősége? Először is kiemeli a helyi egyház értékét. Azt jelenti, hogy értékes vagy! Olyan jelenségek, kincsek vannak benne, amelyek képesek arra, hogy megrendezzék ezt a kongresszust, de olyan értékek is, amelyek az egész világegyház számára érték. Ugyanakkor saját hagyományai, saját kultúrája az egész egyház számára ajándékként jelenik meg. De fordítva is igaz. Nagyon sokszor kérdezték tőlünk az előkészítés során, az ünneplés alatt, hogy mit ad a magyar egyház az ideérkező zarándokoknak, a külföldieknek, mivel ajándékozzuk meg őket? Ez nagyon fontos kérdés. De fordítva is igaz. A magyar egyház úgyis ajándékot kapott, hogy nagyon sokan jöttek, számtalan országból, püspökök, világjak, szerzetesek, közösségek tagjai, és az ő jelenlétük a magyar egyháznak a gondolkodását kitágította az egyetemes egyház számára. Vagyis nemcsak önmagunkban tekintünk a magyar egyházra, hanem a világegyház részeként, ahol eltérő kultúrákban, eltérő gondolkodásban, eltérő hagyományokban jelenik meg az a krisztusi hit, amit mi őseink hitében ezer éve élünk meg itt, Magyarországon, magyarként és keresztényként.

Azt is fontos számba venni, ami a kongresszuson történt. Mit tettünk az egy hét alatt? Imádtuk az Eucharisziát közös imádságban, szentségimádságban. Tanítást hallottunk az egyházzól, az Eucharisziáról. Fontos hangsúlyozni, az Eucharisztia jelenlétében elhangzó előadás mindig az egyház lényegéről szól. Azt Eucharisztia jelenléte nem engedi meg, hogy fölösleges gondolatokat fogalmazzunk meg, nem engedi meg, hogy olyan tanítást, vagy tanításrészt emeljünk ki, ami töredékes vagy részleges. Éppen ezért a tanítás mindig a maga épségében, teljességében jelenik meg az Eucharisztia közelében.

Hallhattunk tanúságtételeket. Milyen nagyszerű volt hallani akár az Egyesült Államokból érkezett vendég tanúságtételét, akár ugyanígy a szomszédos országokból érkezett püspökök tanúságtételét. Megrendítő volt hallgatni államelnök úr tanúságtételét nekünk magunknak is, büszkeséggel töltött el, amikor más népek, nemzetek tagjai csodálkozva mondták, hogy ez hogyan lehetséges? Ez tényleg így van? Igen, mert az a folyamat, ami nálunk most erősödőben van, ami az ember életét és értékét szolgálja, az megkívánja, hogy az evangéliumi értékek valamilyen szinten a társadalmi gondolkodásban is megjelenjenek.

Milyen jó volt ünnepelni! Mind a közös szentmisékben, mind az imádságokban. Világegyházi találkozóról volt szó, és világegyházi dimenziókat tárt fel, s ezt nagy értéknek tartom. Sokszor hivatkozunk a hagyományainkra, mi ezt így szoktuk, így ismerem fel önmagam, az egyházamat. Fontos volt, hogy ebben a közegben elhangzott Ferenc pápa tanítása. Nekünk, püspököknek is külön hangsúlyozta, de a homíliában is elhangzott: milyen értékes a ti hagyományotok. De pusztán a hagyományokra való hivatkozás és annak monoton ismételtetése nem biztos, hogy életet fog eredményezni.

A világegyházi dimenzió mit értek? Amikor imádkozzuk a Hitvallásban: hiszem az egy, szent, katolikus, apostoli anyaszentegyházat, ez a katolikus egyház az egyetemességet jelenti. A világ minden pontján, aki ismeri Krisztust, elkötelezte magát mellette, testvérem, öfelé bizalommal fordulok, mert az egyetemes egyházhoz tartozik. Ebben az egyetemes egyházban minden kor, kultúra, nép, nemzet, hagyomány értelmet nyerhet, és jövőt birtokol.

Nagyon nagy jelentősége volt kongresszusunknak. A Szentatya is kifejezte köszönetét, és kiemelte az ökumenikus dimenziót. Amikor az Eucharisziát ünnepeljük, ebben mutatkozik meg a legnagyobb különbség a református, evangélikus, ortodox és más testvéreinkkel kapcsolatban. És mégis ez a találkozó ökumenikus találkozó volt. Mert hisszük, hogy a közeledésünk, azon túl, hogy teológiai, karitatív és egyéb területeken együttműködést kíván, az Eucharisziában fog megvalósulni. Addig, amíg nem tudunk egyetérteni az Eucharisziában, addig ezt a fájdalmat mindig hordozzuk, és nincs köztes megoldás.

Nagyon fontos volt, és értékékként tekintünk a kulturális eseményekre. Hiszen azt is valljuk – és ez a kongresszuson kiemelkedett –, hogy az Eucharisztia, az eucharisztikus lét kultúrát teremt. A zeneirodalomban, más művészeti ágakban, és ennek is részesei lehettünk. Én magam is négy estén tudtam részt venni gyönyörű koncerten, előadáson, ami mind a keresztény kultúrát jelenítette meg és hozta közel hozzánk.

Hálásak vagyunk az eucharisztikus élet jeleiért, a családi nap megvalósulásáért. A Margitsziget szinte zsúfolásig megtelt a keresztény családokkal. Óriási ajándék volt az elsőáldozás. Tudjuk, hogy terveink szerint négy és hatezer között lett volna az elsőáldozók száma a tavalyi esztendőben, idén csak 1200 fiatal elsőáldozó volt, de érthető a kialakult helyzet miatt.

Jó volt látni a részegyházaknak, a plébániáknak, családoknak ünnepi jelenlétét is. Idetartozik, hogy a kongresszus hetét megelőzően került sor a szegényekkel való

találkozásra az ország minden pontján, közös étkezéssel. Ahogy az Eucharisziában az asztalközösség megjelenik, úgy az ősegyháztól kezdve az egyház mindig gondoskodik arról, hogy az adományok, amelyek összegyűlnek az Eucharisztia ünnepléséhez, eljussanak a szegényekhez. Elsőként az Eucharisziában, de az adományok szétosztásában is.

Természetesen nagy ajándék volt a Szentatya jelenléte. Nem szeretnék még csak utalni sem a személye körüli polémiákra, de azt hangsúlyozom, hogy a Szentatya akart jelen lenni ezen a kongresszuson, a zárórendezvényen. Ezt megelőzően huszonhét évvel ezelőtt volt utoljára pápa jelen kongresszuson, őt követte három pápa és egyik se tudott jelen lenni, de ez a pápa akart. Hálásak vagyunk ezért, jelenléteért, tanításáért, különösen azért a zárómondatért, amikor a Himnusz szavait idézte, és magyarul: Isten áldd meg a magyart, ami a himnuszunkra utal, a nemzeti imádságunkra és arra, hogy ez az imádság összeköt bennünket itt, hazánkban belül, és mindazokkal a testvérekkel, akik a határokon túl kénytelenek élni. Ez a mondat egyértelműen a magyar nemzet együvé tartozását, mégpedig krisztusi együvé tartozását emelte ki.

A második gondolatkör, amit szeretnék érinteni: mi az Eucharisztia? Mit ünneplünk?

Nem akarom a sok-sok tanítást megismételni, ami a kongresszuson elhangzott, csak azokat a gondolatokat emelem ki, ami a későbbi pasztorális cselekvésünk szempontjából fontos.

Először is néhány biblikus megfontolást hadd hozzak ide. Mindenképpen úgy tekintünk az Eucharisziára, mint amiben megjelenik a Teremtő, az életet adó Istennek a szeretete, az Isten életető akarata, amit felfedezünk a teremtésben – milyen csodálatos ez a hely, ahol most vagyunk, a teremtést tudjuk csodálni ebben –, és hisszük, hogy az Eucharisztia a teremtett világ átalakítása, megújítása, újjáteremtésének is az eszköze és megvalósítója lesz.

Ebben a gondolatkörben tudjuk elhelyezni Jézus Krisztus megtestesülését, az engedelmes Fiú megtestesülését, aki beletestesül a mi világunkba. Fölveszi a mi emberi létünket, megtestesül, tanít, csodákat ad, feláldozza önmagát és föltámad. Föltámasztja az Atya. Jézus egész élete benne van az Eucharisziában. Az ő engedelmessége, a megtestesülése előtti létezése az Atyánál, benne a tanítás, az emberkeresés, küzdelme az emberért, az áldozata, a csodái, a halála és feltámadása.

Ez az egyház természete. Az egyház Krisztus életét éli. Mi, az egyház tagjai, ezt a krisztusi életet éljük. Akarjuk Isten teremtő akarát felfedezni, akaratával azonosulni, akarunk beletestesülni napról napra abba a világba, ami körülvesz bennünket, a munkánkba, a kapcsolatainkba, szolgálatunkba, a gyönyörű teremtett világ gondozásába, ápolásába és védelmébe. Azt is valljuk az Eucharisziáról, hogy amit hiszünk a maga teljességében, az az Eucharisziában benne van. Most, amikor csendben imádtuk a csöppnyi kenyérben jelenlévő Krisztust, akkor a hitünk egészét fedeztük fel. Akik vagyunk, aki az Isten, aki törődik velünk, aki a szenvedéseinket értelmezi, aki jövőt akar nekünk adni.

Ugyanakkor az Eucharisztia jelzi a hitünknek az épségét is. Miért fontos ez? Egy erőteljes pressziót élünk át világunkban, hogy hitünkéből válogassunk, szemezgessünk. Én ezt hiszem, azt nem annyira, abban nem vagyok biztos... Hiszem a teremtő Isten jóságát, ezért hálás vagyok. A házasság szentsége már kérdéses, a mindvégig tartó hűség megkérdőjelezhető. Ugyanígy az élet fogadásával és az élet tisztületével való kérdésekben sokszor bizonytalanság vesz erőt rajtunk, vagy az emberi identitással kapcsolatban könnyű lenne befogadni az erővel megjelenő ideologikus gondolatokat.

Amikor leborulok az Eucharisztia elé, világossá válik, hogy azok a gondolatok, azok a kísértések, azok a törekvések, amelyek töredékessé akarják tenni hitünket, eltűnnek. Ezért is fontos, hogy rendszeresen, időről időre vegyem magamhoz az Eucharisziát, legyen bátorságom leborulni előtte, hogy a hitem mindig ép, mindig teljes, mindig biztonságos legyen.

Jó azt is tudni, hogy az Eucharisztia kultúrárt teremt. Erre utaltam a művészeti alkotások kapcsán. Hadd utaljak nem is másra, mint a szentmise ünneplésére. Mi történik a szentmise ünneplésében? Isten összehív bennünket, ő hívja a gyermekeit. Olyan jó látni, ahogy vasárnapról vasárnapra utazok az egyházmegye különböző pontjain, áthaladva településeken, vasárnap reggel nem sokan vannak az utcán, de akik vannak, többnyire egy irányba mennek. Ez a templom. Gyűjti össze az egyház az ő gyermekeit. Összegyűjt bennünket, belépünk egy csodálatos templomba, ami nem funkcionális, ami a kultúra legjavát adja nekünk. Belépünk a kapun, belépünk a szent térbe, a szent helyre. Ott azokat a gesztusokat használjuk, amelyek kifejezik, hogy együvé tartozunk. A térdelésben, az állásban, a leborulásban, a keresztvetésben. Hallgatjuk Isten igéjét, mi magunk is válaszolunk, megformáljuk a válaszainkat: igen, hiszem! Ámen, úgy van! Akarom, hogy úgy legyen. Nem egyedül mondom ezt, hanem testvéreimmel együtt. Mennyire fontos, hogy ki tudjuk fejteni együvé tartozásunkat a szavainkkal, a gesztusainkkal, az énekünkkel. Milyen ajándék volt, hogy a nyolcvanhárom évvel ezelőtti alkalomra írt Eucharisztikus kongresszusi himnusznál nem találtunk jobbat, ennek átdolgozására került sor, és pillanatok alatt a résztvevők számára sajátta vált. A szentmiséken külföldi püspökök mellett ültem, és a harmadik napon már nézték a szöveget és ahogyan csak tudták, fújták. Ha a szöveg nem ment, a dallamot. Miért? Mert közösséget formál. Közös identitásunkat adja meg. Milyen szomorú, amikor lemondunk az énekről a szentmisén. Majd énekliz az, akinek szép hangja van, majd énekliz, akinek ez a dolga, én meg majd eldöntöm, hogy ki mennyire szépen énekel. Hát nem! Beleadom én is magamat, mert ez egy ősi elemi gesztus, amivel együvé tartozásunkat tudjuk kifejezni.

Ott van a tér, ott van az idő, ott van a látvány, ott van a személyesség és magunkhoz vesszük Krisztus testét. Együvé formál bennünket. Ez az, ami igazán kultúrát formál, ami elgondolkodtat és megerősít bennünket a vasárnapjaink megünneplésében. Különösen igaz ez, amikor ebben a súlyos, pandémiás időszakban sok testvér félelemből, kényelemből megszokta, hogy inkább interneten követi a szentmisét.

Nem jó, nem tudjuk átélni együvé tartozásunkat. Ha nem teszük erőfeszítést a vasárnap ünneplésére, nem lesz vasárnapom, és nem lesz Eucharisziám. De nem lesz jövőm sem. Nem lesz közösségem sem, és nem lesz, ami erőt adjon.

Úgy is tekintünk az Eucharisziára, mint útítársunkra, gyógyulásunkra, mint lelki erőforrásunkra, mint reményünk táplálójára. Honnan vegyük az erőt betegségben, aggodalmak között, honnan vegyük az erőt, amikor kísértések érnek, ha nem az Eucharisziából? De nekünk itt van, csak azt kell megtenni, hogy részt vegyünk az ünneplésben, akarjak leborulni előtte.

Fontos hangsúlyozni az Eucharisziával kapcsolatban, hogy ez Krisztus áldozata. Krisztus meghalt értünk egyszer s mindenkorra, és ezt az egyszeri áldozatot éljük át, az Isten időtlenségében kiterjed ránk, jelen van és önmagával akar táplálni bennünket. Amikor azt mondja Jézus a kenyérré és a borra, ez az én testem és ez az én vérem, akkor ez megtörténik, de ugyanez történik akkor, amikor a szülő, édesanya, édesapa a maga munkájának, töredelmének az eredményeként enni ad a gyermekeinek. Táplálékban, ruhában, gondoskodásban, az őket körülvevő szeretetben.

Ugyanígy fontosnak tartjuk, az egyház kezdetétől fogva jelentős volt az Eucharisztia és a szolgálat, az Eucharisztia és a karitás összekapcsolódása. Amit megéltünk együtt, amit a szentmise végén az elbocsátás megfogalmaz: a szentmise véget ért, menjetek békével, akkor ez azt jelenti, amit átéltetek, amit ünnepeztetek, ami a tiétek, menjetek, és szolgáljátok Istent és embertársaitokat. Adjátok oda a javaitokat, osszátok meg időtöket, életeteket.

Ez az, ami oda vezethet bennünket, hogy a világot Eucharisztiként akarjuk szemlélni. Akik jelen voltak a szombati szentmisén, vagy követték, vagy később megnézték, láthatták, a görög, ortodox érsek tanításának lényege az volt, hogy nemcsak fontos magunkhoz venni az Eucharisziát, nemcsak, hogy az Eucharisztia erejével sok jót kell tennünk, hanem Eucharisziává kell formálni a világot. Mit jelent ez? Az áldozatunkkal, a szeretetszolgálatunkkal, a kultúránk fejlesztésével, őrzésével, az igazságért való küzdelemmel, a megtörettetés vállalásával, a jövő generációjának védelmével, óvásával, az időseinkkel való gondoskodással beletestessülünk a szeretetszolgálatba, beletesszük energiáinkat, életünket, és vállaljuk ebben a megtörettetést.

A harmadik gondolatkör, amit szeretnék érinteni, az eucharisztikus egyházmege, az eucharisztikus lét, a világ, mint Eucharisztia gondolat köré csoportosul. Az egyházmeget az egyházi törvénykönyv eucharisztikus módon írja le. Az egyházmege az a területileg körül határolható egység, amelynek a vezetője, feje, irányítója a püspök, aki az apostoli lét teljességét birtokolja az ő munkatársaival, paptestvéreivel, világi munkatársakkal. Az ott élő emberek üdvösségét, mégpedig örök üdvösségét szolgálja. A szentségek, a tanítás és az Eucharisztia ünneplésében alakul ki ez az egység. Vagyis azt kell mondani, hogy az egyházmege alapvetően eucharisztikus egység, eucharisztikus közösség. Ezért fontos a vasárnapról vasárnapra való ünneplés, ezért fontos időről időre, hogy az egyházmege együtt tudjon ünnepelni, hogy a püspök is rendszeresen látogasson és vegyen részt a helyi közösségek életében.

Csak az Eucharishtiában tudjuk értelmezni saját magunkat. Az egységet, a tanítást, a testvéri közösséget, az evangélium hirdetésének szükségességét.

Néhány elemet szeretnék kihangsúlyozni, ami a későbbiekben pasztorális tervezésünkben megjelenik. A vasárnap megünneplésére nagyon nagy hangsúlyt kell helyezni, akkor is, ha a papjainknak egyre több települést kell ellátniuk, egyre kisebb az esély, hogy minden településen be tudják mutatni az Eucharishtiát. De szükséges biztosítani minden településen vasárnapról vasárnapra az Eucharisztia ünneplésének a lehetőségét. Szentmisében, igeliturgiában, közös imádságban, áldozásban. Ha ez elmarad, meg fog gyengülni a katolikus hitünk.

Ugyanígy szeretnénk erősíteni az Eucharishtiából fakadóan az imádság iskolájának erősítését, hogy minél több jól, erősen imádkozó ember legyen egyházmegyénkben. Az Eucharisztia ünnepléséhez elválaszthatatlanul hozzátartozik a bűnbocsánat szentségének ünneplése. Magam és a paptestvérek is hányszor beszélünk arról, hogy el kell látni a ránk bízott településeket, a híveket. Mit értünk az ellátáson? Leginkább a vasárnap megünneplését, ez igaz. De tudjuk-e a vasárnapot ünnepelni, ha bűneink elválasztanak az Eucharisztia vételétől? Nem! Tehát ugyanilyen fontos a bűnbánat szentségének a lehetősége, és ha azt mondom, lehetőség, ez kétirányú, paptestvérek akarják biztosítani, hogy legyen erre mód, a hívekben viszont legyen erőfeszítésre igényük, hogy akarjanak részt venni a bűnbocsánat szentségében. Nem várhatunk egymásra. Szeretném megjegyezni, hogy Szentatyánk, Ferenc pápa egy tavaszi apostoli buzdításával bátorít bennünket a közös gondolkodásra.

Mire próbálunk figyelmet fordítani ebben az időszakban? Mindenképpen a plébániai közösségeinkben a szentségimádási rend újragondolásában, a szentségimádások megerősítésében. Ebben a folyamatban középtávon egy mottót választottunk, ami bátorítja, irányítja a munkánkat. Ez nem új, az 1938-as Eucharisztikus kongresszusra felújított Gizella kápolna oltárára van ráírva: Őseink hite jövőnk reménye. Őseink hite, amit kaptunk, a gyökereink, ez a jövőnk reménye. Azzal a kitételrel, amire Ferenc pápa utalt, nem pusztán hagyományoknak ismételtetése, hanem erőmerítés a gyökerekből, hogy aztán jövőnk legyen.

Milyen gyümölcsei vannak az Eucharisztikus kongresszusnak? Ez majd a következő időszakban kinek-kinek a számára lesz érthető, derül ki. A magam részéről inkább azokat a területeket szerettem volna megjelölni, ahol be akarjuk csatornázni a kongresszus ajándékát: imádságban, az Eucharisztia vételében, a lelki megújulásban. Adja Isten, hogy legyen ehhez erőnk, bátorságunk, és higgyük el azt, ami a kongresszusnak a jelmondata volt a 87. zsolnárból: Minden forrásom belőled fakad. Ha ezt hisszük, akkor lesz erőnk a közös tevékenységre. A jó Isten áldását kérem a közösségekre, a mai napra és azokra a törekvésekre, amelyek kinek-kinek a szívében megfogalmazódik. Az Eucharisztia olyan egységet teremt, ahol mi egymásra, mint testvérekre tekintünk. Kérem ezt a testvéri együttműködést.

(A Veszprémben szeptember 25-én elhangzott előadás szerkesztett változata)

VÁRHELYI KRISZTINA: „És hogy hová megyek én, tudjátok; az utat is tudjátok” (Jn 14,4)

Néha nagyon elbizonytalanodunk a zavaros világban, hogy merre is kell menünk személyes utunkon. Keressük az utat és nem találjuk...., pedig nem olyan nehéz rátalálni.

Ferenc pápa mutatta be az 52. Eucharisztikus Kongresszus záró szentmiséjét 2021. szeptember 12-én, amely történelmileg és személyesen is életre szóló esemény. Egy kegyelmi állapot. A sok fenyegetettséget, félelmet követően, amit átéltünk a koronavírus járvány idején, a Szentmise átélése egy igazi felszabadulást jelentett számomra és gondolom a tengernyi résztvevő számára is.

Több gondolat vetődött fel bennem a készülődés, ráhangolódás idején. Tapasztaljuk, hogy a templomba járók száma rendre fogyatkozik annak ellenére, hogy most már 30 éve működhetnek a felekezeti iskolák, elvértve jelennek meg a fiatalok a szentmiséken. Persze sok magyarázatot lehet adni a jelenségre. Úgy érezhető, mintha zsugorodnának az egyházak és ez aggodalmat keltő. Kiüresednek a templomok láthatjuk Európában, új funkciókat keresnek a templomoknak. Hogy is néz ki ez a keresztény Európa? Az Eucharisztikus Kongresszus eseményei számomra világos választ adtak. A kereszténységet nem lehet a templomba járással és hasonló számszerűsíthető mértékegységekkel mérni. Más mértékegysége van. A több mint ezer év hagyománya, Szent István öröksége olyan „szövet”, ami nem a külsőségekben mérhető, statisztikailag számszerűsíthető. Ott van a gyönyörű műemlék épületekben, az ország felépítésének struktúrájában, a közigazgatási rendszerben, a néphagyományokban, a kultúránkban, ott él köztünk a mindennapokban. Hívó szóra mozgósítható, látható érzékelhető. Láthatóvá vált a keresztény tömeg az Eucharisztikus Kongresszus fantasztikus eseményein, Ferenc pápa szentmiséjén. A hívó szó nagyon fontos, az egyházunk, a helyi egyházi vezetők hívó szava, példája, A Szentmisén érezhattuk, hogy a jó Isten velünk van, a hangulat ezt sugározta. A gyönyörű nap-sütéses idő, a derűs, egymást szerető emberek sokasága, a szervezethez, a Szentatya közelsége, szívhez szóló szavai ...” *Nem abban áll a különbség, hogy ki vallásos, és ki nem. A lényegi különbség a valódi Isten és az éniünk istene között van.*”

A másik számomra nehezen felfogható gondolat, az énkép és a lélek kiüresedése, amit hallunk időnként vallásos eszmefuttatásokban. A lélek kiüresedése szükséges, hogy az Istent befogadhassuk. Ez az érvelés nekem magas, hiszen úgy érzem, a szeretet motiválja cselekedeteimet, tele vagyok aggodalommal, munkával, mindennapi fontos dolgokkal, elintézni valókkal. Gondom van a gyerekeimre, unokáimra, mi van a férjemmel, a félbe hagyott dolgaimmal, és még rengeteg mindennel. És ezt jónak, fontosnak gondolom. Hogy is lehet kiüresedni ezek mellett és miért is? Mégis... Rájöttem, hogy ez a kiüresedés mit jelent. Első alkalommal szintén Ferenc pápa szentmiséjén éreztem Csíksomlyón. Ott szörnyű idő volt, szakadó eső, hideg, bőrig áztunk, csatakosan csúsztunk- másztunk a sárban, volt, aki föl sem tudott állni annyira csúszott. A szentmisére való odaérés egy megoldhatatlan feladatnak tűnt.

Ott azt éreztem, hogy nincs a lelkemben semmi más, csak az, hogy a szentmisére megyek és a jó Istennel találkozom. Semmi más nem volt a lelkemben, és nagyon derűs voltam. Ő vezetett, pontosan tudtam az utamat. Ez az érzés volt bennem ismét az Eucharisztikus Kongresszus záró szentmiséjén.

GULYÁSNÉ VASTAG IRÉN: Ő és én

Nem könnyű a hitünkről vallani. Főleg nem, majdnem idegen emberek előtt, egy kamerába nézve. Az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus szervezői felkértek egy stábot – Andronyi Kolos producert, Nagy-Bozsoky József operatőrt és Hajnal Gergely rendező-riportert – hogy keressenek olyan embereket, akik tanúságtételükkel erőt adhatnak másoknak. 52 kisfilm készült el, mindössze öt percesek, benne háromszor húsz másodpercnyi életképpel. A vallomások többsége küzdelmes Istenkeresésről szól, a legtöbbször nagyon megrendítő. Készültek riportok börtönben, parasporthalál, a drog vagy alkohol rabságából szabadult emberekkel, gyógyíthatatlan betegségben szenvedőkkel, orvosokkal, akik rendkívüli körülmények között dolgoznak, keresztény motorossal, teljesen hétköznapi emberekkel, hentessel, szakáccsal, mozgonyvezetővel. Olyanokkal, akik megküzdöttek a hitükért.

A Fényi Gyula Jezuita Gimnáziumban Hajnal Gergely már forgatott egy filmet a szeretetszolgálatról, ezért itt is érdeklődött, hogy a kollégák kit ajánlanak a film alanyának. Így került a képbe Fruzsi lányunk, aki egy anyagcsere-betegség következtében elvesztette a látását és nem tud járni. Budapesten végezte el az általános iskolát a Vakok Batthyány László Római Katolikus Általános Iskolájában, majd a Jezuita Gimnáziumban érettségizett. A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karára járt Szabad bölcsész szakra, amikor 2015 márciusában váratlanul lélegeztető gépre került lebénult a keze is, önellátásra képtelenül, teljesen kiszolgáltatottá vált. A gondolkodása azonban tökéletesen ép maradt, így a saját állapotával is teljesen tisztában van. Nyilván

megrendült ebben az állapotában, pörölt a jó Istennel, de olyan mélységes hite van, hogy megpróbálta ebből az állapotból is a maximumot kihozni és teljes életet élni.

Ebben a helyzetben találkoztunk a stábbal, akiknek elmondtuk, hogy Fruzi csak szóttagra tud beszélni, amit nem mindenki ért meg, de ők nagyon lelkesek voltak. Elmondták, azt tervezik, hogy feliratozzák a kisfilmet. Az előzetes beszélgetés közben engem is megkértek, hogy valljak a hitemről, arról, hogy a család hogyan él együtt ezzel a helyzettel.

A forgatás körülményei egységesek minden kisfilm esetében. A stáb a nappalokban felállított egy fekete sátrat, abba kellett beülnünk. Valahonnan a sötétből jöttek a rendező kérdései, olyan kérdések, amelyek nagyon mélyre nyúlnak és talán soha nem mertük még feltenni magunknak sem. A legnagyobb ajándék éppen ez volt számunkra. Amellett, hogy szembesülnöm kellett a saját kérdéseimmel, kétségeimmel, képes voltam némelyikre válaszokat is adni, nem elsősorban a film nézőinek, hanem saját magamnak. A legfantasztikusabb azonban Fruzi volt. Döbbenet hallgattuk az összeszedett gondolatait, a vallomását az Isten-kapcsolatáról, amit eddig ő sem fogalmazott meg soha senkinek. Nagyon nagy élmény volt úgy is, hogy olykor kemény kérdések-válaszok váltották egymást. Több mint két órát beszélgettünk kettőnkkel, ebből született a kétszer öt perces film.

Az Eucharisztikus Kongresszusra készülve már 2019. adventjén adásba került az első tíz film a Duna Tv-n, illetve a Duna World adón, a legutolsó részeket 2021 nyarán vetítették.

Az egyik tanúságtevő Bíró Csaba – aki fiatalkorában megjárta a drog poklát, ma több gyermekes családapa és egy tanyán élnek – meghívta az összes szereplőt és a film készítőit 2021 júliusában a tanyájukra. Nagyon sokan eljöttek és nagy élmény volt végighallgatni egyenként, hogy ki hogyan élte meg a forgatást, esetleg milyen változást hozott az életében. A találkozó, a Csaba által épített szabadtéri oltárnál misével ért véget, melyet Mohos Gábor püspök úr mutatott be.

A filmek megtalálhatók a Youtube csatornán, „Ő és én sorozat”-ra kereséssel a vetítés sorrendjében listázza ki a filmeket. A Fruzi kisfilmjét eddig több mint 8800-szor nézték meg és rengeteg visszajelzést kapott, nem csak Magyarországról. Sok embert elgondolkodtattak, megindítottak, hitük keresésére indítottak ezek a tanúságtételek. Angol felirattal is ajánlhatjuk, „God and me” címen kell keresni. 52 erőt adó vallo-más – minden hétre egy, mint egy megerősítő vitamin. Szeretettel ajánlom.

HORTAI RITA: „Nem lehet feledni, nem soha...”

Hogy miért éppen Juhász Gyula megrázó versének a fenti sora jutott eszembe, visszaemlékezve a 2021 őszi hazánkban megrendezésre került, 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra? Hiszen a világtalálkozó jelmondata: „Minden forrásom belőled fakad”, mely mottó, hitünk alaptétele is lehetne.

„Nem lehet feledni...” csakhogy tennünk is kell, hogy ennek a nagyszerű eseménynek a történései, ne vesszenek feledésbe, mint ahogyan a trianoni tragédiára is so-

kan csak legyintenek, mondván, hogy az már a múlté. 2021 szeptembere is távolodik tőlünk és féltő, hogy akit csak a szele érintett meg, az felejt, hogy a csira, amely mindannyiunknak fel lett kínálva, nem talál jó talajra, nem fogan meg, így a cserje nem nő, nem lombosodik...

Nagy álmokkal, vágyakkal készülődtem a budapesti világeseményre, ahogyan 83 éve Édesanyám és az ő iskolatársai, honfitársai, Európa, sőt több kontinens polgárai is. Hihetetlen tömegeket és szíveket megmozgató eseménnyé vált akkor, aminek hosszútávú hatása a hitéletben, sőt még a politikai életben is érezhető volt. Erőt adott, kitartást, reményt, erősítette az összetartozás, a felelősség érzését egymás és hazánk iránt. Nagy hozadéka volt, - abban a súlyos történelmi korszakban, - az akkor csaknem az egész országot megmozgató eseménynek.

A mostani rendezvény sem maradt le az 1938-astól, már ami a szervezést illeti. Szinte emberfeletti munkával, energiával és meggyőződésem, hogy a Szentlélek erejével sokakat bevonzottak a különböző helyszíneken megrendezésre kerülő, kiváló programok.

Nekem sikerült, több napon át, a HUNGEXPO területén zajló színes napirendet követnem, de a mai napig bánom, hogy nem tudtam a kongresszus teljes időtartamát a helyszínen tölteni, lenyűgöző előadásait maradéktalanul meghallgatni. Hiszen ritkán lehet részünk, a világ különböző területeiről, olyan egyéniségeket hallgatni, akik hitéletet és történelmet formálnak.

A másik, amiről szintén csak elismeréssel tudok szólni, a mindenre kiterjedő szervezettség, a figyelmesség, a hozzáértés, a kedvesség, többek között az önkéntesek részéről. Úgy éreztem jó itt lennem. Jó ott lenni, ahol az embert a befogadó-elfogadó szeretetet veszi körül.

A rendezvény igazi erejét talán mégis az utolsó két nap adta meg. Szeptember 11.-én a szentmisét követő eucharisztikus gyertyás körmenet, mint egy méltóságteljes demonstráció vonult be az egyháztörténelembé. De talán a több tízezres lélekszámot is felülírta, annak a hangulata, a fegyelmezettség, a szeretet áramlása, az a megmagyarázhatatlan, szinte lebegő boldogság érzés, ami „tapinthatóan” jelen volt a tömegben... és másnap a zárómise Ferenc pápával! Ő mondta: „A HIT lángra lobbantja mindenki szívét”

Igen, sokan vagyunk, sok jóra, szépre, szeretetre, önzetlenségre fogékony tömeg!

És mégis, miért érzek, pár hónap távlatából hamvadó parazsat, miért érzem, hogy fel kellene lobbantani a tüzet, még az se baj, ha tűzvész lesz belőle, mert az legalább terjed, megérint, megperzsel sokakat. Az elütetett mag, csak akkor hoz gazdag termést, ha gondozzuk, ha locsolgatjuk, ha gyakran ránézünk szeretettel, és ha beérett, kell az szél is, amely szórja és nagy területen elhinti a magokat. Vinni kell tovább, ennek a hazánkban lezajlott eucharisztikus kongresszusnak a hírét, az eszméjét, terjeszteni, hogy elérje a lelkeket, azokat is, akik nem tudtak személyesen jelen lenni és azokat a jóakarátú embereket, akiket tájékoztatlanságuk miatt nem érinthetett meg, mert nem jutott el hozzájuk a rendezvény híre. Hogy ezért ki a felelős? Nem kell keresni. A Szentlélek működik, még számtalan több út áll előttünk, hogy felelősszük a lángot! Még nem késő, hiszen ez az esemény még nem történt olyan régen, mint Trianon tragédia, mert az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszust sem „lehet feledni, nem soha”!

Cs. VARGA ISTVÁN

Emlébeszéd Gárdonyi Géza halálának centenárium ünnepségén

A káli Gárdonyi Emléknapon, az író mennyei születésnapjának 100. esztendejében, szeretettel üdvözlöm Keller Péter urat, Gárdonyi Géza dédunokáját, a 13 unokás nagypapát, aki már negyedszázada a Gárdonyi-kultusz legfőbb organizátora.

Cum magna reverentia köszöntöm a Főtisztelendő atyákat. Üdvözlöm a káli, szőlősgyöröki, devecseri és agárdi-gárdonyi Polgármester urakat. Külön is szeretettel köszöntöm Seress József családtagjait, a káli Gárdonyi Géza Katolikus Általános Iskola tanárait, diákjait. Isten éltesse Gárdonyi minden jelenlévő tisztelőjét, olvasóját!

Ünnepségünk célja: Gárdonyi szellemi és lelki káli erőtérben ünnepségünk legyen illő és méltó tiszteletadás, emlékezés és főhajtás. Péter apostolt idézem: „Aranyam, ezüstöm nincs, de amim van, azt szívezen adom.” Hiszem, aki jeles elődeire tisztelettel emlékezik, önmagát is tiszteletre méltóvá teszi. Az emlékezés megtartó, gyógyító erejű kegyelmi ajándék, ha a lélek irányítja.

Gárdonyira és édesapjára négy-öt „emberöltő régiségben”, a „Lássátok, feleim!”, és a „Mondd el fiadnak!” jegyében emlékezem. Tavaly szeptember 25-én, az Akadémián, a reformkor legfontosabb intézményének dísztermében, Gárdonyi posztumusz a Magyar Örökség Díjnak, a magyarság becsületrendjének díjátadó ünnepségén így kezdődött a laudáció: „Hajdan itt, „»A legkülönb társaságban”, egy asztalnál ült „mind, aki számos; / Az asztalfőn maga Arany János.«”

Gárdonyi, néptanítóból lett szépíró hat nyelven gazdagította forrásbázisát. Kultuszának aranyfedezetéből lélekerősítő gondolatokat idézek. Egy kis számvetést is végzek. Szőlősgyörök, Keller Péter és Klotz Péter polgármester úr, valamint a faluközösség jóvoltából, elsőként lett *Gárdonyi-település*. Devecserben, a *Fel nagy örömmre* című karácsonyi ének születési színhelyén, Ferenczi Gábor polgármester úrral az élen, *Gárdonyi Emléktársaság* alakult, Gárdonyi-emlékházat rendeznek be.

Kál nagyközség dobogós helyen, harmadikként lépett a Gárdonyi-települések sorába. Felavatták az út menti Gárdonyi-emléktáblát. Megújították Gárdonyi és Ziegler Sándor Mihály helyi kultuszát. Morvai János polgármester úr, a káli képviselő-testület, a nagyközség lakói joggal büszkék arra, hogy ezt a szép Tarna-völgyi települést elszakíthatatlan szálak fűzik az *Egri csillagok* írójához.

Agárd/Gárdony, az író születésének színhelye is csatlakozott – az itt jelenlévő Tóth István polgármester úr vezetésével – a Gárdonyi-településekhez. Mind a négy településen az *Emelj fel emlék* jegyében tábla jelzi, ki által híres e föld.

Cs. Varga István

Eger híre-neve, dicsősége főképpen Dobóhoz és Gárdonyihoz, a kultúra- és városépítő nagy püspökökhöz és a borhoz kötődik. Eger írócsillaga nemcsak a legjobb egri *marketinges*, ahogyan ma emlegetik, hanem száz év óta a hevesi megyeszékhely és a régió legfőbb *jótevője*. Bizakodom, Egerben is lesz főút menti táblafelirat, talán ezzel a textussal: „Üdvözljük az *Egri csillagok* városában!”

A lokális hagyomány közösségépítő erő: meghatározó része a nemzeti öntudatnak. Táj és ember, ember és műve csupa történelem a legrégebb időktől lakott Gyöngyösi-síkon, a Tarna-völgyben. Épített örökségünk gyöngyszeme országos viszonylatban is kiemelkedő, kultúrtörténeti jelentőségű Tarnaszentmária, Feldebrő temploma és a verpeléti templom megmaradt Árpád-kori magja.

Gárdonyi Géza a Dunántúl szülötte. Életével és műveivel szintézist teremtett Agárd, Szőlősgyörök, Karád, Devecser, Sárvár, Győr, Budapest, Kál, Eger, Sály, Hejőcsaba, Tiszalúc, Patak, Arad és Szeged között. A rómaiak és a Karolingok után, a 'Magyar Dunántúl' kulturális hagyománya minden nemzettársunk nagyra becsült történelmi öröksége: mindannyiunk közös jussa, nemzeti tulajdona.

Gárdonyi apai ágának, a Ziegler-családnak, Sopron az ősi fészke. Ziegler Sándor Mihály 1823-ban Sopron vármegyében, Nemeskíren született. Gépész, feltaláló, nemzeti hős. Kossuth „fegyvergyárosa” Aradig kísérte a kormányt. Az aradi várból lóháton, román gúnyában menekült. Így került el a vértanúságot. Az országban családjával együtt járta malomépítő, gépész-munkavállaló vándorútját.

Gárdonyi életében a földrajz *térbeli* történelem, a történelem *időbeli* földrajz: az ön- és valóságismeret, tapasztalat gazdag iskolája. Diák korában 12 helyen megfordult, 21 települést, számos borvidéket is meglakott. Apja életének utolsó szakában családjával együtt Kálban élt. Sírja a káli temetőben, a hősök kertjében, '48-as emlékhely, ahol „hálából, mikor égre kel / a holtakért a madár énekel.”

Gárdonyi édesanyja: nemes Nagy Terézia, hét gyerek szülője, az anyai szeretet, a hitvesi türelem, a másokért élő, mind a hét gyereket túlélő és eltemető, a holtig családsegítő nagyanya példaképe. Egerben, a Hatvani temetőben nyugszik.

Minden igazi műalkotás genetikusan kötődik a kultuszhoz: az Isten-hithez: a szakralitáshoz. *Gárdonyi Egerben megtért, (metanoial/cursio) életbölcsségre jutott. A tehetség kegyelméből Földre néző szemmel, égre néző lélekkel remekműveket alkotott. A kor és a nemzet létdilemmáinak felfedésére vállalkozott. Három önmagáért beszélő, tanúságtévő, ars poetica érvényű gondolata: „Amiben a lelketek nyer, az az igazi nyereség”; „csak az a jó könyv, mely tanítója a nemzetnek.” Ünnepségünk meghívóján ez a ragyogó hitvalló gondolat szerepel: „A lélek, amely Istentől való részünk, örökkévaló.”*

Emberképének, karaktereinek fontos ismérve a szakralitás – átragyogás. *Az Isten rabjai című regény Árpád-házi Szent Margit életének és megszentelődésének történetét nagy művészi és lélekani erővel, hitellel idézi meg. Ideálja a Jézus-eszmény, a mindent felülmúló szent szerelem – amor sanctus. A kis kertészlegényből Jancsi fráter lesz, aki Shakespeare Rómeó és Júlia című drámájának Lőrinc barátjához mérhető, de nála is teljesebb karakter.*

Gárdonyi a romáknak is szépítő-patrónusa. *A Jancsi dáddé* katartikus szépségű karácsonyi novella: az emberszeretet unikális roma-sorstűkre. Nemcsak a magyar művészetben,

literatúrában, Liszt, Vörösmarty, Arany művei közt, hanem a világirodalomban, Fielding, Scott, Puskin, Hugo, Baudelaire, Lenau, Gorkij, Marquez roma-témájú művei közt is egyedülállóan szép és igaz történet.

Az *Egri csillagok jellem- és virtusnevelő, nemzettudat-építő opus magnum: az* „Emberségről példát, vítezésről formát...” a „végeknek tüköri” szellemiség példázata. A *legtöbbször kiadott, legtöbbet olvasott magyar regény filmváltozatát a legtöbb magyar néző látta*. Nyitánya tüneményes, zárása fenséges: „Mind a két anya kitárt karokkal röppent a maga gyermekéhez.” „Az egyik azt kiáltotta: – Szelim! A másik azt kiáltotta: – Jancsikám!” S letérdeltek a gyermekükhöz. Ölelték, csókolták.” Végül a két asszony békejobbot nyújtott egymásnak.

Dosztojevszkij-mélységű, igazság és irgalmasság példázatregénye *Az öreg tekintetes*. A modern kori önistenítő, pénzuralmi lélekrombolásra, emberség és magyarság sorskérdéseire világít rá. Hőse Csurgó Károly, idős özvegy, vidéki földbirtokos, atillában járó *tekintetes* úr. A fővárosba költözik a lányához, aki egy orvoshoz ment férjhez. Elkeseríti a fővárosi csillogás mögött tapasztalt szegénység, szellemi-lelki otthontalanság, könyörtelenség az idősek, betegek, elesettek iránt. A szeretet, gondoskodás, irgalmas szívűség hiánya miatt élettere beszűkül.

A veje egy törtető doktor. Szerencsejátékon elveszíti a Csurgó-birtok árát. Az életkudarcra kárhoztatott *öreg tekintetes* leghőbb vágya, hogy szerethessen és őt is szeressék. Végül visszaadja lelkét Teremtőjének. A regény létfonosságú értelme: a hit és emberség, az emberi méltóság megőrzése. Jogos kérdés: korunkban van-e, lesz-e annyi idősek otthona és ápoló kéz, amennyire szükségünk lesz?

Gárdonyi számára a *Biblia* „a könyvek könyve / (...) Isten szíve dobog benne.” Azt kérte: „koporsóban is az legyen a szívemen.” Eger leghíresebb írója az egri vár megszentelt földjében, a Bebek-bátyán lelt örök nyugodalmat. Koporsóját érseke beszentelte, a végső úton Kosztolányi is a vállán vitte, a *Nyugat* nevében búcsúztatta. Tordai Ányos, jeles ciszterci tanár szerint: „Mi egriek följebb nem vihettük. De a jó Isten, hisszük, még magasabbra vitte.”

Gárdonyi jel-ember, Dobó esküjével hirdeti: „a falak ereje nem a kőben van, hanem a védők lelkében...” Tanúságtétele összecseng **Széchenyi gondolatával: a nemzet ereje szellemi öntudatában, lelki erejében**, „a *kiművelt emberfők* sokaságában” és **gazdasági tehetőségében rejlik**. Gárdonyira is érvényes: életműve „azzal, hogy itt hagyta, nem kész. Nemzete szellemében kell elkészülnie.”

A szólógyöröki konferenciák előadói pantheonizációt végeztek. Gárdonyit elhelyezték Csokonai és Berzsenyi mellé a Somogyi Irodalmi Pantheonban. Neves irodalomtörténészek egy új, teljesebb és hitelesebb Gárdonyi-kép kimunkálásán fáradoznak. Hiszik, hogy fényre derülhet a Gárdonyi-életmű – a szocreál érában letagadott, posztmodern korunkban homályban hagyott sok-sok értéke. Keller Péter „fényre bábáskodta”, magánkiadásban megjelentette *A Nemzeti Szalóny és más, Válogatás a Göre Gábor Humor-konferenciák előadásaiából* tanulmánykötetet.

Kedves Hölgyek és Urak! Seress József káli amatőr helytörténészre, sokunk kedves ismerősére, barátjára „Emlékezem nagy hálaadással”. Tarna-parti szülőfalujában honismereti missziót teljesített. Szerette a hazai földet és népét. Fürkészte Kál múltját, kötetbe rendezte

településtörténetét. Gyűjtötte a múlt relikviáit. Gárdonyiban találta meg a *genius loci*-t. A hely szellemét kutatva bizonyította: a Tarna völgyében is vannak belső kis hazák: „vannak vidékek gyönyörű tájak ahol a keserű számban édessé ízesül (...) vannak vidékek legbelül.”

Emlékezetére lokálpatrióta versvallomásokból egy gondolatfűzért idézek. Szülő és szülőföld összetartozik: „Édesanyám rózsafája, / Én vagyok a legszebb ága.” Kisfaludy: „Szülőföldem szép határa! / Meglátlak e valahára? / A hol állok, a hol megyek, / Mindenkor csak feléd nézek.” Petőfi: „Lenn az alföld tengersík vidékin. Ott vagyok honn, ott az én világom.” Ember, táj és természet – anyaöl, anyaföld és anyanyelv egy töről fakad. Lévy József hirdette: „Szülőföldem szerelmében a hazámat szeretem!” Tamási Áron arról vallott: „A madárnak szárnya van (...) és szabadsága, az embernek pedig egyetlen szülőföldje és sok kötelessége.” „Az ember a szíve mélyén örökké oda való, ahol született.” Németh László igazát hiszem és vallom: „Ép lelki élet nincs szülőföld nélkül.”

Radnóti szellemében szabadon, parafrázissal bizonyíthatjuk: Seress József felelősséget érzett a hely iránt, ahol született, felnőtt és lakott. Neki nem volt „térkép e táj”. Az „Itthon vagyok” örömét élte. Nem tudhatta, „másnak e tájék mit jelent”, de az ő számára a Tarna-völgy csodálatos „messzingő gyerekkora világa”. Belőle nőtt, „mint fatörzsből gyöngye ága / s teste is e földbe süppedt el.” Fogadja kegyelmébe az Ég! Emléke legyen áldott!

Kedves Kollégánók, kedves Kollégák! Térjünk vissza Gárdonyi *tengely- és reflektor szavainak* örökségéhez. Napjainknak is korparancsa: „Itt az írás, forgassátok / Érett ésszel, józanon...!” A tanítás és tanulás a jellem dolga, amint a szorgalom kérdése is, nemcsak tehetségé. Önökön múlik, hogy iskolájuknak milyen a színvonala, milyen a szellemisége, lelkisége. Őrizzék meg hivatásuk pedagógus hitét: az ember többre tanítható és jobbá nevelhető!

Kedves Diákok! Óriási és közös felelősség, mert amit egy tanító megtanít a kisdíáknak, azt az akadémikus professzor is kamatoztatja, de amit elmulaszt, azt senki más nem pótolhatja. Nagyon örüljete, hogy Gárdonyi nevét viselő katolikus iskola diákjai vagytok! A *Bencés Regula* nyitánya intelem: „Hallgasd meg, ó fiam, a mester parancsait, (...) a jószág atya intéseit készségesen és tettekkel teljesítsd...”

Tanár és diák legfőbb erénye a *docilitas*: a *tanulékony*ság. Salamon király *tanulékony* szívét kért az Úrtól gazdagság helyett. Szent János szerint mindannyian *Isten tanítványai* („*docibiles Dei*”) leszünk. Jelmondatunk: *mindig legyünk készen másoktól tanulni.* (*Semper paratus doceri.*) Az imádság és a munka az a két megtartó erő, amely hitet és embert, közösséget és nemzetet megőriz és feleml.

Tisztelt ünneplők! Gárdonyi emléke önnön fényétől ragyog. Művészi örökkévalóságot hagyott ránk! Öröksége nem csupán az életművét jelenti. Magában foglalja az utókort, a hatástörténetet, a Gárdonyi-kultuszt, értelmezéshagyományt, a bőséges legendát félreértést, hiedelmet, kitalációt, hamisítást is.

Tinódi Európa-hírűvé, Gárdonyi világhírűvé tette a magyarság e gri-maratoni diadalát. Az e gri vár, Gárdonyi sírja nemcsak turistacélpont, hanem emlékhely, nemzeti örökség zarándokhelye. Gárdonyi „CSAK A TESTE” feliratos *gerendastrkeresztje* létikon: Róla a Gárdonyi-településekre, a Kárpát-medence és a nagyvilág – nyelvében és szívében is élő – magyarságára ragyogón süt „a glóriás fényű napsugár.”

KLEMEN TERÉZIA
Kitaszítottak

(részletek a csehországi deportálások és a magyar-csehszlovák lakosságcsere 75. évfordulójára megjelent kiadványból)

1946. augusztus 15-én Ján Masaryk csehszlovák külügyminiszter a magyar külügyminiszter, Gyöngyösi János beszédét követően hangsúlyozta, hogy a magyar kisebbség „*állandó nyugtalanság forrása*” Csehszlovákiában. Ezzel kapcsolatban idézett a washingtoni magyar nagykövetség sajtóattaséjának, Borsody Istvánnak a *Magyar-szlovák közeledés* című könyvéből:

„Egy demokratikus Magyarország nagy valószínűséggel először is együttműködne szomszédaival a magyar kisebbség jogainak biztosítása reményében, továbbá a határok felülvizsgálatának kedvező légkörének megteremtése érdekében. Valóban elképzelhetetlen, hogy bármely magyar kormány lemondjon a trianoni szerződés felülvizsgálatának gondolatáról.” „A magyar küldöttség határozottan elutasította az összes csehszlovák javaslatot, amit előterjesztettünk” – számolt be Ján Masaryk.

A KÖZMUNKA – A DEPORTÁLÁS ELSŐ FAJTÁJA

A 88. számú rendelet lehetővé tette a közmunkaszolgálat elrendelését az ország teljes területén, és ennek nyomán 1945–46 telén mintegy 40 ezer felvidéki magyar férfit deportáltak fűtetlen marhavagonokban a csehországi Szudéta-vidékre. A későbbi rendeletek már lehetővé tették a magyarok földjeinek az elkobzását, elbocsátásukat az állásukból, a hivatalos nyelvhasználatuk és a kulturális egyesületeik betiltását.

A kisebbségekkel szembeni gyűlöletkeltő hangnem és intézkedések egyenesen a köztársasági elnöktől – vagyis Benešről – származtak, aki a prágai Óváros téren 1945. május 16-án így nyilatkozott: „*Szükség lesz (...) a cseh és szlovák nemzet közös állama érdekében Csehországban a németek és Szlovákiában a magyarok minden lehetséges módon és eszközzel való könyörtelen (likvidálására) megsemmisítésére!*”

Beneš beszéde után, 1945. május 23-án jelent meg a Pravda c. újságban Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának az állásfoglalása.

„A legnagyobb határozottsággal meg kell tenni a szükséges intézkedéseket, hogy a Szlovákia területén élő összes németet – az aktív antifasiszták kivételével – koncentrációs táborokba összpontosítsák, majd a lehető leggyorsabban a Csehszlovák Köztársaság határain túlra szállítsák. (...) A fennmaradó magyarok túlnyomó részét a hivatalos lakosságcsere keretében telepítik ki Szlovákiából a magyarországi szlovák kisebbségért cserébe, amely már világosan kifejezte a szlovák hazába való visszatérési szándékát.

Intézkedni kell, hogy a visszatért városokat (Kassa, Léva, Losonc, Rimaszombat, Rozsnyó, Érsekújvár, Komárom, stb.) és Szlovákia fővárosát, Pozsonyt minél előbb magyartalanítsák, mégpedig a magyar lakosság más térségekre való áttelepítésével, illetve koncentráálásával...

A deportálás szó politikai és történelmi viszonylatban már régóta ismert, jelentése: az állam által ellenségesnek minősített személyek erőszakos elhurcolása, táborokba vagy más kényszerlakhelyre való telepítése. A háború után Európában általános jelenség volt, hogy önkéntes alapon közmunkára, romeltakarításra, a gazdasági élet újraindítására munkásokat toboroztak. Ezt a gyakorlatot használták fel a csehszlovák politikusok arra, hogy ördögi módon összekapcsolják a nem szláv kisebbség felszámolásának a tervével. Kassán 1945. május 4–7. között zajló, közmunkarendeletről szóló tárgyalás során Jozef Šoltés felvetette a közmunkára kényszerítés lehetőségét, amit később Prágában a magyar és német kisebbségre korlátoznának. A terv szerint a németek kitelepítése miatti munkaerőhiánnyal küzdő cseh vidékekre a felvidéki magyarokat kell költöztetni, aminek kettős haszna lehet: megkezdődik a magyarság beolvadása a cseh nemzetbe és enyhülnek a munkaerő-problémák is. Érdekes módon a csehszlovák kormány közvetlen módon felvállalta, hogy nemzetiségi alapon rendelte el a kényszerített közmunkát, melynek fő célja a csehszlovákiai magyarság felszámolása, a déli övezet elszlávosítása és Magyarország rákényszerítése a lakosságcsere-ről folyó tárgyalások megkezdésére. Ahogy azt már említettük, a felvidéki magyarság Csehországba deportálásának első hulláma 1945. október 25-én indult és december 4-én ért véget. Ekkor kezdődtek meg Prágában a tárgyalások a lakosságcsere-egyezményről Csehszlovákia és Magyarország között. Az 1945 őszen lezajlott deportálás alatt összesen 9 247 magyart köteleztek, hogy közmunkákban vegyen részt a cseh országrészekben.

Beneš 1945. szeptember 19-én kiadott 71/1945. számú elnöki dekrétuma a kényszerített közmunkáról szól, azonban csak a cseh területekre volt érvényes. Az 1945. október 17-én kiadott 88/1945. számú elnöki dekrétum szabályozta a felvidéki magyarság 1945, majd 1946–47 során végbemenő kényszerített közmunkáját.

Nézzük meg közelebbről, mit is tartalmaz ez a dekrétum! A nemzetiségi megkülönböztetés nélküli 88/1945. számú elnöki dekrétum alapján munkaszolgálatra rendelhető minden 16 és 55 év közötti férfi, valamint 18 és 45 év közötti nő a Csehszlovák Köztársaság bármely területére, közhasznú munkák elvégzése céljából. A rendelet azonban tartalmaz mentesítő körülményeket is. Nem kötelezhető közmunkára a katonák, az egyetemisták, az egyetemi felvételig készülő középiskolások, a középiskolák és a szakmunkásképzők tanulói, a külképviseletek csehszlovák állampolgárságú dolgozói és ezek családtagjai. Felmentésben részesültek azok a nők is, akik terhességük harmadik hónapjában jártak, illetve a legalább egy 15 évnél fiatalabb gyermekről gondoskodtak, valamint a háztartásukat egyedül vezető nők. Nősről férfiakat is csak akkor lehetett kirendelni, ha nem volt elegendő munkára fogható nőtlen férfi. A dekrétum a munka időtartamát 1 évben határozta meg, amely adott esetben 6 hónappal volt meghosszabbítható.

A DEPORTÁLÁSOK MÁSODIK IDŐSZAKA

Kötelező kényszermunkára vitték a magyar családokat a *Csallóköz*, a *Mátyusföld* és *Gömör* falvaiból, kisebb és nagyobb városokból is, átlagosan a lakosok 30–40%-át deportálták Csehországba. Egyes adatok szerint a deportálások alkalmával 9 610 családot, vagyis 41 666 személyt szállítottak el, köztük 5 422 hat évnél fiatalabb gyermeket. Főleg a szudétánémet területek közelébe deportálták a magyar családokat, nemcsak a közlő mezőgazdasági munkák miatt, de a magyar egységes tömb szétszórása és beolvasztása céljából is. A második, fontos érv a politikai nyomásgyakorlás volt a magyar kormány kitelepítést elutasító politikájára.

Az 1946. november 19-én kezdődött akció során a falvakat – többnyire éjjel – katonai egységekkel zárták körül. A település szlovák vezetői által kijelölt családoknak egy-két óra alatt össze kellett szedniük a legfontosabb útiholmijukat – minden egyéb tulajdonukat elkobozták, amiért máig sem adtak kártérítést –, s az összesen mintegy 44 000 személyt fűtetlen marhavagonokban szállították csehországi területekre munkavégzésre. A Beneš-dekrétumok még azt is előírták, hogy a deportált magyarok mit vihetnek magukkal. Íme, a lista: 10 kg liszt, 3 kg hüvelyes, 1 kg mák, 20 kg krumpli, 5 kg zöldség vagy lekvár, 1 kg zsír, 2 kg füstölt hús, korlátozás nélkül baromfi. Lovat, marhát vagy disznót nem vihetek magukkal. Bútorokat és ruhákat csomagolhattak az útra, de szerszámot, tűzhelyet és kályhát nem szállíthattak. A háború utáni idők zűrzavarában, a nacionalizmustól, sovinizmustól átitatott rendeletek külön lehetőségeket szolgáltattak a magyarok elleni egyéni bosszúállásra, az irigységen alapuló feljelentésekre, a végrehajtó szervek túlkapásaira – főleg egy olyan országban, ahol nem a közélet megtisztítása volt a cél, hanem a nemzeti kisebbség emberi jogainak a sárba tiprása.

AZ ASSZIMILÁCIÓ LÉPCSŐI

A nem szláv nemzetiségek beolvasztásának első lépcsőfoka a kollektív jogfosztás volt; Beneš és politikusai abban reménykedtek, hogy a kegyetlen bánásmód révén a kisebbségek bizonyos hányada magától elvándorol, a maradókra pedig deportálás és erőszakos beolvasztás várt. Az 1945 májusa és októbere között hatályba léptetett Beneš-dekrétumok a magyar és a német lakosságon torolták meg Csehszlovákia szét hullását, és ezért előirányozták a kisebbségek kitelepítését, illetve erőszakos beolvasztását. Mint már előzőleg említettük, ez a vad kiűzés korszaka volt, aminek szintén meg volt az előbb említett célja.

Az azóta is közismert és gyakran hangzottatott parancs – **MAGYAROK A DUNA MÖGÉ!**

Hogy milyen lehetett a politikai légkör, azt jól tükrözi a már említett Karol Šmidke visszaemlékezése, aki 1945-ben így ír Major Istvánról, a Csehszlovák Kommunista Párt egyik alapító tagjáról: „...*Gottwald elvtárs figyelmzettetett, hogy a bizottságban meg*

kell fontolni Major elvtárs jelöltségét, mivel az elnöki dekrétum kimondja, hogy nem szlovákok nem lehetnek a parlament tagjai. Mivel Major elvtárs parlamenti működése idején saját maga magyarnak vallotta magát, a párt nem vállalhatja magára ezt a felelősséget.” Miután a magyarok választójogát megvonták, Majort – saját vallomása szerint – választóként is csak egy feltétellel engedték urnához: *„...előzőleg nemcsak szóban, de írásban is ki kellett jelentenem, hogy nem vagyok magyar, hanem szlovák.”* Ezt a hozzáállást támasztja alá Krátky hírszerző tiszt is, akinek a jelentéséből idézünk: *„Mindezek a csoportok (...) nem tesznek különbséget náci és német között, a magyar szocialista is számukra csak magyar.”*

A RESZLOVAKIZÁCIÓ

Megkezdődött a reszlovakizáció, az ún. visszaszlovákosítás stratégiája, amely belső intézkedések útján lehetőséget kínált *„az évszázadok során elmagyarosodott szlovákoknak az anyanemzethez való visszatérésre”*. A reszlovakizáció gyakorlatilag a vagyonelekobzástól és a kitelepítéstől való megmenekülésre, az állampolgári jogok megszerzésére irányult. A kezdeményezés fő ideológusa Anton Granatier volt, aki – saját bevallása szerint – vissza akarta szerezni mindazt, amit az évszázadok során a magyarok elloptak tőlük, szlovákoktól. E politikai lépésekről a Szlovák Telepítésügyi Hivatal egyik vezető tisztviselője, dr. Čierny tájékoztatta a pozsonyi rádióban a hallgatókat, aki kifejtette „a magyaroktól való megszabadulás lépéseit. A tisztviselő szerint több mint százezer szlovák fog áttelepülni Csehszlovákiába, és ugyanennyire tehető azoknak a magyaroknak a száma, akiktől sikeresen megszabadulhat az ország a lakosságcsere keretén belül. Az ezen felül maradó kb. 600 ezer magyarból 400 ezernek lehetővé teszik, hogy felvegyék a csehszlovák állampolgárságot, ha szlováknak vallják magukat. A többi itt maradó magyartól pedig remélhetőleg a békekonferencia után sikeresen megszabadulhat az ország az egyoldalú kitelepítés során.”

A reszlovakizációt Július Viktory belügyi megbízott 1946. június 17-én kelt 20.000/I-IV/1-1946. számú reszlovakizációs hirdetménye indította útjára. A hirdetmény értelmében a reszlovakizáció keretén belül szlovák nemzetiségűnek jelentkezhettek:

- „1. azok a személyek, akik az 1930-as népszámlálás során szlovák, cseh vagy más szláv nemzetiségűnek vallották magukat,*
- 2. azok a személyek, akik ma ilyen nemzetiségűnek vallják magukat és szlovák, cseh vagy más szláv származásúak, ha*
 - a) sohasem vétettek a Csehszlovák Köztársaság ellen,*
 - b) nem voltak fasiszta magyar politikai pártok vagy szervezetek funkcionáriusai,*
 - c) nem támogatták a magyarosítást.”*
- 3. Továbbá tényezőnek számított még a szlovák kultúrához való viszony, a családnév, a vallás, a szüleitől örökölt szlovák nyelvismeret, a szlovák származástudat, valamint a szlovák rokoni kapcsolatok.”*

A csehszlovák kormány az elmagyarosodást vállalók sorába mindössze 200 ezer magyar jelentkezését várta, azonban a végső eredményt ezt jóval meghaladta. Az 1946.

június 17-e és július 1-e között zajló reszlovakizációs kampány során 352 038 magyar kérte a szlovákká minősítését, majd ez a szám tovább növekedett. Az akció alatt nyilvánvalóvá tették a visszaszlovákosítás előnyeit: minden jelentkező visszakapta a csehszlovák állampolgárságát, valamint mentesült a vagyonek Kobzáz és kitelepítés alól. A nyomásgyakorlás során 423 000 megfélemlített, fenyegetett magyar adta be a kérvényét, és ebből a hatóságok 327 000-t fogadtak el.

A nagyhatalmak tétova és rövidlátó hozzáállása, valamint a prágai kormánynak a felvidéki magyarokat sújtó „nyomásgyakorlás-taktikája” által sikerült nyomást gyakorolni és a magyar kormányt megegyezésre kényszeríteni a határmódosítás nélküli lakosságcsere ügyében. Janics Kálmánnál olvashatjuk a következő okfejtést: *„Az etnikai terjeszkedés nemzeti céljának fegyvertárában különleges hely illeti meg az ún. reszlovakizációs akciót... Jelentése visszaszlovákosodás (...) azok számára, akik... eltűntek a Kárpát-medence etnikai kavargásában, és maguk vagy elődeik magyarrá váltak. A reszlovakizálás... kényszerasszimilációnak nevezhető. A kényszert az »aláírást vagy életet« fenyegető alternatívája jelentette...”*

A Szlovák Nemzeti Tanács további megalázó és magát a létet ellehetetlenítő, teljes egészében antihumánus rendeletet adott ki, melynek alapján a közkórházakban, magángyógyintézetekben és szanatóriumokban nem kezelhettek magyar betegeket. (Szlovákia minden határozatot vagy törvényt sokkal nyomatékosabban használt fel, mint Csehország. Jó példa erre a Tiso-féle szlovák állam zsidókérdésének kezelése is, amikor a szlovák állam 500 birodalmi márkát fizetett Németországnak minden elhurcolt zsidóért). Ezenkívül a 4027-III/2-1945. számú rendelettel elkobozták a magyar nemzetiségű orvosok rendelőit és orvosi felszereléseit, valamint a magyar kézben lévő gyógyszerárakat is kisajátítottak. A 33/1945. számú elnöki dekrétum megfosztotta a magyar lakosság 97%-át az állampolgárságtól, nyugdíjjogosultságukat eltörölte, mindennemű segélyezést, egészségügyi és szociális ellátást megtiltott. A *Slovenský Lekár, Bratislava* (Szlovák Orvos, Pozsony) 1945. november 1-ji határozatában a következőket olvashatjuk: *„A penicillinnel való gyógykezelés egyike az UNRRA (nemzetközi gazdasági segélyszervezet, mely 1943–1947 között működött) által a csehszlovák lakosság számára nyújtott segítségnek, és ezért csak csehszlovák állampolgárnak jár. A penicillinnel való gyógykezelésből minden idegen ki van zárva.”*

Az egészségügyi ellátás megvonása mellett szerte az országban megkezdődtek az ún. „magyar perek”, melyekben a kollektív bűnösség elve alapján ezreket ítélték el – Kassán például egy eljárás során 600 embert találtak politikailag vétkesnek. A Beneš-dekrétumok 1946-os törvényerőre emelkedésüktől az 1948-as, Klement Gottwald nevéhez fűződő kommunista hatalomátvételig a kisebbségi politika fő oszlopát képezték. Nem véletlen Fábry Zoltán felháborodása, aki 1946-ban mindezeket papírra is veti *A vádlott megszólal (A cseh és szlovák értelmiség címére)* írásában:

„Életemet tiltó rendeletek keretezik. Az egyik megtiltja, hogy este nyolc órán túl az utcán tartózkodjam, a másik provokációnak veszi, ha ismerősömet anyanyelvemen üdvözlöm, vagy annak köszönését úgy fogadom, és táborral fenyget...”

Nyelvem, mely az emberi hang egyik legcsodásabb hangszere volt, kihágási objektummá szürkült. Újság a bűnös nyelvén nem jelenhet meg, rádiót tilos hallgatnom. Lekonyult fejjel járok, és némán, és ha lehet, ki sem mozdulok emberek közé. Vak, süket és mozdulatlan gettóélet ez mindenképpen: a jogfosztott emberek szegény- és félelemterhes élete. És az ok? Egyetlenegy tény, vádák vádja: magyarságom. Magyar vagyok, tehát bűnös vagyok...

A LAKOSSÁGCSERE

A magyarság egyoldalú kitelepítését meghiúsító potsdami konferencia után a csehszlovák kormánynak más módszert kellett találnia a nem kívánt nemzetiségtől való megszabadulásra. Erre a legmegfelelőbb eljárás a lakosságcsere volt, amit Vladimír Clementis csehszlovák külügyi államtitkár, majd külügyminiszter egyezkedés és zsarolás – a felvidéki magyarok egy részének deportálása a németek által elhagyott Szudéta-vidékre telepítése – árán 1946 februárjában egy egyezmény megkötésével, 1947 tavaszán pedig a gyakorlatban is elérte.

„I. cikk: Minden, Magyarországon állandó lakóhellyel bíró szlovák és cseh nemzetiségű személy, aki az alább meghatározott feltételek mellett a Csehszlovákiába való áttelepülésre irányuló szándékát kinyilvánítja, áttelepítetik anélkül, hogy a magyar kormány ezt megakadályozná. (...)

V. cikk: A Magyarországról Csehszlovákiába áttelepítendő szlovákokkal és csehekkel egyenlő arányban olyan, Csehszlovákiában állandó lakhellyel bíró magyar nemzetiségű személyek telepítettek át Magyarországra, akik a Csehszlovák Köztársaság Elnökének a német és magyar nemzetiségű személyek csehszlovák állampolgárságának rendezése tárgyában kiadott, 1945. augusztus 2-án kelt rendelete értelmében csehszlovák állampolgárságukat elvesztették [gyakorlatilag mindenki, aki korábban magyarnak vallotta magát]. Az előző bekezdésben említett számon felül jogában áll a csehszlovák kormánynak Magyarországra áttelepíteni olyan Csehszlovákiában állandó lakhellyel bíró, magyar nemzetiségű személyeket is, akikről a VIII. cikkben van szó [a háborús bűnösöknek nyilvánított családok]. (A magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény; 1946)

A győztes és a legyőzött felek között létrejött 1946. február 27-i egyezmény értelmében Csehszlovákia egyoldalúan annyi területén élő magyart utasíthat ki az országból, amennyi Magyarországon élő szlovákot sikerül rávennie az áttelepülésre. Ehhez gyakorlatilag korlátlan propagandát fejthetett ki, újságokat adhatott ki, gyűléseket szervezhetett, felhasználhatta a magyar rádió műsorait is. A szlovák nacionalisták a saját propagandájuk hatására elhitték, hogy Magyarországon 600 000 szlovák él, akiknek többsége majd az áttelepülést választja, így „cserébe” szinte a teljes magyar kisebbségtől megszabadulhatnak. Érthető volt csalódottságuk, amikor a többször feliratkozottak számának levonása után „csupán” 72 440 jelentkező maradt.

Mivel a magyar kisebbség teljes felszámolását kívánták elérni, a Szlovákiában maradókat megfélemlítésén, szétszórásán, asszimilálásán kezdtek el dolgozni. *„A kormány 1946. október 13-án adta beleegyezését a szlovákiai magyarság csehországi deportálásához, 14-én, egy nappal azt követően, hogy a békekonferencia plénuma elutasította a magyar kisebbség egyol-*

dalú kitelepítésének jóváhagyására vonatkozó csehszlovák indítványt.” – olvashatjuk Popély Árpád tanulmányában. Ennek első lépéseként magyar családokat deportáltak Csehországnak az elűzött németek után „üresen” maradt területeire. A reszlovakizáltakon és a fehér laposokon kívül Dél-Szlovákia 23 járásából szinte minden magyar nemzetiségű deportálható volt. A járások felsorolása rávilágít a kormány szándékára: a Somorjai, Dunaszerdahelyi, Galántai, Vágsellyei, Érsekújvári, Ógyallai, Komáromi, Párkányi, Zselizi, Verebélyi, Lévai, Ipolysági, Kékkői, Losonci, Feledi, Rimaszombati, Tornaljai, Rozsnyói, Szepesi, Kassai, Töketeremesi, Királyhelmei és a Nagykaposi járás.

Szlovák részről csak egyedül a nagyszombati püspök, Pavol Jantausch tiltakozott a magyar nemzetiségűek deportálása ellen. 1947. február 1-jén a Szlovák Nemzeti Tanács Elnökségéhez címzett tiltakozó levelében – melyet a köztársasági elnökhöz és a külügyminisztériumba is elküldött – a következőket írja: *„a toborzást oly módon végzik, amellyel nem értek egyet sem úgy, mint az érintett terület egyházi előljárója, sem mint az ország állampolgára.”* Azt is felröfta az érintetteknek, hogy a 88/1945 sz. elnöki dekrétum, amely alapján a „toborzást” végzik, nem engedélyezi, hogy *„korra és nemre való tekintet nélkül gyermekeket, öregeket, aggastyánokat, szülés előtti utolsó hónapban lévő állapotos asszonyokat, sőt súlyos betegeket is csehországi munkaszolgálatra vigyenek”*. A püspök szerint a katonaság által koordinált megmozdulás a zsidók elhurcolására emlékeztető módon történik, s *„a magyarokkal szembeni magatartásunk sokban hasonlít abhoz, amit a múltból másoknak felhánytorgattunk”* – idézi Vadkerty Katalin a már említett művében.

Az uralmon lévő pártoknak, különösen a CSKP-nek és az általa vezetett kormánynak azonban senki sem szabhatott korlátokat, ezért a következő hónapban, novemberben el is kezdődtek a deportálások. A több mint három hónapig tartó deportálások során a hivatalos csehszlovák kimutatások szerint Dél-Szlovákia 17 járásának 393 községéből összesen 9 610 családot, azaz 41 666 személyt telepítettek át Cseh- és Morvaországba, akik 6 602 lakóházat és 14 149 katasztrális hold földet hagytak hátra Szlovákiában. Az erőszakkal deportáltakon kívül további 2 154 magyar család, azaz 2 489 személy állítólag önként települt át a cseh országrészekbe, összesen tehát 11 764 család, illetve 44 155 magyar került át Szlovákiából Cseh- és Morvaországba. Az előbb felsorolt adatokat szintén Popély Árpád közli *Fejezetek a szlovákiai magyarság csehországi deportálásának történetéből* című tanulmányában. A Csehországba deportáltak számát minden szakirodalom másképp tünteti fel, talán valahol az 50 – 60 ezer környéke a reális számadat.

A SZLOVÁK ÉS CSEH KÖZHANGULAT – A KITELEPÍTÉSEK SAJTÓVISSZHANGJA

Hogy érzekeltessük a korabeli közhangulatot, idézzük egy cseh kommunista írását. J. Vasely 1947. július 25-én a következőket írja a *Tvordában*: *„Kiderült, hogy néhány személy kivételével a HSIS nemzetgyűlési képviselői valamennyien szabadon vannak, hogy a Hlinka-gárdának és a pártnak jelentősebb tisztségviselői szabadon járnak- kelnek Szlovákiában, sőt mi több, sok közülük ma is központi hivatalban ül, a járási nemzeti bizottságoknál, a hadseregben, a biztonsági szolgálatban, az egyetemeken, az iskolákban.*

A köztársaságnak ezek a fölbomlasztói, akikről azt hittük, hogy rács mögött ülnek, tovább dolgoznak, nyilvános helyekről avatkoznak be Szlovákia és az egész köztársaság ügyeibe.”

Sajnos nem mindenki látta ilyen reálian és világosan az akkori zavaros helyzetet, számos nacionalista megnyilvánulás is felszínre került.

A Čas 1945. november 15-i száma ezt közli: „...az elmúlt napokban mentek el az első magyar szállítmányok... Miután az itteni magyarok csehszlovák állampolgárságukat elvesztették, tőlünk függ, hogy hová telepítjük őket.”

A demokrata *Nové Prudy* 1946. január 20-án a következőket írja: „Ma nem kell a Csehszlovák Köztársaságnak egyetlen magyar sem, akár szocialista, akár demokrata gondolkodású. (...) Szabadítsuk meg telkeinket az egerektől és a poloskáktól.”

Egy másik példa a Szlovák Nemzeti Tanács elnökének 1946. március 26-i ünnepi beszédéből származik: „A trianoni határoknak előbb vagy utóbb etnikai határokká is kell válniuk.”

A Slovenská Liga magyar falvakban kifüggesztett, reszlovakizációra felszólító 1946 júniusi hirdetményében a következőket olvashatjuk: „Gondoljátok meg, akartok-e a jövőben nyugodtan aludni, vagy sem?”

Nem sokkal ezután jelent meg ismét a Čas felháborodott cikke, amely elítéli Tildy Zoltán kiscgazdapárti miniszterelnök nyilatkozatát: „azzal vádolta Csehszlovákiát, hogy a magyar polgároknak elkobozzák a vagyonát, tömegesen kiutasítják a magyarokat, vagy internáló táborba küldik csak azért, mert magyarok. A csehszlovák kormány megfosztja a magyarokat politikai jogaiktól, a kulturális élet minden lehetőségétől, különféle birtokjogi és más intézkedésekkel a pusztaság élet lehetőségétől is. A férfi lakosságot tömegesen elhurcolják a magyar területekről... Rajk László kommunista képviselő (...) azt állította, hogy a magyaroknak a kisebbségekkel való bánásmód kérdésében egyedül Csehszlovákia ellen van kifogásuk, mert Magyarország nem békélhet meg azzal, hogy 600 000 magyart földönfutóvá tegyenek.”

Hogy mennyire elfogult és lázító a Čas hangneme, a következő írás is tükrözi, amely a csallóközi lakosság társadalmi összetételéről így ír: „Nemrégiben még kastélyok és parkok a gögös magyar feudálisok számára, piszkos béresházak és istállók a szlovák béreseknek. A grófi betyárságnak és a szlovák nyomornak kellett itt szorosan együtt élni.”

A Čas 1946. november 20-i számában Mikuláš Ferjenčík szlovák belügyi megbízott 1946. november 17-i érsekújvári beszéde olvasható: „A magyaroknak, akik itt élnek, megadjuk az önkéntes Magyarországra való távozás lehetőségét. Míg mi minden szlovák lelket haza akarunk hozni idegen országokból, addig Magyarország megakadályozza a magyarok visszatérését Magyarországra. Tudjuk, hogy miért. De éppen az, hogy ezt tudjuk, megerősít minket abban az elhatározásunkban, hogy egyszer s mindenkorra véget vessünk minden veszedelemnek és revizionista törekvésnek ez ellen a terület ellen.”

És még mindig a szinte hírhedtté váló Čas újság következő cikke: „A magyarok kitelepítése Párkányból és környékéről 1946. november 25-én indult meg Nána községben. Ebből az aránylag kis községből ezen a napon 75 családot telepítettek ki...”

Egy korabeli szemlélő felkiáltása: „Egyetlen kis községben 75 grófi család és magyar feudális!” (KT megjegyzése: a nánai Csehországba deportáltak között voltak a nagyszüleim és anyám is, valamint többen a rokonságból. Egyikünknek sincs arisztokrata származása.)

Felháborító sorok olvashatók Dr. Jan K. Garaj könyvében, aki 1946-ban a következőket írja: „A mongol törzsek: hunok, avarok, tatárok, magyarok Európa minden nemzetében undort és rémületet keltettek. Kultúrában e nemzetek egyike sem alkotott semmi önállót... A magyarok történelmüket, Magyarország történetét mesékre alapították, főleg szép hazugságokkal kidíszítve... Ők védték az európai kultúrát, pedig a valóságban ők hívták be rokonait, a törököket... Képzeld el, hogy a nemzetek sorsának intézői Közép-Európában tartós békét akarnának biztosítani: akkor a magyarokat őshazájukba kellene kitelepíteni, az Urál és a Fekete-tenger közé, vagy még távolabbi vidékekre.”

Természetesen Magyarországon is működtek olyan körök és lapok, amelyek a kommunizmus és az internacionalizmus szellemében ítélték meg a helyzetet, amit a pozsonyi *Pravda* 1946. december 22-én a magyarországi *Szabad Népből* vett idézete is mutat: „A magyar kommunisták elítélik a Csehszlovákia elleni uszítást. A Szabad Nép tiltakozik a magyar sajtónak Csehszlovákia elleni felelőtlen írásmódja miatt, A béke megzavarói cím alatt... A lap azt kérdezi, mit gondoljon a külföld, ha magyar lapok azt írják, hogy Beneš, Gottwald és Široky Csehszlovákiája ugyanazt teszi, amiért Göringet és Ribbentropot elítélték...” Elégge meglepő, hogy ezt pont egy magyarországi lap jelenteti meg ilyen formában.

A Cseh Írószövetség rövidlátó, a tényeket figyelmen kívül hagyó nyilatkozata 1947. február 10-én a következőképpen hangzott: „A Magyar Írószövetség fölkerlte a Cseh Írók Szövetségét, hogy a cseh írók tiltakozzanak a magyar kisebbség ellen elkövetett sérelmek miatt. A Cseh Írók Szövetsége biztosította a Magyar Írószövetséget, hogy azonosítja magát tagjainak az emberiséggel és az írók világszolidaritásába vetett hitében. Amennyiben azonban a sérelmek emlegetése a Dél-Szlovákiában élő magyar lakosságra vonatkozik, a Cseh Írószövetség arra hívja fel a figyelmet, hogy a dél-szlovákiai munkakötelezettséggel kapcsolatos magyarországi sajtóhadjáratot bizonyítékok híján valótlannak nyilvánították, és azt később a magyar sajtóban is bírálták. A Cseh Írószövetség biztosítja a magyar írókat, hogy a dél-szlovákiai magyarokkal rendesen és emberségesen bánnak, a csehszlovák törvények és rendelkezések értelmében.”

A Nemzetgyűlésen is elhangzottak különös és vérlázító felszólalások, pl. Andrej Žiak képviselőnek 1947 márciusi beszédéből idézünk: „A szlovákok számára legalább annyira fontos köztársaságunk tiszta szláv jellege, mint a cseheknek. (...) A teljes szláv jellegét csak a magyaroknak Szlovákiából való kitoloncolása útján érhetjük el. (...) Míg a mi kormányunk a jog és a becsületszó szellemében hajlandó minden egyezményt betartani, addig a magyar jellemmel és a magyar diplomácia erkölcsével úgy vagyunk, hogy szavukat és becsületbeli ígéreteiket nem képesek megtartani. (...) A valódi hamis magyar arc leplezte magát... Megalszik a vér az ereinkben, ökölbe szorul a kezünk, ha arra gondolunk, hogy a demokratikus Csehszlovák Köztársaságot már egy éve egy olyan állam tartja sakkban, mely legyőzött állam, és feltétel nélküli csatlósa volt Németországnak; tipikus példája a feudalizmusnak, dzsentriségnek és politikai aljasságnak.”

Érdekes módon a *Práce* lap 1947. január 25-i számában megjelent egy cikk, amely az amerikai szlovákok felháborodását közvetíti. Erre reflektál F. Hrobáknak a *New York Times*-ban megjelent cikke: „Velünk szemben védelmébe veszi a magyarokat! Szemérveti Csehszlovákiának, hogy állítólag barbár módon elüzi a magyarokat azokról a helyekről, ahol évszázadok óta élnek.”

Amikor már szinte mindenkinek a kezében volt a kitelepítésről szóló „fehér lap”, és szülőföldjük, saját gazdaságaik elhagyására vártak az emberek, megdöbbentő, hogy a *Pravda* 1947. március 25-i száma le merete írni a következőket: „*A magyar nemzetiségű földművesek (...) nem trágýázzák a földeket, a gabonát felörölték és megették, tavasszal nincs mivel vetni (...). A magyar földművesek Dél-Szlovákiában nem törödnek a termőterület megművelésével, ezért teljesen indokolt a földművelésügyi miniszter javaslata, hogy a meg nem művelt területek tulajdonosait szigorúan büntessék meg.*”

Magyarország déli szomszédállama, Jugoszlávia is felháborodott az áttelepítések miatt, amire az *Obzory* 1947. november 1-én így reagált: „*...a testvéri szláv Jugoszlávia a magyarokkal tárgyal, azzal a Magyarországgal, mely a szlovákiai nemzetiségi viszonyok rendezésében annyi nehézséget okoz nekiünk. A jugoszlávok a magyar kommunistákat nyilván tiszteletbeli szlávoknak tekintik, valahogy úgy, mint a nációk tiszteletbeli árnásító gesztusa kivételezett velük néhány évvel ezelött.*”

1947. február 22-én a rendkívül hideg időjárás miatt ideiglenesen felfüggesztették a deportálásokat, és többet már nem indítottak később sem. Nem valósult meg annak a 3 000 családnak az áttelepítése sem, amelyet a fenti kormányülés 1947. március 2–7. között rendelt el. A magyar fél ekkor tárgyalást kezdeményezett a deportáltak hazatelepítésének és kártérítésének ügyében, azonban a csehszlovák fél elutasította a tanácskozást. Végül április 1-én újították fel a lakosságcsere megkezdéséről folyó tárgyalásokat, és ezek nyomán 1947. április 12-én megkezdődtek az áttelepítések.

Az állambiztonság figyelte a deportált magyar munkások között tevékenykedő magyar katolikus papokat és református lelkészeket is. Számos jelentés maradt fenn az állambiztonság iratai között a magyar papok tevékenységéről. Különösen Tóth Kálmán református és Burian László katolikus pap (később Nánán szolgálatot tevő esperes) tevékenységét figyelték, akik szinte minden olyan körzetet meglátogattak, ahová magyar nemzetiségűeket deportáltak.

„Kedves magyar református Testvér,

Szeretettel értesítem, hogy a Komáromi Református Egyházmegye megbízott a Cseh- és Morvaországban lévő református híveink lelki gondozásával és azzal, hogy minden ügyes-bajos dolgukban segítségükre legyek. Tehát akár fizetés, akár valami más vonatkozásban panaszuk van, forduljanak hozzám. A prágai címem: TÓTH KOLOMAN, ref. farár, PRAHA XVI, Přemyslova 26/II, č. dv. 11. Ha lelkési szolgálatra van szükségük, ugyancsak erre a címre írjanak egy lapot, akár beteg van a családban, akár keresztelés, házasságkötés, temetés adódik. Sürgős esetekben, pl. temetés alkalmával forduljanak bizalommal a Cseh Testvérek Evangélikus Egyház (československá církev evangelická) legközelebb levő lelkészéhez, aki engem majd táviratban értesít. Szeretnék minden családhhoz eljutni, ez azonban egyelőre lehetetlen, ezért ahol feltétlenül szükséges a látogatás, közöljék egy lev. lapon velem, a megadott címre. Egyben írják meg azt is, hogyan lehet odajutni (autóbusz, vonat stb.)

Szeretettel köszönti testvére az Úrban,

TÓTH KÁLMÁN
missziós lelkész”

A későbbiekben a csehszlovák állami szervek látták, hogy fokozatosan megváltoztak, átalakultak a térség nemzetközi viszonyai. A hidegháború légkörében a szovjet vezetés nem tűrhette, hogy a befolyása alá került két ország, Magyarország és Csehszlovákia között feszültség legyen, ezért 1948 nyarán újabb döntések születtek a magyar kisebbség helyzetével kapcsolatban. 1948 októberében törvényt hoztak a magyar nemzeti-ségű polgárok állampolgárságának odaitéléséről, és 1949 januárjában megkezdődött a deportált magyarok szervezett transzportokkal történő hazaszállítása Szlovákiába.

Klement Gottwald, a Csehszlovák Kommunista Párt elnöke, akit Beneš elnök 1948. június 2-i lemondása után az új nemzetgyűlés június 14-én Csehszlovákia köztársasági elnökévé választott, már előzőleg kifejtette, hogy az országban maradó magyarok számára valamiféle jogokat kell majd biztosítani. Gottwald szerint mivel a németekkel ellentétben a magyar kisebbséget nem sikerült kitelepíteni, „*tartósan számolnunk kell azzal, hogy néhány százezer magyar nálunk marad. Ezt a kérdést meg kell oldanunk. Kénytelenek leszünk némi jogokat adni a számukra, körülbelül olyanokat, amilyenekkel a lengyelek és ukránok rendelkeznek. Ez állampolgári és választójogot jelent, valamilyen iskolákat, egyesületeket, de természetesen semmilyen önálló pártot, semmilyen szakszervezetet, semmilyen különleges státútumot. Valamit adnunk kell nekik, hogy nyugtunk legyen tőlük. Ez külpolitikai okok miatt is szükséges.*”

Ezután rendkívüli gyorsasággal előkészítették a magyar nemzetiségűek állampolgárságát visszaállító törvénytervezetet, amit a nemzetgyűlés 1948. október 25-én el is fogadott a 245/1948 sz. törvénnyel „A magyar nemzetiségű személyek állampolgárságáról” címmel. Ezzel a legtöbb csehszlovákiai magyar jogi helyzete rendeződött, és véget ért a kollektív jogfosztás időszaka a felvidéki magyarságok életében. Igaz, a gazdasági kárrendezések többsége máig megoldatlan maradt. A Csehországból hazatérők házait számtalan esetben ún. bizalmi emberek foglalták el, akiket minden oldalról védett az állam. Az így keletkezett konfliktusokat Július Ďuriš földművelésügyi miniszter a következő propagandával kívánta megoldani:

„*Sokan megszokták már az új környezetet, és továbbra is szívesen itt maradnának. A Földművelésügyi Minisztérium eleget akar tenni a kívánságtoknak, és a cseh-morva területen gazdasághoz, földhöz és épülethez juttat titeket. Azok a mezőgazdasági munkások, akiknek nem áll szándékukban a cseh-morva területen letelepedni, 1949. január 1. és április 30. között visszatérhetnek Szlovénziára. Ez alatt az időszak alatt megszervezik a magyar dolgozók tömeges visszatérését az állam költségére. (...) A meggondolatlan visszatérés azonban mindenki számára kellemetlen következményekkel járhat, mert a gazdasági terü védelméről és a munkaerő-mozgósítás végrehajtásáról szóló törvények megszegését jelenti, ami szigorú büntetést von maga után.*”

Több településen polgárháborús helyzet alakult ki a hazatért deportáltak és a helyükre, ingatlanjaikba betelepített szlovák telepesek és bizalmiak között, miközben a falu lakossága a hazatértek oldalára állt. Számos esetben az idegen tulajdonba betelepültek elhagyták az új otthonaikat, mert féltették az életüket.

VÁRHELYI KRISZTINA

Felsővadász – A református és katolikus Rákócziak rezidenciája

EGY JÖVŐBENI TÖRTÉNETI EMLÉKHELY

Előzmények, a témaválasztás indoka

A REGIO ET RELIGIO - HÍVEK ÉS FELEKEZETEK című, elsősorban a történeti Abaúj megye magyarországi térségére vonatkozó nemzetközi tudományos konferenciát – Gyulai Éva történésszel együtt – az Éltesítő Lélek Alapítvány szervezte, de az elhangzott előadások földrajzilag kiterjedtebb térséget tekintve foglalkoztak a témával, érintve határon túli területeket is. Az abaúji térség közel áll hozzám, ezért vállaltam előadást, ugyanis felsővadászi származású vagyok. Itt éltek, dolgoztak szüleim, nagyszüleim; gyermekkori jó és rossz emlékek fűznek ehhez a kis abaúji kis faluhoz. Családunk 1950-es években került el innen, de rendszeresen visszajárunk – most már megszaporozott családdal együtt – a temetőbe, őseink sírjához. Megemlékezünk szüleinkről, és örömmel nézzük a kis ligetet, amelyet „Erzsébet ligetnek” hívtak annak idején, azokat a fákat, amelyeket még az őseink ültettek. Itt található az I. világháború hőseinek emlékműve is. Az évtizedek során néha találkozunk ismerősökkel, akik még emlékeznek a családra, de egyre fogyatkozik ezek száma.

Tapasztalható, hogy az utóbbi évtizedben az egyházi ingatlanok és történelmi emlékhelyek felújítására, a falvak fejlesztésére nagyobb anyagi lehetőségek állnak rendelkezésre. Kormányzati szándék ezeknek a műemlékeknek, leromlott állapotú ingatlanoknak a megmentése. Ez a nagyobb támogatási lehetőség a történelmi tudat, a magyar hagyományok és az identitás erősítését, a nemzeti vagyon gyarapítását, értékeink megőrzését teszi lehetővé. A műemlék-épületek között kiemelkedő szerepe van a templomoknak, amelyek a magyar nemzeti vagyon jelentős részét képezik. Ilyen a felsővadászi Szent József-plébániatemplom értékes műemlék-épülete, hasonlóan értékes műemlék a Rákóczi-kastély is. A falu településtörténeti múltjával, organikus utcaszerkezetével és műemléknek beillő – sokszor már romos – lakóházaival az „ösiség” értékeit képviselik. A konferencia témája ösztönzött annak átgondolására, milyen fejlődési pálya lehetséges a történelmi emlékekkel rendelkező a kis falunak a 21 században.

Várhelyi Krisztina

Felsővadász a történelem során sok nehézséggel megküzdött, az itt élők sorsa ma is nagyon nehéz. Mégis azt gondolom, jelen van az életerő. Mit lehet tenni a szülőföld fejlődéséért? Mindenekelőtt ismerni kell a település múltját, feltárni értékeit, megvizsgálni a lehetőségeket, olyan koncepciót készíteni, amely hozzájárulhat település fejlődéséhez. A konferenciára készülve alaposabban kezdtem el foglalkozni az előzőekben felvetett kérdésekkel, a szép fekvésű település értékeivel, műemlékeivel, történelmi múltjával és a lehetőségek vizsgálatával.

A múlt

Felsővadász őskori település. Ezt bizonyító régészeti leletek az egykori Felső-Magyarországi Múzeum jogutódjában, a kassai Kelet-Szlovákiai Múzeumban (Východoslovenské múzeum v Košiciach, Kassa/Košice, Szlovákia) találhatóak. A település honfoglalás után királyi birtok volt, nevét az ide letelepített királyi vadászokról kapta: a vadász olyan foglalkozást jelentő helynév, amely a benne lakó királyi szolgálónép tevékenységét jelölte. A történelmi okmányok a települést 1279-ben említik először, amikor IV. László Árpád-házi király Lőrinc fia Miklós zólyomi ispánnak adományozta. 1403-1517-ig a Perényiek birtokába került. Az Árpád-kori Bogát-Radvány nemzetségből származó, zempléni származású Rákóczi nemes család 1513-ban szerzi meg Felsővadász falut és a hozzá tartozó abaúji uradalmat, így a család a 16. század közepétől használja a „vadászi”, majd „felsővadászi” nemesi prédikátumot. A felsővadászi előnevet használja már a nagy birtokszerző, a szendrői majd egri várkapitányságtól a borsodi főispánságon keresztül a bárói méltóságra, majd az erdélyi fejedelemségig jutott Rákóczi Zsigmond (1544–1608) is. A település plébániája Árpád-kori eredetű. Az 1332–1335 közötti időben készült pápai tizedjegyzékekben szerepel a felsővadászi plébános, Mihály neve (*Michael sacerdos de Superiori Vadas, Michael de Feladas/Feluodoz/Feluodaz*). A középkori eredetű plébániatemplom az 1760-as években nyerte el mai barokk formáját.

A Rákócziak erődített várkastélyt is építettek. A falu lakossága a hitújítás során a református hitre tért, a templomot is az új vallás híveiként használták tovább, és a reformáció hívei lettek a Rákóczi birtokos család tagjai is. Hasszán temesvári pasa 1567. évi hadjárata sorra hódoltatta meg a felső-magyarországi helységeket, így a Rákócziak birtokában lévő Felsővadászt, a földesúri kastélyt is megostromolva és felgyújtva. A felsővadászi védők igen hősiessen küzdöttek, mikor a dombon álló kastélyt a törökök a fejükre gyújtották, a kitörés során csak két ember menekült meg. A feldúlt falu lakossága jobbára elvándorol, a település szinte kihal. 1600 körül Rákóczi Zsigmond a kastélyt rendbe hozatta, rezidenciának használta, erdélyi fejedelmi méltóságáról lemondva, 1608 márciusában Felsővadászra vonult vissza, és itt is hunyt el. A falu és kastélya-még egy évszázadig az erdélyi fejedelmeket adó Rákóczi dinasztia birtoka volt. A szabadságharc bukása után a II. Rákóczi Ferenctől elkobzott kastély királyi adomány útján 1713-ban báró Meskó Jakab tulajdona lett. A Rákóczi kastélyt a Meskó családtól az 1800-as évek elején fejedelem udvari kapitánya, gróf Vay Ádám vásárolta meg, s a Vay család birtokában volt egészen 1945-ig. A kastélyt a második világháború után államosították, és iskola lett.

Az Árpád-kori katolikus templom mellett, a 18. században betelepülő ruszin népesség fából készült görögkatolikus templomot épített, amelyet 1750-ben szenteltek fel. Ezt azonban 1860-ban egy nagy szélvihar használhatatlanná tette, a jelenlegi „Nagysor” végén helyette épült Kisboldogasszony-templom 1864-ben készült el.

Reformáció, valamint a katolikus hit megújításnak hatása, és néhány észak-magyarországi vonatkozása a Rákócziak idején

A katolikus egyház az Abaúj vármegyei Felsővadászban is elvesztette pozícióit a 16. század második felében, 1580-ban már református prédikátora van Felsővadász református anyaegyháznak Athinai Ferenc személyében (filiái ekkor: Lak és Gadna), és Felsővadász urai, a Rákócziak is reformátusok lettek. A középkori templom is a hitújítás híveivel került. A plébániaegyház és templom a hitújítás során a református vallásra áttért felsővadászi híveké lett. A felsővadászi középkori templomot a reformátusok 1601-ben felújították, de a 17. század folyamán igen leromlott.

II. Rákóczi György felesége, Báthory Zsófia férje halála után visszatért a katolikus hitre. Sárospatakon a református egyház és műveltség fellegvárának számító városban letelepítette a jezsuitákat, s a misszió alig egy évre rá rezidenciává, vagyis alsófokú iskolát is fenntartó rendházzá bővült. Fiát, I. Rákóczi Ferencet is áttérítette a katolikus hitre, aki 1661-ben katolizált. Ettől kezdve a főúri-fejedelmi család mindkét ága, az országbírói és a fejedelmi ág is a római egyház kiemelkedő támogatója lett. Így II. Rákóczi Ferenc már katolikus családba született, és ebben a szellemben is nevelték. Mély vallásossága elsősorban édesanyjától és ferences tanítómestereitől ered, majd tizenkét éves korától fogva jezsuiták nevelték. A Rákóczi családnak a református valláson megmaradt (zempléni) köznemesi ága is részbirtokos maradt Felsővadászban, és kegyúrként támogatta a felsővadászi református lelkészt. A katolikus Rákócziak felsővadászi jobbágycsoportjai azonban jórészt reformátusok maradtak a 17. században, és ők használták tovább az 1601-ben felújított templomot is. A templom a 18. század elején is reformátusoké maradt, 1705-ben a szécsényi országgyűlés végzése alapján Abaúj vármegyében ugyanis csak két templom került vissza a katolikusokhoz, az enyicéi (ma: Haniska pri Košiciach, Szlovákia) és a fonyi.

Felsővadászi II. Rákóczi Ferenc vallási felfogása és gyakorlata

A Rákóczi-szabadságharc az ország önállóságáért a Habsburg-monarchiából való kiválásért, az ország függetlenségéért folyt. Szabadságharc előkészítését a református és katolikus összefogás jellemezte, a felekezetek között nemzeti egységet tudott teremteni. A nemzeti érdekeket összehangolta a felekezeti érdekekkel, a vallásügyet, összekapcsolta a nemzeti ügygel. Rákóczi emlékirataiban így vall erről: *”Minthogy a szabadság helyreállításáért fogtunk fegyvert... irgalomra és kölcsönös türelemre buzdítottam, mert nem helyeselttem, hogy lelkiismereti kérdésekben erőszakot gyakoroljunk”*. Rákóczi vallási felfogásában a felekezetek közötti béketeremtés volt a cél. Vallásrendeleteiben tiltotta az ön hatalmú jogérvényesítést. A gyakorlatban a kialakult tulajdoni viszonyokat kellett tiszteletben tartani, templomot, iskolát önkényesen senki nem

foglalhatott el a másik felekezettől, és szabadon tovább építközhetett. Rákóczi teret adott a vallási sokrétűségnek. Kereste a kompromisszumot és az együttműködést a felekezetek között. Védté a felekezetek érdekeit. Példákkal alátámasztva: lehetővé tette például – ami korábban tilos volt – a református vallásúak temetésén a katolikus templomban való harangozást. (Ez néhol a mai napig vita tárgya). A kórházakban felekezeti hovatartozástól függetlenül lehetett ellátni a betegeket, szegényeket. A ferencesek részére oltalomlevelet adott, hogy ne érje őket bántódás a református felekezet részéről. Kiemelten foglalkozott az oktatás nevelés ügyével, kinyilvánította az oktatási szabadságot (a vallási türelem jegyében).

Rákóczi vallási felfogásában másik alapelvnek az igazságosság tekinthető. Ez azzal igazolható, hogy az 1704-benn közzétett vallásügyi pápens, az egyházi tulajdon jogi védelmét szolgálta. Vallásügyi rendelete szerint deklarálta a szabad vallásgyakorlást és oltalom leveleket adott ki a különböző felekezeti személyek védelmére. Kivizsgálta a felekezetek sérelmeit, érvényt szerzett a jogegyenlőségnek.

Az 1705 szécsényi országgyűlés jogi kereteket biztosított a különböző felekezetek egymás közötti vitáinak rendezésére. Deklarálta, hogy a bevett vallásokat bárki szabadon követheti. Döntést hoztak a templomok hovatartozásáról. Rákóczi megerősítette a római katolikus és a protestáns rendek közötti megállapodást, mely szerint vármegyénként és községenként a többségi elv alapján rendezték a szabadságharc előtt a protestánsoktól elvett templomok tulajdonjogát. Vegyes felekezeti összetételű bizottságokat küldött a helyszíni vallásügyi eljárásokhoz. A vallásügyi törvényekkel a felekezetek közötti megbékélést szolgálta. A vallásügyet alárendelte a haza ügyének. Emlékét mind a római katolikus, mind a protestáns felekezetek tisztelik.

A történelmi áttekintés után érdemes körbe járni az a gondolatot, hogy Felsővadász lehetne-e hivatalosan történelmi emlékhely.

Az elgondolás tartalma: a Rákóczi kastély, a Szent József római katolikus templom és a környezetükben lévő épületek, zöld felület rekonstrukciójával, funkcióik átdolgozásával, a zöld felületek egységesítésével faluközpont létrehozása és történelmi emlékhellyé nyilvánítása.

Ennek lehetőségét három kutatóval megvizsgáltuk. Dr. Gyulai Éva történésszel, Mándoky József építészmérnökkel, műemlékvédelmi szakemberrel és Dobos Sára tájépítész tervezővel személyesen megtekintettük. A Szent József-plébánia plébánosa, Veres Zoltán atya más elfoglaltsága miatt nem tudott részt venni a helyszíni bejárásban. A település polgármestere, Tóth Gábor készségesen mutatta be a települést, és elkötelezettségét és elszántságát fejezte ki a falu fejlesztését érdekében. Az Éltesítő Lélek Alapítvány képviselője, dr. Várhelyi Krisztina közgazdász vetette fel a történelmi emlékhellyé nyilvánítás lehetőségét. A kutatásokról és felmérésekről írásbeli összeállítások készültek. A település utcáit, házait, műemlékeit közösen végig jártuk.

A település és a Szent József-templom vázlatos történetét dr. Gyulai Éva kutatta, és „A felsővadászi Szent József-plébániatemplom” című írásában összegezte kutatásait, feltárva a település és a templom történetét, történelmi személyiségeinek szerepét.

Mándoky József építészmérnök *Örökségi értékleltár és állapotjelzés* címmel tanul-

mányt készített a Felsővadász 312 hrsz. alatti római katolikus templom épületéről. Ebben meghatározza eredeti és jelenlegi típusát, stílusát, létesítésének idejét. Leírása szerint a középkori eredetű templom értéke felbecsülhetetlen. A műemlék épület eredetileg gótikus, 18. századi átépítésével barokk templom lett, idegenforgalmi nevezetesség ugyan, de elhanyagolt állapotban van. Részletes építéstörténeti és a helyszíni falkutatására, amely további, esetleges értékeit feltárná, még nem került sor. Az 1500-as évek végén romossá vált, de a hajó és szentély sarkainál megmaradtak a középkori támpillérek, ill. ezek részletei. Később a reformátusoké lett, akik 1601-ben az épületet visszaépítették és használták, a 18. században a katolikus plébánia újraalapításával a katolikus egyház megújította. A szakértő részletes hivatalos szakértői dokumentációját fotógalériával együtt, rendelkezésünkre bocsátotta.

Dobos Sára okl. tájépítész mérnök: „Tájépítészeti ajánlás Felsővadász község történeti múltjának ismeretében, Rákóczi emlékhelyé fejlesztésére” címmel készített összeállítást. Leírása szerint „a Felsővadász községbe vezető úton, és ez a faluképre is igaz, minden napszakban, évszakban, akár szeszélyes időjárásban is lenyűgöző látványban részesülhetünk a domborzati formák természetes játéka által!” A településtörténeti múltjával, és az organikus utcaszerkezettel bíró falu „ösiségét” tükrözi. Leírását az Alapítvány rendelkezésére bocsátotta.

A település értékei

A történelmi leírásokból, a tudományos kutatásokból, a szakértői véleményekből és a helyszíni bejárásokból egyértelműen következik, hogy Felsővadász különleges értékeket rejt. Óskori település, királyi birtok, IV. László királytól Lőrinc fia Miklós kapta adományként, majd a Perényiek, később a Rákóczi család, majd a Meskó, Szirmay és a Vay család tulajdona. Mind híres történelmi, magas társadalmi pozíciót betöltő személyiségek.

Felsővadász birtokosai a magyar történelem kiemelkedő személyiségei: Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem Felsővadászon született; I. Rákóczi György erdélyi fejedelem; II. Rákóczi György erdélyi fejedelem; I. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelem; II. Rákóczi Ferenc, a Rákóczi szabadságharc vezetője, erdélyi fejedelem. Ilyen birtokosi névsorral kevés település rendelkezik.

Ezt az ösiséget és történelmi múltat őrzi a település szerkezete. A település megközelíthetősége jónak mondható, közel van a 3-as főúthoz, autópályához, Szikszóhoz, Miskolchoz, Kassához. A környező településeken nagyon sok értékes műemlék található, köztük népi műemlék-lakóházak is. A falu turisztikai jelentősége a Miskolc-Kassa autópálya megépítésével megnőtt. Területi adottságai jók, nemcsak a táji szépség, hanem közeli, történeti hagyományokra visszamenő vadászati lehetőségek miatt is. Megfelelő a közigazgatás, intézményrendszer, van úthálózat, polgármesteri hivatal, iskola, óvoda, bolt, posta, katolikus és görögkatolikus műemlék-templom, Rákóczi kastély, ez jelenleg a körzeti általános iskolának ad helyet. Felsővadászon halad át az országos Kéktúra útvonala, jelentősen növelve a falu turisztikai jelentőségét.

A település történelmi múltja az emberek identitás-tudatában is nyomot hagyott, az itteniek büszkék híres elődeikre. A polgármestert nyitott, tevékeny személyiségnek ismertük meg, aki a település fejlődéséért minden áldozatra kész. A település plébánosa köztisztviseltben áll, ambíciózus személyiség.

Mit tehetünk annak érdekében, hogy történelmi emlékhely legyen Felsővadász?

Indokolt további kutatások végzése a fejlesztendő terület, műemlékek feltárása érdekében. Részletesebb felmérést és koncepciót kell kidolgozni a meglévő adottságokról és lehetőségekről, figyelembe véve a meglévő szakértői véleményeket. Ezekre épülő engedélyezési, műszaki terveket kell készíteni.

Szükséges átgondolni a Rákóczi-kastély funkcióját (vadászcastély, múzeum, könyvtár, kulturális intézmény, tudásközpont, vagy továbbra is oktatási intézmény legyen, stb.; mindenképpen kurrens, vonzó funkcióra van szükség, amely igazodik a település történetéhez). Át kell gondolni a működtetés feltételeit és lehetőségeit, gazdasági szempontok és személyi feltételek oldaláról.

Az elképzelések egyeztetése a kormány és járási hivatalokkal, a megyei önkormányzati hivatallal, kormányzati szervekkel.

A faluközösség bevonása az elképzelésekbe, hogy a lakosok tevékenyen vehessenek részt a program megvalósításában. Hagyományok, lehetőségek megismertetése, konferenciák, képzések szervezése. A településen élők bevonása elkötelezettsége támogatása elengedhetetlen.

Támogatókat szervezni a koncepcióhoz (itt a civil, és gazdasági, turisztikai szervezetek bevonása is szükséges).

A nagyszabású tervekéhez meg kell vizsgálni a forrás lehetőségeit, a tervek megvalósítása mindenképpen kormányzati támogatást igényel. Meg kell vizsgálnia a pályázati és egyedi támogatási lehetőségeket. Egyházi, önkormányzati, civil pályázatok együttesen indíthatják el a fejlesztéseket. A fejlesztéseknél gondolni kell arra, hogy a műemlék-házak felújítása is szükséges a falusi turizmus fejlesztése érdekében. Át kell gondolni a pályázó szervezet meghatározását. Megvalósíthatósági, fenntarthatósági tanulmány készítése. Kiindulási pontnak a helyi önkormányzat tekinthető, egyházi és civil támogatással.

Megvalósíthatóság időtartama 5 évre tehető, a megvalósíthatóság, a feladat nagysága meghaladja az önkormányzat lehetőségeit, csak országos, kiemelt jelentőségű beruhásként valósítható meg. A kezdeményezésnél az lehet a legcélszerűbb, ha a helyi, megyei önkormányzat, kormányhivatal, egyház – esetleg egy alapítvány közösen lép fel.

A fejlesztésvárható hatása

A beruházás kapcsán nő a nemzeti vagyon, a nemzeti jövedelem, növekszenek a helyi munkalehetőségek, jövedelmek, javulnak életviszonyaik. A jövedelmi viszonyok hozzájárulnak az ott élők egészségének javulásához, a demográfiai folyamatok is ked-

vezőbbben alakulhatnak. Felsővadász turisztikai célponttá válhat, pl. felsővadászi Rákóczi napok szervezése. A település és a környező falvak vonzása nő, a környék megtartó képessége javul, az elvándorlás csökken. A gazdasági lehetőségek javulnak, és ez komplex fejlődést, modernizációt indíthat. A település megőrzi ősi hagyományait, egyidejűleg az ott élők műveltségi szintje is emelkedik.

Összefoglaló gondolatok

Felsővadász egy ősi település, a különböző korokban kiemelkedő történelmi személyiségek voltak a birtokosai. Rákóczi Zsigmond kiváló várkapitány, kora egyik leghetségesebb birtokszerzője, a reformáció egyik elhivatott főúri támogatója volt, születése és halála is Felsővadászhoz kapcsolja. Az ország önálló nemzetté alakulásában II. Rákóczi Ferenc kiemelkedő szerepet játszott. Küzdött a magyarság szabadságáért Habsburg-uralom ellen, nagy tekintélyű személyiség, erdélyi fejedelelem, a keresztény értékek képviselője az ország egységnek, a felekezeti megbékélésének szimbolikus, köztisztelőben álló történelmi alakja. A felsővadászi Rákóczi család érdemes arra, hogy őrizzük hagyományukat, átadva a jövő nemzedéknek is, és általuk a falu történelmi emlékhellyé váljon. A település sorsa ma sem könnyű, a népesség fogyatkozik, nincsenek munkalehetőségek, nehéz az élet a szegény abauji térségben. A falu történelmi emlékhellyé válása és az ezzel összefüggő fejújítás, rekonstrukciós projektek új távlatot nyithatnak a település, a térség felemelkedésére, az ott élők életviszonyainak javulására. Tóth Gábor polgármester elkötelezett a falu sorsa iránt, így a személyi feltetelek is rendelkezésre állnak, illetve megteremthetők, hogy Felsővadász hivatalosan is történelmi emlékhellyé váljon.

Felhasznált irodalom

- Balogh Judit, Dienes Dénes, Szabadi István: *Rákóczi iratok a Sárospatak Református Kollégium Levéltárában 1607–1710*. Sárospatak, 1999
- Dienes Dénes: I. Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsanna bibliás kegyessége. In: Monok István–Hapák József: *A Bibliás Rákócziak*. Kossuth, Budapest, 2006. 97–102.
- Dobos Sára: *Tájépitészeti ajánlás Felsővadász község történelmi múltjának ismeretében, Rákóczi emlékhellyé fejlesztésére*. Kézirat, 2021

- Fazekas Csaba: *II. Rákóczi Ferenc miskolci pátense a vallás ügyéről*. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Szövetség, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár és a Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Területi Bizottsága által II. Rákóczi Ferenc miskolci tartózkodásának 300. évfordulója tiszteletére 2004. május 26-án az MTA MAB székházában rendezett „1704–2004 – Emlékezés II. Rákóczi Ferenc miskolci tartózkodásának 300. évfordulóján” című konferencián elhangzott előadás.
- Fehér Erzsébet: Báthori Zsófia (1629–1680) (fejedelemasszony). In: *Pataki nagyasszonyok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007. 27–36.
- Gyulai Éva: *A felsővadászai Szent József-plébániatemplom*. Kézirat, 2021
- Gyulai Éva: A jezsuiták sárospataki Agonia-kongregációja a 17. században. *Egyháztörténeti Szemle* 10. (2009./I. 3–31.
- Katolikus Lexikon
- Mándoky József: Örökségi értékleltár és állapotjelzés a Felsővadász, 312 hrsz. alatti római katolikus templom épületről. Kézirat, 2021
- Misóczki Lajos: Vallási türelem a Rákóczi Szabadságharc idején. In: Gebei Sándor–Makai János–Bartók, Béla (szerk.): *Történezként a katedrán: Tanulmányok Nagy József 80. születésnapjára*. Eger, Eszterházy Károly Főiskola–Líceum Kiadó, Eger, 2009. 53–60.
- Palencsárné Csáji Ildikó (szerk.): *Rákóczi és Kassa Nemzetközi konferencia II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak 110 éves hazahozatala alkalmából*. Sárospatak, 2016
- Kónya Péter (szerk.): *Rákóczi-szabadságharc 1703–1711 (újabb megközelítésben)*. Prešovská Univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, Prešov, 2005
- R. Várkonyi Ágnes: *Rákóczi tanulmányok*. L'Harmattan Könyvkiadó, Budapest, 2015
- R. Várkonyi Ágnes: Vallás és etnikum Rákóczi államában. In: Tamás Edit (szerk.): *Zemplén népessége, települései. In memoriam Németh Gábor*. Rákóczi Múzeum, Sárospatak, 1999. 11–22.

Reménységünk félelmeink idején

DR. SZATHMÁRY SÁNDOR PROFESSZOR ÚR GONDOLATAI
A KORONAVÍRUS JÁRVÁNY IDEJÉN

A koronavírus járvány két éve tört rá az emberiségre és söpört végig a Föld összes országán. Több mint 6 millió áldozatot szedett eddig. Korábban soha nem látott szabályokat és korlátozásokat kellett bevezetni mindenütt. A járvány mindannyiunk napi életére, testi és lelki egészségére, társas kapcsolatára is közvetlenül kihatott. Az ötödik hullám vége felé reménységünk ismét felerősödik, Isten megtart bennünket a veszedelemnek idején. Napjaink e szörnyű csapását üdvtörténeti összefüggésekbe helyezve érthetjük meg. Kérdéseimmel ezért kerestem meg dr. Szathmáry Sándor professzor urat.

Napjaink katasztrófái – árvíz, földrengés, vulkánkitörés, szélvihar, járvány – hasonlíthatóak-e Bibliában olvasott veszedelmekhez?

Gondoljuk a tíz csapásra, amely Izraelnek az Egyiptomból való kijövetelét előkészítette (4 Mózes 7:3-5.). A csapások elkerülhetetlenek voltak. Ezek közben Mózes mindig hirdette a reménységet, hogy Izrael fiai lássák, nem véletlenszerűen történtek a dolgok, hanem rend szerint, fokozatosan előrehaladva. A tizedik csapás pedig ajtót nyitott előttük a kiszabadulásra. Ők tehát a csapások között mindvégig a reménység emberei voltak. Legyünk tehát mi is a reménység fiai. A többiek helyett is reménykedjünk. Egy másik példa, amint Pál tette, látta és hirdette a reménységet a Rómába vezető úton (Ap.Csel. 27:9-44.) 14 napon keresztül sem nap, sem hold, sem semmi fény nem volt látható a tengeren. Nagy vihar szorongatta őket. Minden reménységünk elveszett életben maradásuk felől. A többiek csak a leendő hajótörést látják, de Pál azt is látja, hogy csak a hajó vész el. 276 ember megmenekül őerte és ővele, mert neki Rómába kell mennie. Ezért kellene az egyházban az ilyen próféták, amilyen Pál is volt; akik látják a jelen értelmét, azt, hogy az Isten a rosszból is jót hoz ki a javunkra. A Római levélben azt olvassuk, hogy ahol a nyomorúság megnövekedik, ott a kegyelem sokkal inkább bővelkedik.

Mire figyelmeztet bennünket az immár 2 éve tartó világjárvány?

Ezek az Igék jönnek elénk, amikor a járvánnyal szembe találjuk magunkat.

„Nincs itt maradandó városunk, hanem a jövődöt keressük.”

„Ha csak ebben az életben reménykedünk a Krisztusban minden embernél nyomorultabban vagyunk.”

„A reménység meg nem szégyenít, mert Isten szeretete kiáradt a szívünkbe a Szentlélek által, aki adatott nekünk.”

„Mert meg vagyok győződve, hogy sem élet, sem halál, sem angyalok, sem fejeledelemsek, sem magasság, sem mélység nem szakíthat el bennünket Isten szeretetétől, amely vagyon a Jézus Krisztusban.”

„Bolond, az éjjel elkéri a te lelkedet és amit gyűjtöttél kiéi lesznek ?”

„Ne gyűjtsetek csak maradandó kincseket.”

„Nagy dolog az istenfélelem megelégedéssel.”

A Rómába tartó hajóból mindent ki kellett dobálni. Pál megtörte a kenyeret 276 ember előtt, és ezt mondta: „Egyetek. Legyetek jó reménységben, mert senki nem vész el, csak a hajó.” Az ilyen helyzetekben szükség van keresztyénekre. Azokra, akik hirdetik a reménységet.

Az Úr angyala szólt Pálhoz: „Ne félj !” A keresztyéneknek hallani kell a szót, ami a Bibliában 365-ször van leírva; „Ne félj! Neked Rómába kell menni és a 276 embert neked adtam ajándékba. Egy szigetre kell kivergődnötök.” És megmenekült mind a 276 ember.

A nagy tengeren egyetlen ilyen sziget volt. Málta. Emberileg elképzelhetetlen volt, hogy a hajó az óriási tengeren ezt szigetet megtalálja, de az Úr vezette a hajót, és Pál, ahogy megérkezett Máltára azonnal szolgált. A vérhasban szenvedő előljáró meggyógyult. Pál vele együtt sok beteget meggyógyított. A rátekeredő kígyót lerázta, és a sziget lakóinak megdöbbenésére semmi baja nem történt. Ilyen helyzetben kell lelki ajándékokat gyűjteni, és nagyon fontos, hogy a kezünk ne legyen üres.

Mi a keresztyén ember reménysége ebben a helyzetben? Milyen tanítást ad számmunkra az evangélium?

Már itt e földön van reménységünk. Ehhez hozzátehetjük, amit Sidrák, Misák és Abednégó mondott Dániel próféta könyve szerint, „...de ha nem tenné is, akkor is hűek maradunk Istenhez” (Dániel 3:18.).

Ma a vírus jelenlétének láttán hitben hordozzuk a következményeket. Az emberiséget a mai időkben az arrogancia, az anyagiasság, a fajgyűlölet, a sovinizmus és hasonló önző gondolatok rákos daganatai zabálják fel. Erre jön a vírus, ami fájdalmas, de figyelmeztető. Az emberiség veszélyben van. Ezt a figyelmeztetést kell nekünk elmondani. Filippi római kolónia volt, azaz római polgárok lakták. Ezért írja Pál nekik; „Ti mennyei polgárok vagytok. Bár e világban éltek, de egy másik világ polgárai vagytok és ahhoz tartoztok.”

Ezt ne felejtjük el mi sem. Sok veszedelem ugyan körülvesz bennünket, de Jézus mindent legyőz, ha mi hozzá tartozunk. Sok minden elvész ugyan, mert hiszen a *hajót* nem ígérte, hogy megmenti, csak az életet. Ez a vírus tehát az életünk átrendeződését kívánja, ami nélkülözhetetlen. Pál imádkozott a hajón utazókért. A mi feladatunk is az, hogy hangozzanak kérések, esedezések, könyörgések minden emberért és az egész világért, mert az egész világ terhe reánk, keresztyénekre nehezedik. Ez alól ne térjünk ki. Vállaljuk ezt a terhet. Imádkozunk a világért, amikor bajban van, úgy ahogyan Pál tette, és mindenek előtt úgy, hogy Jézus tette.

KABDEBÓ LÓRÁNT
(1936 – 2022)

Ars poetica vs. teológia Szabó Lőrinc pályáján

Heidegger háború alatti és utáni személyes válságos életrajzi helyzetében feltette a kérdést a költészet egészének értelmére: Wozu Dichter? Válaszaiban a poétikai szövegek rejtett kérdés-felelet formálódásának figyelésével válaszolta meg kételyeit. A kötet mottójában bevezetőben tisztázta a rejtekek fogalom számára adódó magyarázatát. A válaszában végig gondolt életrajzi és szövegalkotói megfigyelései kísértetiesen hasonlóak Szabó Lőrinc háború alatti és ostrom utáni személyes eseményeivel, és – túl ezen – egész költői pályáján fellelhető ars poeticus helyzeteivel. Ez a szövegalkotásban megmutatkozó összecsengés ráadásul túlmutat e két ember sajátos

Kabdebó Lóránt

életrajzi egybeesése is, újabb poétikai monográfiám tanúsága szerint legjobb európai költőkortársaik szövegalkotásával is összeolvasható válaszokba bonyolódnak. Miért írnak és miért olvasnak a történelem változásai idején az emberek verseket? Szabó Lőrinc verseinek válasza: a szövegben rejlő bűvópatakokért, amelyek összefüggést keresnek „egy Költő Agya” és a „Mindenség” között. Miként azt Heidegger szorongatásai idején összeállított kötete, a *Holzwege* mottójában egy példázattal jellemezte: „Rengeteg [Holz] – így hangzik az erdő régies neve. A rengetegben vannak olyan utak, melyek a járatlanba hirtelen beleeszve megszűnnek. Ezeket nevezik rejtekeknek [Holzwege]. Mindegyik külön fut, de ugyanabban az erdőben. Gyakran úgy tűnik, mintha az egyik azonos lenne a másikkal. De ez csak a látszat. Favágók és erdőkerülők ismerik ezeket az utakat. Ők tudják, mit jelent rejtekéton lenni.”¹ De a mai köznyelv értheti tévútnak is a szót, és így még egy ironikus, sőt önironikus értelmezést is behallhatok a magyarázatba. Mi mindent belerejthet egy fogalomba, vagy még egy magyarázó szövegbe is egy filozófus avagy egy költő. Miként vonatkoztathatom egy filozófus szóhasználatát és szómagyarázatát egy költői életmű olvasásakor?

¹ Martin Heidegger, *Rejtekek*, ford. Ábrahám Zoltán, Bacsó Béla, Czeglédi András, Kocziszy Éva, Pálfalusi Zsolt, Schein Gábor, Budapest, Osiris, 2006, a kötet mottója.

Ezeket kerestem, amikor Szabó Lőrinc pályaképeben találkozott szövegolvasási és szövegeket korunk történelmével összevető munkálkodásom, erre figyeltem, monográfiáim és esettanulmányaim megírása kezdetétől. Pilinszky versalkotó módszerét alkalmazva?

Különítélet minden éjjel.
Magányos exhumáció.
Kiemelek egy ismeretlen embert
a semmiből és eleresztem őt.

Valóban „magányos exhumáció”? Teszem fel a kérdést. Lehetnek olvasók, akik számára válasszal szolgálhatnak a szöveggé alakuló teológiai kérdések vagy a bennük szunnyadó ars poeticák? A rejtekutak. Erre kíváncsian idézem fel az 1957. október 8-ának a szövegvilágban lezajlott eseményét.

★ ★ ★

„Szeptember 12-én Tihanyban Illyéséknél rosszul lesz. Október 3-án délután, öt perccel három óra előtt meghal a Gömöri-klinikán (Fiumei út, 17. I. 119.). Október 8-án a Kerepesi temetőben temetik nagy állami tiszteletadással. Joó Sándor lelkész, Illyés Gyula, Fodor József, Mihályfi Ernő búcsúztatják. A diktatúra visszarendeződésének idején a kimért hivatalosságtól elkülönülve a ravatal mellett rövid, a résztvevők számára alig észrevehető pillanatban barátai vélekedését Illyés Gyula, a költőtárs, utolsó évei legjobb barátja fogalmazza meg: »Barátaid, küzdőtársaid megbízásából és kívánsága szerint mondok búcsút, kedves Lőrinc. Mindazok nevében, akik képtelenek fölfogni, hogy nem vagy, mert régtől fogva jól tudják, hogy ki voltál és ki leszel: halhatatlan szellem, a legnagyobbak közül való. Se veszteségünket felmérni, se fájdalomunkat kifejezni nincs méltó szó. Köszönjük, hogy életünk alkotórésze lettél. Nyugodj békében”. Joó Sándor pasaréti lelkész pedig ighirdetésében a Jób 19,25-öt választotta: »Tudom, hogy az én Megváltóm él és utoljára az én porom felett megáll...« És ezeket fűzi hozzá: »Égy sokat szenvedett ember, a bibliai öreg Jób mondta ezt, amikor már minden emberi vigasztalás, erő és hatalom csödöt mondott. Én tudom, hogy az én Megváltóm él.« És mélységes meggyőződéssel vonatkoztatja ugyanezt magára az elhunyra is: »»Tudom, hogy *merész* ez a kijelentés, de *van* alapja: Isten szava, Igéje, ígérete!«” Ez olvasható a korabeli sajtó tájékoztatása és a költő özvegye utólagos elbeszélése alapján az utolsó monográfikus összefoglalásom zárósoraiként².

Magam harmadéves egyetemistaként ott voltam, és azóta is ismétlem a család és a Szabó Lőrinc-hagyomány mágikus mondatát, amikor a költő sírjánál évente összegyűlünk halála pillanatában, október 3-án, 3 óra előtt 5 perccel: csodálatos napsütés volt, és azóta is mindig az van. A varázs először, még Lóci életében tört meg, a rendszerváltást megelőző pillanatban, amikor viharos eső, sőt a kocsni ablakát behomályosító ködösség ellenében meséltem e szavakat egyik kedvelt pécsi tanítványomnak, akit magammal vittem az akkori tiszteletadásra, majd a költő műemléki értékű könyvtárát

² KABDEBŐ LÓRIÁNT, *Szabó Lőrinc pályaképe*, Osiris, Budapest, 2001 [A szerző kiegészítéseivel]; DIA-PIM, Budapest, 2012: https://reader.dia.hu/document/Kabdebo_Lorant-Szabo_Lorinc_palyakepe-8474. [letöltés: 2021. 11. 25.]

is megmutattuk neki, hogy vigye hírül a pécsi konferenciák színhelyére, ahol Szabó Lőrinc poétikája volt akkoriban szakmánk rendszerváltásának példázata.

Ott voltam ifjú egyetemistaként, személyesen, mégsem voltam ott sehol. Illyés Gyula beszédéről nem is értesültünk akkor, a rejtett gyászszertartáson sem vettünk részt. Csodálkozva hallottam minderről utóbb az özvegy, Nagyklára elbeszéléséből. Ő adta kezembe az általa őrzött, utóbb első múzeumi munkám, a Csepelen (még csak hetvenedik születésnapja tiszteletére) megrendezett Szabó Lőrinc-kiállításon bemutatott, majd monográfiámban publikált, Illyés gépelte-fogalmazta gépiratos búcsúszöveget. És az akkor még nem archívumban őrzött indigós másolati példányát az ígéhirdetésnek. Bárha hírt adtam arról is, nem is egyszer idéztem belőle, de teljes szövege publikálásának alkalmát és formáját keresem azóta. Mostanra vártam vele.

Akik a forradalom leverését követően kiéhezten érkezünk a legjelentősebb akkor élt költőnk temetésére, a velünk maradt legnagyobbak, Illyés Gyula vagy Németh László vélhető búcsúztató szavait hallani, csalódottan távoztunk. Én is csak azzal vigasztalhattam magam, hogy Németh Lászlóval első személyes találkozásunk – egyoldalúan – itt zajlott le, klasszikus költőnk még fedetlen sírja két oldalán. Túlán, *vélem átelleben* épen a rajongó egyetemista boldogan fedezte fel a balatoni napfényt sugárzó, kreolan lesült arcú mestert, és egyetlen pillanatra összeakadt tekintetem jellegzetes zöld pillantásával.

Mégis, ami akkor és ott lezajlott, az most szerkesztődő újabb, a költő életművét a vele kortárs legfontosabb európai költők szövegével összeolvasó monográfiám elkészülte után tudatosodott bennem: két, szövegekre alapozott szemléleti módszer összetalálkozása. Egy teljes költői pálya heideggeri értelemben mondható rejtékútjainak és az Ige magyarázatának egybeesése. Az a szövegalkotó pillanat, amely Szabó Lőrinc 1940-es rádióelőadásában már egyszer összefogta az ars poeticát és a teológiát: „A költők sokszor voltak tudósok és papok. Rangjukat ezen a téren is kifejezőerejük mélysége és tisztasága szabja meg, nem a tételes mondanivaló. Nem vallásoknak és rendszereknek, hanem azoknak az ösztönöknek a papjai, amelyekből maguk a vallások és világképek születtek. Amit a teológia, a metafizika, a kozmogónia, a lélektan, sőt az ismeretelmélet és a természettudomány megmunkált, azt az érzelem és a képzelet jogán, rendszer és módszer nélkül, egy kicsit a maga nyersanyagának tekinti a költő is. Isten végtelen téma, minden út hozzá vezethet. Akiben van fantázia, az akkor sem tud hitetlen lenni, ha annak hiszi magát. Ateista verset még nem írtak; s ahogy a modern fizika sugárzássá differenciálja az egész anyagi világot, úgy finomul szellemmé a földi matéria sok tüntetően materialista költeményben. A szerelemben és minden misztikumban mindig istennek vagy isten modifikációinak a mágnesé borzongatja a költők idegeit. Még esetleges kételyük, lázadásuk és panteista önistenítésük is csak új és rejtettebb kísérlet a csöndes vagy rettentő titok, az igazság megközelítésére és megvilágítására; s ebben is nem egyszer filozófusoknak és egyházatyáknak a rokonai. [...] Igen, a költő csak szavakat mondhat; de ezek a szavak néha az Igének, a Logosznak a szavai.”³

³ Elhangzott 1940. március 25-én, húsvéthétfőn, 17.35–18.10-ig, a Rádió Bp. I. adóján. A *Rádióélet* így hirdette meg a műsort: „*Isten és a világ. Istenes versek minden földrészből.* Összeállítja és bevezeti Szabó Lőrinc.” SZABÓ LŐRINC, *Irodalmi tanulmányok, előadások, kritikák*, s. a. r., jegyz., utószó KEMÉNY ARANKA, *Isten és a világ*, I. 566. Közlés alapja: autográf javítású gépirat, PIMK, letét, file: 14.2376–78., 14.2332–2343.

A prózai előadás szövegének korábbi verses fogalmazása pedig az *Évek* című vers⁴, mely egyik szakaszában tankölteménybe illően jellemzi saját szövegalkító szemléletét: „Egyike első olyan verseimnek, melyekben majdnem tudatosan keveredik a realitás és a jelkép. Ezt az egyes képekre és az egészekre a szerkezetére mondom. [...] 1928-ból. A vége, azt hiszem, jóság öntudatra mutat, de képbe rejtve, úgyhogy nem kirívó.”⁵

– „Ki járta már be e vidéket, engem?
Hisz én sem ismerem magam
és e földnek sok titka van
s határán túl is új határ dereng még,
A holnap tája bennem már ma vendég
s azt mondja: Várj! azt mondja, hogy:
Nem az vagyok, ami vagyok,
hanem amit hiszek s amit szeretnék!”

Billegő szövegek alakulnak egységes, csak Szabó Lőrincre jellemző szövegtestté a teljes pályáját követő olvasó számára. A torz és az ideális szembesítésével formálódó oximoron testesül szöveggé bennük, melyet a huszadik század művészetébe Bartók vezetett bele.

Szabó Lőrinc kezdetektől belerejti lázadó és kétségbeesetten „rettenetes” szövegeibe ennek az oximoronnak az igényét. Rejtekutakba vezetve, talán maga tudata figyelméből is kivonva. Vagy – nála ritka, dátum nélküli – felsőhajtásként lejegyezve, vonatkoztatottságát hangsúlyosan címként feltüntetve: *Isten*: „Nem hiszem már vagy húsz esztendeje, s mennyit foglalkozom vele!”⁶

Hasonló módon, versmagyarázatai diktálása során, a *Vers és valóságba*⁷ az egyik verse (*A kurtizán prédikációja*) értelmezésébe előbb beleemel egy, a buddhista és személyes erotikus életmódját szembesítő gondolatmenetet. Közben beékel egy külön, csakis az Íródeákjának szóló, meglepő-meghökkenítő kiszólást – az amúgy is személyes vonatkozású magyarázatba. Megzavarva ezzel az elbeszélés grammatikai szerkesztettségét. Furcsa módon az egész szöveg a maga kapkodó szerkesztetlenségével végülis egy átgondolt magyarázatot hoz össze. Utalva a múltra, és előre jelezve befejezett tényként ars poeticája pályakorrekciójára: „Egyike a legelméletibb verseimnek, régóta folytatott buddhista tanulmányaim és olvasmányaim szülötte. De szülötte saját lelkemnek is, hiszen az ember, aki gondolkodik, keresi a problémákat és problémamegoldásokat, amelyek közel állanak az életéhez. Azt hiszem, minden hatalmasan erotikus ember szüntelen vezeklő és önmegvető, vagy pedig a leglaposabb materializmusban vergődik. [...] (*miközben én*

⁴ Szabó Lőrinc, Pesti Napló, 1928. július 15., 36; = Uő., *Té meg a világ*, Versek, Pantheon, Budapest, 1932, 17–18.

⁵ Szabó Lőrinc, *Vers és valóság*, melynek titokzatos előkerülését követően, a költő fia, Lóci kívánságára én rendeztem első alkalommal sajtó alá, *Vers és valóság. Összegyűjtött versek és versmagyarázatok*, 1–2. címmel, a rendszerváltás pillanatában, Budapest, Magvető, 1990. 308–310.

⁶ MTA Könyvtára KIK Kézirattárában, Ms 4651/282. számú pepita füzetben.

⁷ Szabó Lőrinc, *Vers és valóság: Bizalmas adatok és megjegyzések*, a szöveggondozást végezte LENGYEL TÓTH Krisztina, a jegyzeteket készítette KISS Katalin – LENGYEL TÓTH Krisztina, Osiris, Budapest, 2001; Digitális kiadás [javított, kiegészített szöveg] DIA–PIM, Budapest, 2011: https://reader.dia.hu/document/Szabo_Lorinc-Vers_es_valosag_Bizalmas_adatok_es_megjegyzesek-1020 [letöltés: 2021. 11. 25.]

már sóvárogtam egy túlsó part felé, amely életemnek a végén mégis meglett...). Kiirtani minden érzékiséget, kiherélni magamat, legyőzni a földi kapcsolatokat: ez volt minden vágyam a sok ringyólkodás és utálkozás miatt. Én tudom, mit jelenthetett Szent Antal megkísértése, mert ismertem a pogány Lőrinc megkísértéseit és – bukásait.”⁸

És mindez teljes verssé miként alakul, már elég korán kiemelkedő alkotássá? A *Té meg a világ* kötet egyik legsikerültebb verseként. A marxista világ végére címe félreértése okán tankönyvi idéztségűvé is emelték a verset:

Materializmus

Irta: Szabó Lőrinc

‘Az élet néha megijeszt s riadtan nézem, amit sohase láttam eddig; mindenütt új itenek lelke vedlik és kísérletek járnak az anyagban. És az aszfalt már nem aszfalt alattam és lépni már sehová sem merek, hisz mindenütt rejtett életeket roncsolok szét s tiprok el valahol az anyagban, mely értem robotol.

‘Anyám az anyag. Jóság és csoda: vacogott a fogam a szörnyű télben és jött a szén, hegyekről jött a fa s máglyára dobta testét szóllan értem; és jött a kő és a felhőbe mázost s barlanggal veté körül és kivirágozott, hogy szob légyen szememnek; s jött a vas és jön a vas minden nap, kalapács lesz belőle és szerszám és kovács és saját magát veri, karjai nem unják meg házamat tartani s mások görbülnek, sülnek és kihűlnek, lapát lapulnak, kőré kerekülnek, izadnak, kopnak, dolgoznak, romolnak, napszamosai oly örök nyomornak, mely az állatnál is önzetlenebb; simul a gumi autóm kerekére, ércmadár libben, hogy hátára üljek, a benzin fúrobban, csakhogy repüljek és mind a többi, cipőm és ruhám és bútorom, poharam, ceruzám, edényem, lámpám, könyvem, olajom és mind a többi, minden, ami van, gyorsaságom, kényelemem, gyógyszerem, mámorom és tüzem és életem és rezgő húrok s billentyűk zenéje jön-jön elém, hogy életem föléje, húsomon kívül s húsomon belül kitűnő lelket és kegyetlenül szemétté, rongyá, undorrá őrítse a jóságos és nemes anyagot, mely értem öltött ezer alakot és nem bánja, hogy förtelembe hal c földöntúli ömfeldozásban.

‘Istenem, hogyan tudjak himni másban, mint az anyagban, – egyetlen valóság az anyag s nincs különö anyai jóság, mint az óé, ki minden villanatban milliószor megalázza magát hüllen féért, kinek neve lélek! Az anyag öngyilkossága az élet s hol lássak szebbet, jobbat hol keressek és nagyobb szándalommal kit szeressek, mint a türelmes, tüstén anyagot, akit pap csak ócsárolni tudott s bántalmazni a tiszteletlen ember, sosem kérdező, mért-fut, mért léleg, mért dolgozik hús, föld, fa, érc, üveg, növények teste, ezerféle vér, mely valahol s valahogy mégis él, rejtett gerincek titkos ceteje, testetlen mozgások szent ereje mért dolgozik éretünk szüntelen, alázatosan és türelmesen, mért dolgozik, mondjátok meg, miért: mért dolgozik a test a lélekért!

⁸ Szabó Lőrinc, *A kurvizán prédikációja*, Válasz, 1934. 3–4. sz. (október) 191–192. = Uő., *Különbéké*, Athenaeum, Budapest, 1936, 142–144.

A címéből eredeztetett közkeletű magyarázattal szemben az 1928-as, a Pesti Napló május 20-i számában megjelent verset értelmezve az ötvenes években titkon készülő *Vers és valóság*ba ezt diktálja verséről a költő: „a vers éppen annyira viselhetné azt a címet is, hogy »spiritualizmus«.” (Ezzel egyben arra is utal, hogy a materiálishan láttatott esetiségek bemutatásában és a Mindenségre utalásaiban költészete kezdetétől megérzi a létezés metafizikai – általa »spirituálisnak« nevezett – vonatkozásait.) Bárha a vers átszövegezésekor többször is adódna alkalma, hogy lényegében tovább alakítson rajta⁹. Lényegében ezt a létezőkérelést 1928-tól kezdődően az 1940-es *Isten és a világ* már idézett rádióelőadásához hasonló értelmezéssel fogadja pályaképébe: a verseivel a kezdetektől keresett-sejtetett »spiritualitást«-metafizikát változatlanul megtartva. Legfeljebb a leírás materialitását pontosítja-finomítja poétikailag és grammatikájában. Mondjuk a „jóság és csoda” „jóságos csoda”-ként – stilisztikailag átigazítva – jelenik meg. De az 1928-as, a létezés oximoronjára döbbenő, a verset indító, a világ „rettenetességét” ellenpontozó, annak létezési módjára rákérdező, jellegzetes Szabó Lőrinc-i felütésű verskezdő módot mindegyik variánsban szó szerint megtartja:

Az uccán néha megállok s riadtan
nézem, amit sohase láttam eddig: [...]

És a záró kérdést felvezető „testtelen mozgások szent ereje” majd a halála előtti, utolsó versében is ott visszhangzik: „Bár meg se moccan, rohan minden út.” (*Tücsökzene*, 370, *Holdfogyatkozás*).

És meg kell jegyezzem, a versnek ezt a kettős olvasatát katolikus teológiai szemléletből is magyarázva felvetette az 2017. április 27-i, „A tudomány kultúrája” sorozatban elhangzó előadásomat követő vitában Márfi Gyula veszprémi érsek. Valamint Szabó Ferenc SJ Teilhard de Chardin *Himnusz az Agyaghoz* című ódáját is idézi hasonló horizontról újabb könyvében¹⁰: „Azt gondoltuk, hogy szégyellnünk kell a testet és becsmérlnünk az anyagot, hogy a lélek emberei és a szellem tisztelői lehessünk. Mennyivel biblikusabb Teilhard de Chardin látása.” Majd 2021. november 8-i nekem írt levelében hozzáfűzi: „örömmel állapítottam meg, hogy a jeles ciszterci gondolkodó is felfedezte és lelkesen ismerte Teilhard evolúciós világképét, a centro-komplexitás/tudat növekedését az emberi agyig/az öntudat megjelenéséig, sőt még a nooszféra kibontakozását is, amelynek mozgatója a Krisztus-Ómega, tehát az univerzum fejlődésével párhuzamos a krisztogenezis. Amikor Teilhard az *Anyag lelki hatalmáról* írta misztikus esszéjét, és a végén hozzáfűzte *Himnusz az Anyaghoz* c. poémáját. [...] Olvasd el Szabó Lőrinc *Materializmus* c. („spirituális”)

⁹ Széphalom, 1930/10–12. (október–december), 269–270; = *Té meg a világ*, 14–16.; = Uő. *Összes versei* [1943], 246–248., *Négy nemzedék. Élő magyar költők*, a tanulmányt írta és a költőket bemutatja SÖTÉR István, 1948, 98–99.

¹⁰ SZABÓ FERENC SJ, *Halász Piusz önmagáról. Mai írók és gondolkodók/10*. Agapé, 2021. 82–87.

verse után Teilhard *Himnusz az Anyaghoz* c. költeményét: csodálatos rokonság!¹¹ Illesszük ide záróakkordnak¹¹:

Légy áldott rideg Anyag, terméketlen rög, zord szikla, te csak az erőszaknak engedsz és munkára szorítasz, ha enni akarunk.
Légy áldott vészes Anyag, tomboló tenger, zabolátlan indulat, te elnyelsz minket, ha nem szorítunk igába.
Légy áldott nagyhatalmú Anyag, gátolhatatlan Fejlődés, szüntelenül születő Valóság, te minden pillanatban tágabbra tárod horizontunkat, folyton hajszolsz az igazabb Igazság kutatására.
Légy áldott egyetemes Anyag, határnélküli Állandóság, parttalan Levegőg. – Háromszoros örvénye a csillagoknak, atomoknak és nemzedékeknek – te áradással a mi szűk méreteinken és kinyilvánítod az Isten mérhetetlenségét.

Légy áldott áthatolhatatlan Anyag, te mindenütt ott feszülsz lelkünk és a Lények Világa közt, ébreszd föl bennünk a sóvárgást, hogy a jelenségek varratlan fátyolát föllebbentsük.

Légy áldott halandó Anyag, te egy nap széthullasz bennünk és kényszerrel bevezetsz annak a szíve közepébe, aki Van.

Anyag, te nélkülöd, támadásaid nélkül, fosztogatásaid nélkül, tétlenül, renyhén, gyermekmódra élnénk, sem magunkat, sem Istent nem ismernénk. Te, aki gyilkolsz és te, aki gyógyítasz, – te aki lázadsz, és te, aki engedelmeskedel, – te, aki rombolsz, és te, aki építesz, – te, aki bilincsbe versz és te, aki fölszabadítasz – **lelkünk Életnedve, Isten Keze, Krisztus Teste, Anyag, áldalak téged.**

Áldalak téged, Anyag üdvözöllek, nem olyanak, amilyenek a tudomány papjai és az erény prédikálói leírnak, csonkának, vagy torzónak – a brutális erő vagy az alacsony vágyak halmazának, – hanem olyanak, amilyenek ma mutatkozol előttem, **teljességemben és igazságodban.** (...)

Üdvözöllek téged Teremtő Hatalommal fölruházott isteni Környezet, Szellemtől háborgatott Óceán, a Megtestesült Igétől átformált, átlelkésített Anyag.

Ellenállhatatlan parancsodnak vélnek engedelmeskedni az emberek, mikor szeretetükben irántad, gyakorta vetik bele magukat, az önző gyönyörök tátongó örvényébe.

Csak visszfény, csak visszhang, ami megcsalja őket.
Most már látom.

¹¹ Halász Piusz saját fordításában = *Halász Piusz önmagáról, i. m., 83–85.*

És ha rejteketakat emlegetek, akkor két – egymástól eltérő, de – mindkét esetben költője által rejtektúra ítélt sejtelmes Szabó Lőrinc-szöveg is egyértelműen belefut a *Tücsökzene* utolsó kiadásában *Az elképzelt halál* külön címmel egységes műalkotássá formált fejezet tudatos életmű-koronációjába.

Az egyik egy nemrég általam felfedezett Szent Ágoston- fordítása, 1925. szeptember 15-ről dátumozva, „a *Confessiones* I-IV.-alapján fogalmazva” akkori – talán legjobb – barátja, az előadóművész Ascher Oszkár számára. Évtizedekig a szöveg közelében dolgoztam, mégsem figyeltem fel rá. Ugyanis az autográf tisztázat és fogalmazványa 1973-ban került szórványként Hont Ferencről a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárába, V. 3802 jelzet alatt, de sem a könyvtár, sem a kéziratár nem méltatta különös szerzeményként, a költő barátjának dedikált *Te meg a világ* című kötet elejébe belekötött kéziratot fordítást.

SZENT ÁGOSTON: ISTEN DÍCSÉRETE

Nagy vagy, Uram, és nagy a te dicséreted; és nem tudom, mi néven hívjalak, mikor magamba hívlak. S hová jöhetne belém az isten, aki az eget és földet teremtette? Hová hívjalak magamba, mikor benned vagyok? Hová mehetnék, elhagyva eget és földet, hogy kívülről jöjjön belém az isten, aki így szólt: betöltöm az eget és földet?

De befogad téged a föld s az ég, mert te betöltöd őket? Vagy betöltöd, és túlsordúlsz rajtuk, mert nem bírnak befogadni? S hova ömlik ami megmarad belőled, ha már túlsordúlt veled az ég s a föld? Vagy nincs szükséged semmire, hogy összetartsd, te, aki mindent összetartasz, mert mindent, amit te töltesz meg, összetartva töltesz meg? Nem az edény, lelkeddel súlyosult sok edény, építi föl roppant vázaidat, mert széttörik a váza, törik az edény s te nem ömölsz ki belőle. S mert téged, Egész, semmi se bír befogadni egészen, részben fogad be minden, s minden ugyanabban a részben? Vagy egyik az egyiket, a nagyobb a nagyobbat s kisebbet a kisebb? Van részed, amelyik nagyobb, kisebb is van az egészben? Vagy mindenütt egész vagy és semmi se fogad be egészen?

Mi hát az én uram, istenem? Mi lenne, kérdem, ha nem az Úristen? Mert ki úr az Úron kívül, és ki isten az Istenen kívül? Csúcs vagy uram, a jóság orma vagy, kint- s bent- ható, mindenható, irgalom, hatalom, rendíthetetlen rebbenő, torony, tető, leghőbb és leghszentebb erő, alakban szilárd és megfoghatatlan, mindennek változása, sose új, sohase régi, mindennek ujulása; elsorvasztod a kevélyeket, és nem tudják; mindig munkás, mindig pihenő, gyűjtő és nem szűkölködő; szerelem vagy, vihartalan, féltékeny, és zavartalan, megbánás, fájdalomtalan, haragszol és te vagy a csönd. Túlfizetnek, hogy adós légy, s kinek van kincse, mi nem a tiéd. És visszafizetsz, senki adósa; mindent elengedsz és semmit se veszítesz. Mert csúcs vagy, uram, a jóság orma vagy,

s vereség a szó annak, aki rólad beszél, s mégis: jaj azoknak, akik hallgatnak rólad ott, ahol a beszélők már elnémultak.”

És feltételezhetően ezt a szöveget, vagy részletét csatolja az 1940. húsvétján mondott rádiós előadásába (a szemelvények ugyanis nem maradtak meg), melyet így vezet fel: „*Önvallomásai* egyik leggyönyörűbb alkotása az önéletrajzi irodalomnak: ennek az elejéről emelünk ki most egy isten hívó és magasztaló himnikus részletet”¹²

A másik egy gyorsírásban maradt ciklus, amely felhasználta Jeszenyin orosz költő akkor még öngyilkosságnak vélt halálának témáját a létben elhelyeztettség – általa ekkor még egybe nem szöhető – a meghalás átélésének materiális és spirituális átgondolására. A fiktív ciklus átiratát ismertem Dr. Gergely Pál áttételében az MTA Könyvtár KIK kéziratárában, és monográfiáimban mint a *Fény, fény, fény*, és *A sátán műremekei* kötetek „sátános”-ként emlegetett verseiből a *Té meg a világ* szonettjei formavilága felé vezető átmenet formai iskolázó darabjait emlegettem. Majd fogalmazványait a Fried István barátom köszöntésére készült kötetben tettem hozzáférhetővé¹³.

A ciklus alakítgatott fogalmazvényaiban találkozunk egy jellegzetesen Szent Pál-i ihletű fordulattal, amely a protestáns műveltségű Szabó Lőrinc versében éppen az étellel való számvetés, a létezés folyamatosságát mérlegelő ciklus esetében nem lehet csak véletlen rímhívó megjelenés. Egy kísérletet érzek benne, éppen az *Ágostai hitvallásra* gondolva: „Az emberek nem igazulhatnak meg Isten előtt saját erejükből, érdemükből vagy cselekedeteikből, hanem ingyen igazíttatnak meg a Krisztusért hit által, ha hiszik, hogy Isten őket kegyelmébe fogadja és bűneiket megbocsátja.” (IV. r.) Mindaddig vándorol a szövegben határozóból jelzővé alakulva („ingyen”), amíg maga az ikonikus szó harmadszorra végül teljes rímhelyzetben tartalmilag meghatározóvá nem emelkedik!

Először még a »sátános« versmondásnak a görög himnuszokra emlékeztető hangvételebe, határozói minőségbe rejtve jelenik meg:

S valakiért, ím, ezt a gög-lírárt
Sekély mesével, önmagát titkolva,
Csak úgy és akkor, ingyen fölcseréli,
Mikor életét nem írja, ha éli.
S te elfogadod reménytelenül
ezt is, meg azt is, amit nem kívánsz.

Majd strófás versben, ellentétként, reménnyel teljesen, már részben a rímbe is, de még mindig határozói mivoltában beleolvadva („égies a hit” – „ingyen is”) kap szerepet:

¹² SZABÓ Lőrinc, *Isten és a világ II.* = Uő, *Irodalmi tanulmányok...*, i. m., 573.

¹³ *Kedves Pista Barátom! Szabó Lőrinc: Szergej Jeszenin utolsó éjszakája, Serta Pacifica: Tanulmányok Fried István 70. születésnapjára*, szerk. ÁRMEÁN Ottilia et al., Szeged, 2004, 9–18.; A gyorsírásos fogalmazványok megfajtése Dr. GERGELY Pál, SCHELKEN Pálma és LIPA Timea munkája.

És egyszerre oly könnyű minden
és olyan égies a hit,
hogy ami csak kell,
Megjön ingyen is.

– hogy ezt a versszakot már a szonett-szövében alakítsa tovább egy terzinában, magát a szót súlyosítva („mélységes”) hangsúlyos rímhelyzetbe emelve, kiszabadítva a határozói mivoltból, de még nem jelzőként beosztva a meghatározó, de még kimondatlan maradó „kegyelem” szó mellé. Éppen a meghalás útjához kötötten, mint remélt végállomást:

És egyszerre oly könnyű minden
és oly mélységes a hit,
hogy ami csak kell, fog jönni ingyen.
Érzem és rámnéz az uj táj
s tükrében együtt szállnak
vágyaím és a megvalósulás.

Közben elkészíti az Ady-válogatását (*Antológia Ady Endre verseiből*, 1927) kiegészítő *A Sion-hegy alatt* című gyűjteményét, melynek bevezetője jelentős tanulmány a vallásos Adyról (*A Sion-hegy alatt. Ady Endre istenes versei*)¹⁴.

Ezekhez kapcsolódik a költők poétikájában megjelenő Isten-képzetet értelmezve Szabó Ferenc SJ olvasónaplójában¹⁵. Előbb Vezér Erzsébet Ady Isten-képe genezisének filológiai magyarázatát¹⁶ teológiai szemmel megidézzi: „Míg a korabeli szimbolistáknak az istenkeresés teljes befelé fordulást és megnyugvást jelentett, elszakadást a kor problémáitól, addig Ady istenkeresése, mely inkább istenperelés volt, állandó és csillapíthatatlan küzdelmet tükröz a hit és a hitetlenség között.” Majd Szabó Lőrinc már említett rádiós műsorából Ady Isten-értelmezéséhez fordul, mondván: „Amit Ady vallásosságáról írva általában a hit és a költészet viszonyáról megfogalmaz, áll Adyra, önmagára, József Attilára, sőt Illyésre, Babitsra, és sok ún. »megtért« költőre, íróra, művészre.” Szabó Lőrinc szerint ugyanis „amit a teológia, a metafizika, a kozmogónia, a lélektan, sőt az ismeretelmélet és a természettudomány megmunkál, azt az érzelem és a képzelet jogán, rendszer és módszer nélkül, egy kicsit a maga nyersanyagának tekinti a költő is. Isten végtelen téma, minden út hozzá vezethet.” Mindezeket végül Szabó Ferenc SJ a teológia nyelvére fordítja: „A modern (keresztény) ember hite küzdelmes hit, kísértéseknek kitett, megpróbált hit, ahogy Joseph Ratzinger magyarázta az egyetemistáknak 1968-ban *a keresztény hitről* szóló előadásorozatában. De az őszintén kereső nem hívó is felvetheti ma-

¹⁴ *Antológia Ady Endre verseiből*, összeállította SZABÓ Lőrinc, Athenaeum, Budapest, 1927; *A Sion-hegy alatt. Ady Endre istenes versei*, összeállította SZABÓ Lőrinc, Athenaeum, Bp. [é.n].

¹⁵ SZABÓ Ferenc SJ, *Költők között – a költészet napján* (2012. április 11) – Szabó Lőrinc és Ady Endre hitéről, Távlatok, online, http://www.tavlatok.hu/net/PDF-ek/kolteszet_napjan.pdf (letöltés: 2021. 11. 25.),

¹⁶ VEZÉR Erzsébet, *Ady Endre. Arcok és vallomások*, Szépirodalmi, Budapest, 1968. 102–103.

gának a kérdést: Hátha a hívóknak van igazuk? A hit és a hitetlenség határvonalá-
la valamennyiünk szívéen keresztül húzódik. Lehet transzcendencia-élménye (pl. a
szépség vagy a szerelem-szeretet extázisában), ill. burkolt Isten-élménye a magát
nem hívőnek tartó költőnek is. Az Isten-élményt és Isten-hitet meg kell különböz-
tetnünk, továbbá a hit tárgyát, tartalmát is helyesen kell érteni. A hívők sokszor
babonás, torz istenképének megtisztításában segíthet az ateista tagadása: tagadása
minden antropomorfizmusnak, az Istenre vetített emberi vonásoknak. De azt is
meg kell világítanunk az Isten-tagadóknak, hogy sokszor valójában a saját maguk
alkotta, vagy a hívőknél látott torz Isten-képet tagadják, amit tagadnunk is kell.
Igazában az élő Isten arca Jézus Krisztus kinyilatkoztatásában ragyog fel. És innen
még további lépés az Egyház által élénk terjesztett tételes hit, a Hitvallás ágazatai-
nak igazsága – persze az is helyes, korszerű értelmezésben.”

Szabó Lőrinc pedig, mintha az utólag Szabó Ferenc SJ és az általa olvasónaplójával
közvetített Ratzinger-gondolatokat már a huszadik század húszas éveinek második
felében beteljesítette volna. Ady-feldolgozását kiegészíti egy billegően fogalmazott,
gyorsírásos töredékben maradt költői portré-kísérletében: a kízó-torz materiális
sorsot próbálja szembeállítani ellentétével, az Istenben hangolódo lét ideális szerkesz-
tettségével. Az említett, Jeszenyin halála alkalmát kihasználó önkínzóan fogalma-
zott ciklusban. Amely kiegyenlíteni igyekszik a sorsköltészetet a létköltészettel. Ha
a műalkotás egésze ekkor még nem is jár sikerrel, elérkezik segítségével egy sikeres
költői formálásmóddhoz: a Szabó Lőrinc-i szonett poétikai megformáltságához. Eb-
ben a Jeszenyin halálát alkalomként kezelő, be nem fejezett ciklusban a meghalás
átgondolásából kifakadó átalakulás képzetei is megjelennek, és a materialista alap-
anyagból táplálkozó Isten-képzet poétikai megformálásának is tanúi lehetünk. A ki-
lencdarabos ciklus-maradványnak a gyorsírásos leletből leginkább áttehető darabja
az *Isten* címet viseli. Ezzel a szonettel pedig egy nála sajátos poétikai formáció jelenik
meg: a pusztulás materialista ábrázolása és ennek ellenében a spiritualitás, amely
gondolatilag nála első alkalommal formálódik verssé:

Főnt mozdulatlan szem vagyok, derü és
szellem, ki mindent elbűvöl.
Lent hús és tenger s a gyönyör
mint édes, puha és iszonyú fűrés

jár gerincemen, rajta hegedül,
ahogy a testi szerelem
végső percei, de szüntelen,
rég szüntelen és könyörtelenül!

Hol vagyok? Ha pillám lezárúl,
testem ízekre hullva száguld
zavaros, sötét, óriás körökben.

S ha lassan újra fölnézek: fölöttem
hüvösen ragyog és teremt
Isten, az Értelem és a Rend.

Vajon miért tiltotta meg a Szent Ágoston-szöveg fordításának közlését a költő, és miért nem dolgozta ki a Jeszenyin halála ürügyén alakított Isten-kereső ciklusát? A fordítást ezzel a szöveggel zárja: „*Ascher Oszkár*nak ezt a próbálkozást, kérve, hogy sose juttassa el nyomdába ezt a részben hamis, egészében igaz Szent-Ágoston-szöveget. 1925. szept. 15. Szabó Lőrinc.” Amikor egy református teológusnak megmutattam a fordítást, természetesen kérdezett rá Tófalvy Éva: „Érdekes, hogy Szabó Lőrinc nem akarta közölni ezt az igen mély istenismeretet (ha van ilyen egyáltalán) és hitet tükröző zsolnártját (zsolnárt-parafrazisát? szabadversét?, esszéjét?) – az Istenben létező, és mégis őt kereső, gondolkozó ember vallomását”.

Ma már a tiltó szövegből olvasom ki a választ. Mert mire is utal ez a fogalmazás: „részben hamis, egészében igaz Szent-Ágoston-szöveg”? Nemcsak a fordítás kidolgozottságát mérlegeli, hanem éppen a maga még billegő szempontjait szembeesíti a szöveggel. Az eredeti kérdésségére hívja fel saját maga figyelmét.

A Jeszenyin-versciklusban pedig a saját gondolat-rendszerének a kidolgozhatóságát vonhatta kétségbe. Megérezte, hogy éppen a teológiai gondolkodás nála ekkor billegtetett voltát képtelen az általa igényelt poétikai megoldásig elvezetni. Most még csak a formáltság biztosságáig jut el, a szonett-forma biztosságáig. Ennek a teljes költészetét meghatározó voltáig végül még a formálásmódjában is csak a *Tücsökzenével* jut el. A kérdés és a válasz megfeleltetéséhez, a szövegalkítás ciklikus megszerkesztettségéhez, és a szonett-forma sajátosan megformált egymáshoz-fűzésének kialakításához: a *Tücsökzene* strófájának biztosságához, és ciklusba-szerkesztettségéhez.

Ezt majd csak a *Tücsökzene* második kiadása idejére érzi megoldhatónak, amikor az első kiadás zárásaként szerepeltetett, ciklust ígérő verseket a műalkotás egészébe beleépített egységes versciklussá vált képessé átszervezni. Amikorra a gyorsírásban rekedt, halált előcsalogató és váró fogalmazványok három évtized távlatában *Az elképzelt halál* csodájaként megjelenő ciklusként támadnak fel. Ebben talál szöveget a megalkotottság elhelyeztettségére a létezésben. És ars poeticát ennek a szövegnek a megteremtésére a tudatban. Addig csak a Jeszenyin-fogalmazványban megjelölt pozícióig jutott: az „Isten, az Értelem és a Rend” keresésének billegő rákérdezéséig, és a szonett-alkazat biztosságáig. A „rettenetes” kétségbeesítő kimondásáig, és oldásának igényéig. A *Té meg a világ*-versig. A poétikai lezártaságig, amelyben majd megérik a feloldás oximoronjának sejtelve. Miként magam is a most (2021. augusztus 9-én) befejezett poétikai monográfiám címének megválasztásakor (*egy Költő Agya*)

– Szabó Lőrinc pályaképe a „modern” európai költészetben) jutottam a Szabó Lőrinc költészetében megjelenő oximoron megértéséig:

De, hogy a
Mindenség is csak egy Költő Agya,
úgylátszik, igaz. –

Melyet ezúttal két magyarázó szöveggel keretezek be. A Határ Győző – jóval Szabó Lőrinc halála után keletkezett – *Golghelóghi* című világdrámája harmadik, véglegesített kiadásának utószavában megidézett középkori keresztény misztikus gondolkodó, Eckhart Mester aforizmájával: „az emberteremtés az isten önkiteljesítő instrumentuma, s amíg embert nem teremtett, isten nem eszmélt létére, s mintegy »nem tudott« önmagáról.” Illetőleg világhírűes agykutatónk, Freund Tamás munkásságát összegező interjújába¹⁷ foglalt állásfoglalásával: „Azt hiszem, az emberi agy valóban az anyag evolúciójának csúcsa, legkomplexebb terméke. Ebben a formában vált alkalmassá arra, hogy befogadja a teremtő eredetű lelket, amely az emberi agyon keresztül képes megnyilvánulni az anyagi világ számára.”

* * *

Ugyanakkor míg e véglegesített alkotást létre nem hozza, bebillgett éppen legjelentősebb verseibe szövegrészekként utalásokat, ikonokat mindaddig, amíg egy teljes költemény létrehozásával, a szintén a *Tücsökzenében* megjelenő *Az Árnny keze* megalkotásával – maga által is tudatosítottan – meg nem találja a teológiai kérdésre válaszoló ars poetica megoldás módozatát. A tiszta költészet eszközeivel.

Erről a végeredményről visszatekintve a Szabó Lőrinc költői pályáján kiteljesedő ars poetica alakulási folyamatában megjelenő ikonikus evangéliumi utalásokat követve figyelhetünk fel a teológia problematikájának jelenlétére egy klasszikus magyar költő pályáján. Amely ars poetica nem szent szövegek utánamondása, megverselt teológia, hanem tiszta költészet. Mely azt az utat mutatja be, hogy miként válik a teológia kérdésselvetése egy ars poetica megalkotásának ihletőjévé, majd pedig ezt követően hogyan alakul egy ars poetica a teológiát faggató alkalmak verssé formálásának esélyévé.

Kövessük ennek a költői alakulásnak rejtekútjait. Pályaképe teljességében megjelenő, tudatosan szervezett szövegalkotását. És a „magamban” vers-színpadán önmaga kérdéseinek alkalmi jeleneteit. A „rettenetes” meglátását, átélését és feloldását, az „elvégzem magamban” bűn és bűnhődését. Amint a világ és személyesen önmaga büntudata ellenében elérheti megbocsájtottságát egy ember. Mint azt szinte modellszerűen alakította verssé a *Semmiért Egészen* emblematisz versében¹⁸.

Emlékező megjegyzései tanúsága szerint önmaga számára sem tudatosítottan, önkéntelenül megteremtve az „elvégzem magamban” alkotói pozícióját.

¹⁷ Megjelent a Magyar Idők, 2017. szeptember 16-i Lugas mellékletében.

¹⁸ Szabó Lőrinc, *Semmiért Egészen*, Pesti Napló, 1931. május 24., 35; = Uő., *Té meg a világ*, i. m., 104–105.

Kezdjük első kötetétől! Címre találásával. *Föld, erdő, isten* –közli ujjongva a költészetében átfogott tematikai horizont megtalálását a kiadó Kner Imrével a nyomdába adás idején, 1922. március 22-én írt levelében: „Találtam egy jó, kifejező, nem sablonos címet az egész kötetnek”. Jelezve ezzel kötődését előzményeihez és kortársaihoz. A zavart, amelytől szabadulni akar, és egyben boldogság-igényét, amellyel szétnéz a világban. Ezzel a címmel tudatosan kapcsolja költészete indulását a klasszikus modernség szókészletű és tematikai gyakorlatához, a preraffaelita és szecessziós háttérhez, a Babits-tanítványsághoz, és az ehhez köthető *Laodameiá*hoz is, valamint Stefan George, Rilke, Verlaine és Browning, sőt a *Mauberland* és az első cantókat alkotó Ezra Pound stílusörökségéhez.

És hadd hivatkozzam, amire soha nem céloz, ezt az első kötetet szinte szövegyszerűen folytatásának érzem Hölderlin költői világának, és utóéletének, abban az értelemben, amint azt utóbb Heidegger *Wozu Dichter?* című tanulmányában (a jellemzően *Rejtektutak* címet viselő kötetében) megrajzolta. De mára már szinte érthetetlen folytatására is ráérezek benne a korai, a Nyugat-beli (amikor még nem „kertlírának” titulálta George poézisét) Lukács György poétikájának, és a Bartók *A kékszakállú herceg várát* is inspiráló Balázs Béla szövegalkotó világának. Annak a kiindulásnak, amely a modernséggel elérkező személyiségvesztés ellenében még a kulturális örökség vállalásával képes átélni a szövegben a szereptartás hagyomány megszentelte példáit éppúgy, mint a Kalibán-szindróma által hitelesített lázadó, sőt a detektívtörténetek divatját érdeklődési körébe emelő kísértetesség vonzását.

Ebben a szövegdramatizálásos szerkesztésmódban jelenik meg mindaz a létezés-élmény, amelyiknek rettenetességére ráérez Szabó Lőrinc, és amelynek fenyegető sugalmától visszariad verseiben minden formai elismerése ellenére mestere, Babits Mihály. A történelmi álarcot öltő terror, bármilyen formájával (*Áradás! áradás!*, 1920. május 4.), majd ezt követően a *Kalibán*hoz társítható »sátános« kultúraellenességű versek szériájával, a rendszerváltások mechanizmusát átgondoló – egyszerre váró és rettegő – jóslatával a *Vezér* című látomásában (Pesti Napló, 1928. szeptember 16., 35.) és a genovai óda (Magyarország, 1925. augusztus 30., 13.) a globalizációt előre átélő világkereskedelmi víziójával.

Miként is jelentkezik verseiben ez a szemléleti bizonytalanság, a létezésben billegve helyét kereső ember? Mindennek az indulását egymás ellenében meghatározó rendezettségnek és zavarodottságnak hatására egyfajta sajátos, a személyiség kétségbeesett állapotát vizionáló, pszicho-krimibe rejtett versek alakításához kezd. Példákat? Egy hamburgi újsághíre hivatkozó igen korai (dátumozatlan), *A hasmetsző* című kézírattól a lelkében beteg Juhász Gyulánál tett kórházi látogatásai ihlette, a világ rettenetességét átélő, a Pesti Napló, 1930. január 26-i számában publikált filmjelenetet rögtönző, a *Találkozás* című verslátomásig jelentkező ilyen versek költői kamaszkorában. Sőt mindennek a rettenetességnek záró ujjgyakorlatként tartom számon Erich Maria Remarque szörnyű, a háborút az otthonban folytató, *Der Weg*

zurück című regényének fordítását, amelyet 1931 elején folytatásokban közöl a Magyarországi és a Prágai Magyar Hírlap¹⁹.

Mindez az első kötetét követő három kötetében kavargva együtt jelenik meg (*Kalibán, Fény, fény, fény, A sátán műremekei*), majd folytatják az 1927–1928-as újságközleményei (tárcái, riportjai és legendás hírfjei, valamint kötetig nem jutó verspublikációi) és gépiratos formában könyvtárban utóbb fia által megtalált publikálatlan versei, sőt magának a *Jesenin utolsó éjszakájának* kéziratos címadásig jutó gyorsírási variációi). A köteteket utóbb az 1934-es és az 1940-es *Válogatott versei*, majd az 1943-as *Összes versei* számára átdolgozza. Kivéve e verseiben bemutatott rendezetlenséget kommentáló pszicho-krimi jellegű zavar-verseit. Ezeket legfeljebb csak folyóirat- vagy napilap-közlésig engedi, de leginkább kéziratos formában gyűjti hagyatékába, és ezzel kilépteti pályaképéből. Még az átformálással életművéhez kapcsolt versei sorából is kihagyja. Bennük és általuk a személyiség megélt zavaraira utaló, a „rendetlenség” lefokozó jellegének dokumentumait láthatta csak utóbb. Mint olyan verseket, amelyekkel szemben kellett megszerveznie az alanyi költő kérdező szerepét.

Ugyanakkor ennek a rendetlenségnek ellenében fel-felvillant alkalmanként teológiai hangoltságú kérdéseket, szerepkeresést próbálgató változatokat. Ezekkel ellene mond a pszicho-krimiknek, és rejtekút formában beleékelí alakuló pályaképe legváratlanabb pillanataiba. Miként a Remarque-fordítással a *Té meg a világ* rettenetességét megválaszoló poétikájára készül fel, hasonló módon több évtizedes feszítáv utáni átdolgozással a Jeszenyin-ciklus gyorsírásban hagyott fogalmazásait belealakítja – társítva az utóbb meghiúsult Milton-fordításra készülve-ismergetve a látomásos-metafizikus stílusformációval – *Az elképzelt halál* poétikai csodájába.

Azt hiszem, az első, eszmélkedő kötetnek, majd zavart folytatásának értelmezését és megválaszolását maga Szabó Lőrinc világítja meg legpontosabban – bárha csak rejtetten utalva vissza – már idézett rádióelőadásaiában: „A szerelemben és minden misztikumban mindig istennek vagy isten modifikációinak a mágnesese borzongatja a költők idegeit. Még esetleges kételyük, lázadásuk és panteista önistenítésük is csak új és rejtettebb kísérlet a csöndes vagy retentő titok, az igazság megközelítésére és megvilágítására”.

De mindez már ott hangzik a *Föld, erdő, isten* kötetet záró látomásának az első, 1922-es variációjában, melyről a *Vers és valóságban* majd visszatekintve megjegyzi²⁰: „Dialektikus ellentéteim egyik első összefogási kísérlete keresztény hangnemben. Reménykedő vers.”²¹:

¹⁹ A Miskolci Egyetem Szabó Lőrinc Füzetek sorozatának 9. köteteként doktori iskolai tanítványaimmal gyűjtöttük össze és publikáltuk 2008-ban *Vissza a háborúból* címmel; utóbb pedig a Kutatóhely és az MTA KIK közös weblapján is közzöltük [www.kr.k.szabolorinc.hu; letöltés: 2021. 11. 25.]

²⁰ Szabó Lőrinc, *Vers és valóság, i. m.*, 17.

²¹ Eredetileg *Dunántúli idillek* gyűjtőcím alatt a latin L. számot viselő költemény a Nyugat, 1921. 15. szám (augusztus 1.) 1145. oldalán, majd a Kner-kiadású kötetben, amely 1922. április 28-án hagyja el a nyomdát. A vers kéziratos további alakításmódja egyben láttatja az 1943-as *Összes versek* kidolgozását (ww Eredetileg *Dunántúli idillek* gyűjtőcím alatt a latin L. számot viselő költemény a Nyugat, 1921. 15. szám (augusztus 1.) 1145. oldalán, majd a Kner-kiadású kötetben, amely 1922. április 28-án hagyja el a nyomdát. A vers kéziratos további alakításmódja egyben láttatja az 1943-as *Összes versek* kidolgozását (www.kr.k.szabolorinc.hu; letöltés: 2021. november 25.)

Létezés, Parbenéi

(XXXVIII)

Félek, Atyám, — úgy ^{szóval} ~~szóval~~ a harangok!
fiatal tükrömet rongja az árny is, a fény is! . . .
Ne félj, fiam, — téged hívnak a harangok,
te vagy a tükör, te vagy az árny is, a fény is.

Félek, Atyám, — megtörtém ^{a harcban a hitben} a szeretetben,
széles tengerembe ejtem a kardot! . . . ^(harcban, hitben)
Ne félj, fiam, — megtartalak a szeretetben,
s az én karommal ^{emeled} ~~emeled~~ ^{igaz} ~~igaz~~ a kardot.

Mit ér az ember, mit ér a ^{vágy} ~~könny~~ ^{szóval} meg ~~dobom~~
mit ér törekeny szavam az örült viharban? . . .
Ne félj, fiam, — ^{és a könny} ~~és a könny~~ az a kín, ^{az a bánat} ~~az a bánat~~
téged tisztít ^{szóval} ~~szóval~~ mennyé a viharban!

Költői kamaszkorát azután az 1927–1928-as verseivel zárja, illetőleg ekkor készülő költeményeivel nyitja világirodalmi szintű költészetét. Bennük a dialógikus paradigmájú kötetét, a *Te meg a világot*, amely személyiséglátomásában a létezés életrajzi szenvedéseit szembesíti a személyiségnek a történelemben való „rettenetes” elhelyeztettsége számbavételével. „[W]ir [sind] im Schauspiel des Lebens gleichzeitig Zuschauer und Mitspielende.” („az élet színjátékában nézők és ugyanakkor szereplők is vagyunk”) – ahogy Niels Bohr idézve Heisenberg rátalál a műalkotásra és a tudományos ténykedésre akkor egyként érvényes metaforára, amely jellemzés mentén előbb a kibeszélés, utóbb a ráhallgatás poétikai formáltsága alakul Szabó Lőrinc költészetében²².

Ebben az alkotói módban nem tudja még szervesen tudatosítani a létezés általa később »spirituálisnak« nevezett horizontját. De ez alatt is tudatában van ennek az alkotói módnak kiegészülési igény-szintjével, melyet majd az előre vetülő há-

²² Werner Heisenberg, *Physik und Philosophie*, 1959. magyarul: Werner Heisenberg, *Fizika és filozófia*. = Üö., *Válogatott tanulmányok*, Gondolat, Budapest, 1967., ford.: Kis István, 102.

borús rend ellenében fog a torz narráció ellenében vágyott ideális lételhelyeztettség megidézésével kiegészíteni (szlogen-szerűen, vers- és kötetcímbe emelve: „harc az ünnepért”). Mint ezt utólag a *Vers és valóság*ban tudatosítja: „Az egész mindamellet optimista, és jól tartalmazza rendtelenségeimnek bevállása mellett akkori alapvető optimizmusomat, azt a hitet, hogy én mégiscsak győzni fogok, és hogy majd megsegít az Isten.” Ennek poétikai bejelentése lesz az általam sokáig pseudoevangéliumi fogalmazásúként számon tartott költemény, a *Falba léptem s ajtót nyitott a fal* [Pesti Napló, 1928. január 22. 36.].

Elhagyja ugyanis a hatéves kötetbeli hallgatását követő *Te meg a világ* kötetből ez évek termésének spirituális részét, amely majd csak az évtized végére, a *Harc az ünnepért* (1938) és az *Összes versei* [1943] idejére kezdi meg-megmutatni aktualitását. Ezt megelőzően ugyanis a »kettős látásnak« csak az egyik poétikai kiteljesedése valósulhatott meg költészetében a remekmű szintjén, mert annak kidolgozását választotta a *Te meg a világ* verssé szervezésében. S ezt a kötetét tartotta utóbb sokáig a szakma – főként Németh G. Béla olvasása alapján – a költői pálya legértékesebb poétikai formációjának. A személyiség testi és szellemi szenvedéseinek és mindenoldalú kiszolgáltatottságának a materiális idő- és térbeli történetiségét bemutató költészetet. Így a verscímként jelzett metafora összekötését a Jó Pásztor elközismert teológiai metaforájával elhagyja, bárha a költemény végén előre jelzi az elkövetkező évtizedében megjelenő egyensúlyos összeolvasás majdani lehetőségét²³. Tudta, de poétikailag még nem értette ezt a kötődést. Átformáltan beleszerkesztette versébe, de nem emelte ars poeticus megoldássá²⁴:

nem ismertem már magamat se, jaj,
s falba léptem, – – s ajtót nyitott a fal
s láttam, történnék néha jó csodák,
amikért élni érdemes, tovább
botladozni másan s magamon át,
egyszerre sírva s egyszerre kacagva,
a jót és rosszat egyszerre fogadva,
mint égi szeretőt, ki ha kiválaszt,
akkor szeret igazán, ha kifáraszt.

²³ Lásd a János evangéliumának 10. fejezetét, mindjárt annak indítását: „Bizony, bizony, mondom nektek: aki nem az ajtón megy be a juhok aklába, hanem másfelől hatol be, az tolvaj és rabló, de aki az ajtón megy be, az a juhok pásztora. Neki ajtót nyit az ör, és a juhok hallgatnak a hangjára, a maga juhait pedig nevéükön szólítja és kivezeti. Amikor a maga juhait mind kivezeti, előttük jár, és a juhok követik, mert ismerik a hangját. Idegent pedig nem követnek, hanem elfutnak tőle, mert az idegenek hangját nem ismerik. Ezt a példázatot mondta nekik Jézus, de ők nem értették, mit jelent, amit mondott nekik. Jézus tehát így szólt hozzájuk: Bizony, bizony, mondom nektek: én vagyok a juhok ajtaja. Aki énelőttem jött, mind tolvaj és rabló, de a juhok nem is hallgattak rájuk. Én vagyok az ajtó: ha valaki rajtam át megy be, az megtartatik, bejár és kijár, és legelőre talál.”

²⁴ SZABÓ Lőrinc, *Harc az ünnepért* című, a kötet címét is adó verséből való [i. m., 22 sk.]. A vers első változata *Falba léptem s ajtót nyitott a fal* címmel a Pesti Napló, 1928. január 22-i számában a 36. lapon jelent meg.

Nem ismertem már magamat se, jaj,
s falba léptem s ajtót nyitott a fal,
nyílt az ajtó s nyíltak jó csodák
s én boldogan botladozom tovább
idegen romokon s magamon át
s nem félek már, hogy újból elveszítsen:
két kezével egyszerre tart az Isten
s ha azt hiszem, hogy rosszabb keze büntet,
jobbja emel, és fölragyog az ünnep.

Hasonló poétikai megoldást vállal a *Te meg a világ* kötetbe beemelt egyik legismertebb versében, *Az Egy álmai* címűben²⁵, melyből két, egymáshoz tematikailag összetartozó versszakot idézek, bárha csak a második válik ki a kötet poétikai hangnemből (melynek értelmezését Kulcsár-Szabó Zoltán társaságában, egymás gondolatait tovább-tovább-írva gondoltuk át):

Nem! nem! nem bírok már bolond
szövevényben lenni szál;
megérteni és tisztelni az őrt
s vele fájni, ha fáj!
Aki bírta, rég kibogozta magát
s megy török közt és törökön át.
Ketten vagyunk, én és a világ,
ketrecben a rab,
mint neki ő, magamnak én
vagyok a fontosabb.

Szökünk is, lelkem, nyílik a zár,
az értelem szökik,
de magára festi gondosan
a látszat rácsait.
Bent egy, ami kint ezer darab!
Hol járt, ki látta a halat,
hogyha a háló megmaradt
sértetlenül?
Tilalom? Más tiltja! Bűn? Nekik,
s ha kiderül!

Benne mindkét képben a narráció és a materiális létezés személyiségének megkö-
tözve táncoló esélytelen figurája, a *Te meg a világ* aktrójának a történelemben és a
létezésben szerepvesztetten magára maradó menekülő története. De vele szemben

²⁵ Pesti Napló, 1931. március 15., 41.

megjelenik a mesés elem, a szabadság örülten rajongó szerepkeresője, a *Werther*ben feltűnő, az üzöttséget is vállaló emberi torzkép kiteljesedésre vágyó előképe. Ide idézem a Goethetől éppen ekkoriban Szabó Lőrinc által vállalt fordított szöveget²⁶:

„– Szóval boldog volt? – kérdeztem. – Ah, bár lennék megint az! – mondta. – Akkor olyan jól éreztem magamat, olyan könnyű, olyan jókedvű voltam, mint hal a vízben. – Heinrich! – kiáltott most egy öregasszony, aki az úton felénk tartott. – Heinrich, hol bujkálsz? Mindenütt kerestünk, vár az ebéd! – A fia? – kérdeztem, és az asszonyhoz léptem. – Igen, az én szegény fiam – válaszolt. – Nehéz keresztet mért rám az Úr. – Mióta ilyen? – kérdeztem. – Csak fél esztendeje, hogy ilyen csendes – mondta. – Hálistennek, hogy már ennyire van, azelőtt egy álló esztendeig dühöngött, meg is láncolták a tébolydában. Most légynek se vét, csak mindig királyokkal meg császárokkal van dolga. Olyan jó, szelíd fiú volt, segített, hogy megélhessek, gyönyörűszép volt a kezevonása, és egyszerre csak búskomor lesz, forró lázba esik, aztán őrjöngeni kezd, és most úgy van, ahogy látja az úr. Ha mind elmesélném – Félbeszakítottam beszéde árját, és megkérdeztem: – Milyen időt magasztal a fia, hogy akkoriban oly boldog volt, olyan jól érezte magát? – Szegény bolond! – Felelt szánakozó mosollyal az asszony. – Biztosan arra az időre gondol, amikor nem volt eszénél, mindig azt dicséri; azt az időt, amit a bolondokházában töltött, ahol semmit sem tudott magáról – Mint egy mennykőcsapás, úgy ért ez a közlés, valami pénzdarabot nyomtam az öreg markába, és gyorsan otthagytam őket. – Amikor boldog voltál! – kiáltottam fel, a város felé sietve. – Amikor oly jól érezted magadat, mint hal a vízben!”

Ennek a második képnek grammatikai-logikai szerkezetét mindaddig teoretikusan mesterkéltnek éreztem, amíg meg nem találtam előbb a szöveg goethei eredetét. A *Werther*-beli bolond fiú mond ugyanis hasonlókat. Miként Szabó Lőrinc is éppen azzal viaskodik a vers során, hogy nem akar „bolond / szövevényben lenni szál”. Aztán sokáig az örült fiúnak a szövegét alkalmazó képet a versben a személyiség megbomlását értelmező tudatállapot képi átgondolásaként fogadtam el. Olyan határhelyzetként, ahova a huszadik századi költők a személyiség elemzésében a legveszélyesebb tudati állapot rögzítése során jutottak. Gondolva: általa Szabó Lőrinc pszichológiai versszerező erejében éppen erre érzett rá. A goethei normához képest „beteg” és „bolond” szövevényként vizsgálja meg a materialistán láttatott világot. Mindenesetre ezzel a magyarázattal eljuthatunk a Szabó Lőrinc-i líra egyik sokat vitatott – vádolt és magyarázott – alap paradoxonához: egyszerre válik önzővé és az ember példájává, a többi emberrel szembefordulóvá és az ember védőjévé. Mégis költészete differenciálódását szüli meg ez az ellentmondás. Új korszak nyílik innen költészetében. Az agresszív magány, az önzés tulajdonképpen csak egyik összetevője lírai számvetésének. *A néző* a körülményeket vizsgálva olyan világot fedez fel, amely az egyes embert a

²⁶ *Werther szerelme és halála*, Második könyv, 1772. november 30.), ford. Szabó Lőrinc, Az Est Lapkiadó RT. és a Pesti Napló RT. kiadása, Budapest, 1933, 204–206.

külső rend tagadására készíti, és védekezni csak úgy tud ellene, hogy a belső igazság, a „saját törvény” önző védelmi vonala mögé húzódik. Itt jelenik meg a tudat olvashatatlanságának állapota is. Ez ellen lázad ezekben a versekben is az *aktor* indulatával foggal-körömmel, de feloldódást nem talál. Nem is találhat, hiszen ez az agresszív magány Szabó Lőrincnek nem válasza, hanem felfedezése, amelyet minden egyes emberre jellemzőnek tart. A torz világban a szabadság idilljének himnusza. De több is! A kiszolgáltatott ember számára az oximoron idilljének csodáját is igény-közelbe hozza. Evangéliumi csodaként ikonikusan lebegtetve a versbe. Az igény talányossága megfogalmazásaként. Ami által a teljes vers poétikailag indokolt részévé válik az ikonikus keresztény jelkép. Hiszen az evangéliumok narrációja: halász emberek emberhalászatra hívatnak: szerep lehetősége adódik a létben való elrendezettségnek. Rejtektak helyett, csodát közvetítő szerepek felkínálása. Ez már a spirituális lehetőség megjelenése a szövegben. Ezáltal talál rá a költő a dialógikus szöveg beszédmódjában a spirituális gondolkodás befogadásának módozatára.

Ettől kezdve saját spirituális megfigyeléseit már mértéket adó gondolkodók megfogalmazásait alkalmul átvéve minősítheti. Jelezve ezzel: nemcsak saját gondolatmenetében, hanem az egyetemes gondolkodás óriásainak megfigyelését tekintélyül hívva jellemezheti ezt a beszédmódot. Rangos helyen, az 1940-es – már idézett – húsvéti és pünkösti rádió előadásai (*Isten és a világ*) szemelvényeinek poétikai magyarázataiban. Amit felfedez Szabó Lőrinc a teológiailag szentként kezelt szövegekben, az az emberi sors elbeszélésének és az ember létben való elhelyezettségének billegő szembesítése, amely kezdetektől benne rejtekezett alkotásai szövegeiben, és beleilleszhető lesz a dialógikus szövegek további alakítotttságába. Ez – szerintem – számára a Szent Ágoston-szöveg minősítésében jelentkezik elsőként egyfajta tudatosodás szintjén, majd megfogalmazást nyer az 1940-es húsvéti és pünkösti rádióelőadásában, ahol ars poetikusan magyarázza éppen Szent Ágoston önvallomását („A nehézveretű stílus szómágiája éppúgy hat benne, mint a spekulációk labirintikus finomsága, az árnyalatok és ellentétek csodálatos játéka”), és a *Jób könyve* szövegét felvezetve („A központi kérdés, melyen a lírai hevű Jób és dogmatikus közhelyekkel érvelő barátai vitatkoznak, az, hogy igazságosan kormányozza-e Isten a világot. Érdekes Kant megjegyzése a műről: Jób barátai mindig úgy beszélnek, mintha az Isten titokban kihallgatná őket. Jób viszont, az »Istenen belüli« lázadó, őszintén beszél.”). A lázadás szólamainak az „Istenen belüli” beszédben való elrendezése válik a *Te meg a világ* kötet utáni pályakép feladatává.

Ugyanakkor azt a keretet is meg kell szerveznie poétikailag, amely a létezés megismerésének és a megbocsátás gyönyörének *alanyi* pillanatait kiemeli átélésének elbeszélhető folyamatosságából. A személyes létezés pillanatnyiságát a végtelenbe helyeztettség állapotában keresi. Érezve az élet mulandóságát, de egyben ingyen kegyelmi állapotának csodáját. Megteremtve a törvénytmondás *tudati* állapotát, mely egyben az átváltozás mulandóságát veszi magára formaalkotó elvként. Azt az evangéliumi pillanatot alkotói modellé szervezve, amely a János evangéliumában villan fel (Jn 8, 6.): „Jézus lehajolt, és az ujjával írni kezdett a földön.”

Szabó Lőrinc ezt a gondolkozási mechanizmust előbb az idő és tér távlatosságának felmérésére próbálja alkalmazni a *Különbéke* kötetbeli *Sivatag* című versében. Modellalkotásában átélve a megbocsátás és befogadás etikai próbáját is:

És csönd lett. És én hazajöttem,
s velem jött a Szfinksz mosolya,
s mindenütt és rémülve látom,
hogy őneki van igaza.
Hazajöttem, megöregedtem,
vén vagyok, mint ő, szörnyű vén,
s ülök a nővő sivatagban,
melyet az idő fúj körém.
S aki kérdez, annak a porba
jeleket húzva felelek:
„Az örökkévaló világnál
többet ér egy perc életed.
Többet ér egy perc örömed,
mint a Föld minden szenvedése!”
S betűim belevesznek a
futóbolond idő szelébe.

Majd az egyistenhívő vallások szent könyveinek (zsolttárok, evangéliumok, Korán) sugallatait modellezve személyes szenvedési mélypontján, 1945 nyarán sokáig elnyúló versalkotó folyamat során alakítja – *Naplója* tanúsága szerint – a *Tücsökzene* indítása pillanatára elkészítve, az elnyert alkotói kegyelem megjelenésére időzítetten, *Hálaadás* címmel, bárha publikálásával megvárta az életmeditáció megjelenítését, szinte magát az életmeditációját, a *Tücsökzenét* ezáltal be is keretezve. Elhelyezve általa törvényt mondó összegezését, összefoglalva az elbeszélhető pillanatok a pillanatban érvényes létezésben elhelyeztettséggel: „Ima a gyönyör, a gyönyör ima”. Közben a két poétikai törvényt modellező verset össze is köti tisztelgő emlékezéssel a *Tücsökzenében* (332. *Hála*: „Mint egykor a homok, / hogy ott hevertem a Piramisok / tövében”):

óh Mindenség! Melegen, mint a könny,
buggyan ajkamra a szív, az öröm,
a hála, hogy éltem, hogy voltak csodák,
hogy oly szép, oly gyönyörű a világ,
mikor – mikor – –
Mikor minden csak játék s butaság!

Ekkor, poétikai felkészültségében, ostrom után, a költő újságírói igazolási ügyei idején, amikor vert helyzetben – a legszűkebb baráti körében hangosan gondolkodva elhangzó vívódásait meghallgató régi barátaival konfliktusba kerülve, sőt nem egyikőtől örök időre elszakadva – csalódásában az öngyilkosság gondolatával foglalkozik, akkor

kerül szellemi kapcsolatba Joó Sándor pasaréti protestáns lelkésszel²⁷, és találkozik a költőt vendégségbe hívó, külföldön iskolázott protestáns teológus házaspárral, Dóczi Antallal és feleségével, Piroskával (1946 októberében), akik éppen ezt a megoldatlanul, igényként, sokszor tagadva is, rejtekként benne élt oximoron gondolati és ezt követően poétikai kialakítását segítik beemelni ars poeticájába.

Bárha Szabó Lőrinc levelezésében mindvégig »életrajzi verszet«-ként emlegetett *Tücsöklélektan* megalkotása idején, készüléseinek fele idejében belátja, hogy a strófákat át kell hangolnia. Művét gondolatilag spirituálisan telítenie kell, bár ezáltal megmarad az életrajziság is, és művében így is jellegzetesen huszadik századi sorsot megjelenítő-elviselő ember léthelyzetére rákérdező szöveg-együttessé fog végső soron kialakítani. Feleségének ezeket írja: Az „[i]ttlétem alatt 45 verset írtam, a Tücskök összlétszáma tehát 160. Ezek túlnyomórészt nehezebb témák [...] nagyon sok elképesztően meglepő lesz, s oly fokon viszi a spiritualizmust a lírában, mint ameddig én eddig sose tudtam. Viszont a hang és a szellem emeltebb volta s az egész mű kompozíciója miatt a már meglevők egésze némi áthangolásra szorul” [1946. január 11., Sóstóhegy]. „Hát elég jól haladtam, tíz darabbal előbbre jutott az egész mű, viszont rájöttem, hogy a meglevőből nagyon sok a használhatatlan. Ugyanis háttérbe kell szorítani a pusztán életrajzi jellegűeket, s vagy másképp kezelni az anyagukat, másképp feldolgozni, vagy pedig egészen mellőzni, úgyhogy a teljes könyv elsősorban, legelső sorban lírai hatású legyen.” [1946. július 23., Igal]. És ennek visszaigazolása is megtörténik: az értő költő barát szemében valóban értékalkotó munkaként jelenik meg ez az alkotásfolyamat. „Illyés Gyusziéknál: [...] Mutattam neki az újszülött »Tücskök«-ből, borzasztó nagyot nézett az utolsó darabokon [...] azokon az »elvon« témákon. Azt mondta: »Te voltál az egyetlen ember Magyarországon, aki az elmúlt évben értelmes dologra fordította az erejét, idejét. Ez a főműved lesz!» (levél Thomaséknak, sóstóhegyi vendéglátóinak, 1946. január 28.)²⁸

A narráció, a materiális történetiség ellenében az eddig rejtekként magát mekként megjelentető igénybejelentés ezzel beleépül életmeditációjába, megszületik a spirituális személyiséglátomása. Szinte kettős én él benne: az egyik kimerül az alkalmi eseményekben, a várt pusztulás kínjait éli át, a másik emberfeletti erővel zárkózik az alkotásfolyamatba. „Feleségem szerint szörnyeteg vagyok, érthetetlen ember. Én sem értem, hogy sikerült újabb »Tücskök«-et írnom, már 39 darab van! Testem vacak, szívem egészen hitvány, alig reszket, lelkem gyenge és ájult, a szellemem azonban, vagy annak is valami kis központi része, magva pusztíthatatlan; ez tartott, ez fogott, ez irányít! *Az írta a verseimet is*, a mostaniakat – háznagyságú kínoktól dagadó fejemmel

²⁷ Joó Sándor (1910–1970), a Református Teológiai Akadémia magántanára, aki megszervezte a Budapest-pasaréti református egyházközséget, melynek haláláig lelképásztora volt.

²⁸ *Harmínchat év: Szabó Lőrinc és felesége levelezése – Párhuzamosok. (1945–1957)*, s. a. r., bevezette és a jegyzeteket írta KABDEBÓ Lóránt, Magvető, Budapest, 1993; DIA–PIM, Budapest, 2011: https://reader.dia.hu/document/Szabo_Lorinc-Harminchat_ev_1945_1957_-199 [letöltés: 2021. 11. 25.], 34, 42–43; *Napló, levelek, cikkek, [Szabó Lőrinc Műhelyében]*, vál., s. a. r., a bevezetőt és a jegyzeteket írta KABDEBÓ Lóránt, Szépirodalmi, Budapest, 1974., 417.

teljesen más természetű, hangulatú, gondolati tartalmú, semmiképpen nem aktuális témákat dolgozott fel, mintha semmi se volna velem!! Csakugyan ijesztő tulajdonképpen. Vagy örült vagyok, gyerek vagyok?” – írja 1945-ös *Naplójában*.²⁹

És mindezt szinte köznapi fogalmazással, a *Vers és valóság* kiegészítésül 1955-ben diktált *Erzsike* című emlékező portréban (melyet a *Huszonöt év* című, *A huszonhatodik év* dokumentumanyagát összegyűjtő kötet élére is beosztottuk) ekként tudatosítja önmaga számára is, és az ostrom történéseit leírva kormagyarázó emlékezésül is: „Szerencsésen megúsztam bár a dolgokat, ettől kezdve valahogy nagyobb valóságnak éreztem az »Isten kezében vagy a Sors kezében« és hasonló kifejezéseket, mint addig bármikor. Erzsikét tehát erre a kézre bízta és nem tudtam róla semmit.”³⁰

De miként szervül mindez „tisza költészetté”, alakul ars-szá a költői pálya alakulásával? Ekként kerül az emmauszi jelenet szövegét direktben felhasználó *Az Árny keze*, amely a költőtől független szöveget egyrészt a többes számú fogalmazásból személyre szóló („maradj velünk” helyett: „maradj velem”) transzponálásával, majd a jelenetet teljes verssé növelő alakításával éppen a Szent Ágoston-i szövegformáltsággal hangolja egybe:

„Maradj velem, mert beesteledett!”
Bibliát hallgat a gyülekezet.
Alkony izzik a templom ablakán.
Hitetlen vagyok, vergődő magány.
„Maradj velem, mert beesteledett!”
– Ha így idegen, vedd emberinek,
súgja egy hang, s ahogy látó szemem
elmereng a régi jeleneten,
az emmausin és felejttem magam,
a sugár-hídon némán besuhan
egy örök Árny: lehetne Buddha is,
de itt másképen hívják és tövis
koronázza: én teremtem csupán,
mégis mint testvére néz reám,
mint gyermekére: látja, tudja, hogy
szívem szakad, oly egyedül vagyok,
s kell a hit, a közösség, szeretet.
S kezét nyújtja. Mert beesteledett.

Melyről maga a költő írja Vigília-beli kritikusanak, Szigeti Endrének, 1956. szeptember 19-én Budapestről címzett levelében vallomását: „Olvasd el *Az Árny keze* című versemet, a *Tücsökzene* CCCXXIX. darabját; semmi hízélgés nincs benne a ti vallá-

²⁹ SZABÓ Lőrinc, *Vallomások. Naplók, beszélgetések, levelek, szöveggond.*, jegyz. HORÁNYI Károly és KABDEBÓ Lóránt, Osiris, 2008. 452–453.

³⁰ *Huszonöt év. Szabó Lőrinc és Vékessné Korzátai Erzsébet levelezése*, s. a. r., a jegyzeteket készítette KABDEBÓ Lóránt – LENGYEL TÓTH Krisztina, Magvető, Budapest, 2000; DIA-PIM, Budapest, 2011: https://reader.dia.hu/document/Szabo_Lorinc-Huszonot_ev-795 [letöltés: 2021. 11. 25.]

sotok vagy a reformátusság vagy a buddhizmus felé, vagy a felé, amit közfelfogásnak nevezhetnénk – a legkomolyabban írtam!³¹.

A „legkomolyabban” vette, de miért *Az Árny keze* a vers címe. Talán rejtélyes poétikája belső alakulásának „eredeti rögtönzése”-ként, mely költője idézett levele szerint „a legtisztább vers hangján szólal meg”³². Az ózdi tudós vendéglátóival folytatott teológiai vitatkozás eredményeként, Dócziné Piroska egy bibliamagyarozatának emlékéit felidézve. A szöveg formálása során személyes igényén túl a poétikáját megalapozó oximoronnak is átgondolhatta érvényességét. A verset kiváló személyes történetben megszülető vágyakozást „a Költő Agyá”-ban szöveggé alakítja, majd az így megformált alkotást hitelesítendő visszafogadja személyes igényévé. Ezzel a személyiséget megerősítő létállapot sejtelmét mint – a vers alkotóját is alkotó – „örök” Árnynak függetlenítheti („én teremtem csupán, / mégis mint testvére néz reám, / mint gyermekére”). Ezáltal szembesíti a költői alkotást („én teremtem csupán”) és benne magát a költőalkotót a létezés Egészében való elhelyeztettség biztonságával. Megtalálva az evangéliumi jelenetet, amely éppen az „Ige testté lőn” pillanatot éri tetten tudatában, a „Költő Agyá”-ban. A Lukács evangélista által leírt pillanat lehet ennek a poétikai befogadásnak a Szabó Lőrinc-versben poétikailag is érvényessé váló ösképe (Lk 4. 17–22). Egy versben szerkezetileg való megisméltődése. A Lukács által elbeszélte történetben, a názáreti zsinagógában az ószövetségi próféta szövege Jézus felolvasásában emanációként betölti a létezés: „Amikor Názáretbe ért, ahol nevelkedett, szombaton szokása szerint bement a zsinagógába, és felolvasásra jelentkezett. Izajás próféta könyvét adták neki oda. Szétbontotta a tekercset, és épp azon a helyen, ahol ez volt írva: »Az Úr lelke van rajtam, azért kent fel engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek. Elküldött, hogy hirdessem a foglyoknak a szabadulást, a vakoknak a látást, hogy szabadon bocsássam az elnyomottakat, és hirdessem az Úr kegyelmének esztendejét.«” Íme a szinte zsolnáros szöveg, amely a *Tücsökléne* oly sok versének zárásában visszhangzik, mint kérés, mint remény. És a zárás, a „kezét nyújtja” félelmetes és vigasztaló pillanata, amely a létezés jó hírét kimondja: »Ma beteljesedett az Írás, amit az imént hallottatok.«

Szabó Lőrincnél az ekként elbeszélte irodalmi szövegekben ugyanakkor a létben való elhelyeztettségre rákérdező teológiai dúsitottság ölt testet. Kezdve az 1925-ös Szent Ágoston-fordítástól, *Az Árny keze* című vers formálásáig. A megalkotásnak ez a poétikai módja pályája egészén meghatározója költészetének. Verset alkot, amelyben számára az ars megjelenési módja az egymással vitahelyzetben lévő vitakozó (többszövegesre kérdező) megszólalások alkotásá formálása. A történetben jelen lévő káosz átélése, pontos szövegszöveggel híradás erről – állandó billegés testet öltése a műalkotás megformáltságában. Ezért válik meghatározandóvá számára a Szent Ágoston-fordítás teológiai jellege ellenére a szöveg *művészi* értékelése, a fordítás minősítése mögött az eredeti szöveg »részben hamis« és »egészben igaz« voltára is ráhangoló jellemzése. Ezért válik a távoli emlékezés téjévé a *Te meg a világ*-versnek címadása: »materializ-

³¹ Idézem életrajzi vonatkozású írásai első, 1974-es, általam *Napló, levelek, cikkek (Szabó Lőrinc Műhelyében)* címmel összeállított, már idézett válogatásból, 592.

³² Uo., 591.

mus« vagy »spiritualizmus«. És ezért helyezi *Az Árny keze* alkotásfolyamatát a „Költő Agyá”-ba, ahonnan egyszerre nyílik meg a távlatosság: az „én teremtem csupán” és a „mint gyermekére” „néz reám” egymást vitató-kiegészítő-felülülő esélyeknek. Amikor pedig sikerül ezt a dialogikus szövegverset megteremtenie, akkor már csak egy megerősítő hangsúlyos utána szólásra lesz szüksége: „a legkomolyabban írtam!” Ezzel szétválik költői pályáján az ars és a rejtekútként benne meg-megjelenő teológiai kérdezőhorizont.

Ezt követően a verset, amelyet Szabó Lőrinc arsként teremtett, azt temetése alkalmából a neves lelkész válaszólag magyarázata folytatja, de már teológiai értelmezésként.

★ ★ ★

Mennyire ismerték egymást? Egymás gondolatait? Joó Sándor pasaréti református lelkész a költő 1945-ös *Naplója* tanúsága szerint legmélyebb kiszolgáltatottságai idején szomszédja és beszélgető partnere lehetett. „Este, »vacsorára«, Joó Sándor, a pasaréti ref. pap. [...] Szilveszter után együtt voltunk orosz őrizetben, katonai kivizsgálásra, Budakeszin³³. Azóta most először együtt.”³⁴

Igemagyarázata szerint legalább annyira ismerte a költő személyiségének káoszát, költészetének megalakult ars poetikus rendjét, miként ózdi teológus vendéglátói. Éppen ezért a temetési szertartás ígéhirdetésében³⁵, a költő utókorának kezdő pillanatában még folytathatta a személyes barát és költő pályaképe által számára sugárzott kérdező-módrá adható teológiai fogalmazású válasszal. Ebből is visszakövetkeztethetünk a számunkra maradt költői alkotásokban szöveggé alakított teológiai telítettség kaotikus billegésére. De honnan ismerhette a költő rejtekútban titkolt szövegeit? Lehet, hogy régen hallgatta a húsvéti és pünkösdli délutáni rádiós szövegeket? Mert csak azok voltak nyilvánosan elérhetőek. És *Az Árny keze*. Ebből idéz is, többször. Az együttlétben a végveszély idején pedig válaszra váró kérdések hangozhattak el. Az ígéhirdetés nem annyira a jelenlévő gyászolóknak érvelt, mint inkább a gyászolt személy kérdéseit válaszolta meg! És mivel az ígéhirdetés *Az Árny keze* című vers poétikájának teológiai tükörcsüvét is megadja, feltételezhető, hogy megfogalmazója szintben képes volt kapcsolódni a költői szövegben egymással felelő kérdésekre, kételyekre. Ezért is jellemző, hogy textusként a Jób 19, 25-öt választotta, amely az újkori irodalom kérdésfeltevéseinek modelljéül is szolgált. A temetésen, gyászoló társaként a költő-barát, Illyés Gyula egymondatos gyászbeszédének megfogalmazásával Szabó Lőrincet továbbra is „életünk alkotó részeként” kezelte. Az embert éppúgy, miként a költőt. Ehhez kötődve ígéhirdetése válasz a magányában szenvedő ember hangjaira éppúgy, miként a „Költő Agyá”-ban megformált szövegeknek a teológiai értelmezése a lelkész tudatában.

³³ Amikor a környék felnőtt férfi lakosait az oroszok összegyűjtötték, Szabó Lőrincen kívül többek között Lócit, a költő fiát, Kodolányi néprajzos fiát, az ifjú Jánost, és hogy ez mennyire veszélyes volt: a költő lányának, Kisklárának színész férjét onnan vitték több éves szovjet hadifogságra, ahonnan csak 1949 karácsonyára térhetett haza.

³⁴ SZABÓ LŐRINC, *Vallomások. i. m.*, 411.

³⁵ Amelynek gépiratos „indigós” másolatí példányát ma már a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi Szabó Lőrinc-letétjében – file 22. 109–112.

És tovább gondolása az ember és művészete kiváltotta kérdéseknek, mely válasz a leglényegesebb teológiai problémára is. A *Jób könyvéből* vett textus a Händel westminsteri apátság Poets' Corner beli sírkövére vésett, a *Messias* Halleluját követő első szopránária bevezető és ismétlődő sora³⁶. Ezt választja Joó Sándor határozott teológiai válaszként Szabó Lőrinc emberi létében átélt kérdésére, – mivel ezt hallotta és olvasta ki a költő ars poeticájából.

JOÓ SÁNDOR

Gyászbeszéd Szabó Lőrinc felett

Jób 19, 25

Hatalmas száfa dőlt ki a nagy magyar emberrengetegben. Zuhanásától megremegett az erdő. Szabó Lőrincet minden magyar szív megrendülve gyászolja. Valóban Arany János óta a legnagyobb magyar költőt temetjük most. Ő de sok szépet és mégis jót, nagyot és mégis igazat lehetne elmondani e szomorú ravatal mellett, hogy ki volt ő, milyen szellemóriás, milyen igaz magyar lélek, mit jelentett költészete, milyen büszke volt rá mindenki, aki egy kicsit magáénak vallhatta ... de ki tudná ma még felmérni igazi nagyságát, ki tudná ma még igazán méltatni irodalmi értékét, ez úgysis eljövendő évtizedek munkája lesz majd ... de nem ez az én feladatom! Az én feladatom más: az Evangélium hirdetése. Evangélium pedig magyarul annyi, mint örömmüzenet, Istentől jövő jó hír. És lehetne-e sürgetőbb alkalom egy igazán vigasztaló jó hír hallására, mint éppen most, ebben a nagy gyászban?

Milyen vigasztalásunk lehet hát a halál e szomorú tényével szemben? Az, hogy Szabó Lőrinc örökértékű műveivel bevonult az emberi halhatatlanságba? Az, hogy itt marad utána egy olyan szellemi örökség, mi gazdagabbá teszi életünket? Az, hogy drága emléke, ragyogó szelleme, művészi alkotása tovább él egy halás utókor emlékezetében? Ez mind igaz, de vigasztalásnak kevés, különösen azok számára, akiknek közöttünk most legnagyobb veszteségük és fájdalmuk. Sokkal nagyobb vigasztalása van ennél a *hitnek*: az a merész bizonyosság, hogy Szabó Lőrincnek nemcsak az emléke él tovább, nemcsak költészete, nemcsak azért él, mert még nagyon sokáig beszélnek róla: hanem *ő maga él*, drága személye, szeretett lénye! Tudom, hogy *merész* ez a kijelentés, de van alapja: Isten szava, Igéje, ígérete: Éppen erről szól a felolvasott Ige: „Tudom, hogy az én megváltóm él és utoljára az én porom felett megáll ...” Egy sokat szenvedett ember, a bibliai öreg Jób mondta ezt, amikor már minden emberi vigasztalás, erő és hatalom csődöt mondott.

„Én tudom, hogy az én Megváltóm él.” Az egész Bibliának legboldogabb. és legbizonyosabb híre az, hogy Jézus él! Az a Jézus, aki miattunk, helyettünk és

³⁶ Jób 19, 25: „I know that my Redeemer liveth” – „Tudom, hogy az én megváltóm él!”

érettünk halt megváltó halált a kereszten: *Él!* Nem úgy él, ahogyan nagy emberekről szokták mondani, hogy haláluk után is élnek. Jézusnak nem a szelleme, nem az emléke él, nem a tanításai élnek, nem azért él, mert beszélnek róla: hanem úgy él és azért él, mert *feltámadott!* Legyőzte a halált. És a feltámadás által a múlt Krisztusa az örök jelennek ma is élő valóságává lett, a Názáreti Jézus történeti valóságából a hit Krisztusának a történelem fölötti valósága lett! És én *feltétlenül* hiszem, hogy most, és itt is ugyanúgy igaz, ahogy valamikor régen az öreg Jób mondta: „Tudom, hogy az én Megváltóm él!” Vagyis: itt most rajtunk kívül még Valaki más is megáll ennél a ravatalnál: az Élet Fejedelme! Az ő szent személye itt, a halálnak és gyásznak e szomorú helyén: az örök életnek és örök boldogságnak a hírnöke! Az a Jézus, az a Megváltó van itt, Aki után olyan vágyakozóan nyújtotta ki kezét a lelki magányból, hitetlenségből, szenvedésből. Akit olyan rimánkodva kért: „Maradj velem, mert beesteledett!” Az a Jézus áll itt e porok fölött, Akit egész életén át keresett és Akit – szentül hiszem –, meg is talált. Akiről tudja már, hogy nem zuhanó „Árny”: élő Valóság, az egyetlen bizonyos Valóság, Aki most igazán úgy néz rá, „mint testvére, mint gyermekére”, – és kezét nyújtja annak, akinek ő annyira „kellett a hit, a közösség, a szeretet!” Ez a Jézus Krisztus az egyetlen biztos alapja minden reménységünknek a halállal szemben. Hiszünk Benne, úgy-e, és ezért hisszük azt is, hogy *Szabó Lőrinc, ha meghalt is, él*, nemcsak a sok szép verse: ő maga, valóságosan és személyesen, boldogan és dicsőségben: *Él!*

A gramofonlemeznek nem az anyaga a fontos, hanem a dal, ami bele van vésve. Ha megöregszik a lemez, recsegővé válik a hangja, talán össze is török: nem baj, mert a dalt még idejében átvette és tovább zengi egy szív és annyira szereti, hogy újra önti a lemezt és újra belevési a drága dallamot. Testünk a lemez, lelkünk a dallam. Most, hogy összetört a lemez, fájdalmas, de nem tragikus! Hiszen ezt a dalt, amit Szabó Lőrinc énekelt, tovább zengi egy hálás ország, – és azt a dalt, ami Szabó Lőrinc volt, tovább zengi a Megváltó Krisztus az örökkévalóságban, míg majd egyszer, a feltámadáskor, újra belevési az újra öntött lemezbe, a megváltott, feltámadott testbe! Igen: ez a mi vigasztalásunk, a hit vigasztalása!

„Tudom, hogy az én Megváltóm él ...” Ő látja, hogy mekkora az úr, milyen nagy a fájdalmatok, mit jelent őt utolsó útján kíséreni ... Gyászoló szeretetei, mondjátok el ti: „Tudom, hogy az én Megváltóm él ...” Ő vezet oda benneteket, ahol az élet.

1957. október 8.

A temetéskor szétvált a költészet és a teológia szövege. Mégis 1957. október 8-án három szöveg talált egymásra, és felelt egymásnak: Szabó Lőrinc sorsának-fájdalmának jajdulásai, a klasszikus költő billegően összeszőtt szövegei, és reménykedése egy tudós teológus Igét hirdető szavával. Egymáshoz kötődtek a „tragic joy” elégikuságában. A kortárs európai költészet – meggyőződésem: – meghatározó hangjainak meghallásában.

ILLÉS GYÖRGY

Füvek éneke Szklabonyán

A nógrádi táj szelíd, csendes, gondosan megművelt vidék. Autóval hajtottam át azon az utcán, amelyen Ő gyalog járt, sőt hihetően mezítláb, mint a több szklabonyai gyerek. Kiszálltam a kocsiból, s percek alatt bejártam a falut, szülőhelyét. Fölbukkant egy autóbusz, s csakhamar eltűnt a porban. Aki ember él itt, mind kint van a határban, Szklabonya üres. Ha rabló lennék, kifoszthatnám ezeket a töppedt kis házakat.

Díszes Mária-szobor áll az út közepén. Alatta felirat hirdeti, hogy a szklabonyai hívők állították, s 1997-ben megújították; valóban, a korona aranya dús. Amott a templom, s jobbra Mikszáth Kálmán szülőháza; cseréppel fedett, jó karban lévő, háromablakos homlokzatú; elől egy megdőlt fenyőfa s mellemig érő fakerítés. A ház jeltelen.

Csupán pár lépésnyire áll a másik Mikszáth-ház. Ennek két ablaka nyílik az utca felé, földszintes ez is, cseréppel fedett, most itt működik a postahivatal. A házat orgonabokrok szegélyezik, a szomszédban azonban magasra nőtt a kukorica. Két lépésnyire a háztól, a szalagként húzódo kertecskében egy rózsabokor. Losonci barátaim mondták, ezt még Mikszáth ültette. S a házon, a két ablak között, ott az emléktábla:

*Itt élte át – szülei házában –
Mikszáth Kálmán
Gyermek – és ifjúkorát
1852 – 1872*

A ház belső udvara hatoszlopos tornáccal parasztudvar, totyogó kacsákkal, kapirgáló tyúkokkal, szalmával, pocsolóyával. Akkor, mikor az író itt lakott, még zsúptető borította a házat. Azóta szétfoszlott a zsúptető, csakúgy, mint a nemesség legendája. Kiderült, hogy Mikszáth János, az apa, s Veres Mária, az anya, nem voltak még kurtanemesek sem, csak egyszerű parasztok, vendéglősök, közel száz hold tulajdonosai. Az apa eredetileg kereskedőnek szánta a fiút, később ügyvédnek.

A házzal szemben terül el a szklabonyai temető. Mikszáth Kálmán ifjú éveit a temetővel szemben töltötte. Ez az oka, hogy annyi falusi hiedelmet írt meg. Hányszor szerepel Mikszáth műveiben a temető, különös, furcsa történetekkel összeszöve. Ezeknek a magját ott szerezte az ablakban, mikor kibámult az esteledő sírokra, s hallgatta a falusi asszonyok történeteit. Tisza Kálmán szivarozó tarokkpartnerne egy életen át erre a falusi házra támaszkodott, innen nézte Magyarországot, ami neki a világ volt. Boldog, akárcsak Arany, hogy magyarnak született. Nem utazott külföldre, írásműveiben nem kalandozott idegen helyeken. Rendületlenül állt hazája földjén; ő a mi legnagyobb patriótánk, haláláig „szítta” szülőföldje ízét, mint egy csibukot, képzelete innen táplálkozott.

Itt szerezte a nyugalmát, a közvetlenségét, a lassan-pontosan érő, kőműves moz-

dulattal egymásra rakódó realista kifejezések szeretetét. A szélesebb környéken talált hagyományokat is. Ide kéklük Balassiék híres vára, Kékkő. Bal felől nem messze van Alsósztrégova, Madáchék fészke. Északnyugatra fekszik Ocsova, a kis falu, ahol Bél Mátvás született és felnőtt. Losoncon Kármán József, Rimaszombatban Tompa Mihály az elődje. Melich János, a nyelvész kikutatta, hogy Mikszáth ősei evangélikus papok voltak. A gyermek képzeletét a falusi világ, a radikális és protestáns hagyományok s a családi kör összetartó melege alakították. Egy felvidéki magyar népballada még a török korból emleget egy Mikszáthot:

Hogy elméne Mikszáth László,
Az akasztófára való,
Két pejlovat kantározzák,
Kocsi elejébe fogják.

Az író ismerte az áruló Mikszáth Lászlóról szóló verset. Ilyen régi családi gyökerek kötötték szülőföldjéhez. Innen szívta magába nemes szívű s emberséges magyarságát. Egyik utolsó írásában, a *Mikszáth Almanach* 1910-es évfolyamának előszavában a népmese erejéről szól. Népmesét kíván minden gyereknek, hogy *abból szívja be a magyar nyelv titkos szépségeit*, nemzete lelkét és észjárását. *Mert a nyelv struktúrája* – írja Mikszáth – *már gyermekkorban alakul ki*. Magára gondolt, akinek a szklabonyai házban, a szklabonyai fűben alakult ki rendkívüli magyar nyelvi ereje, de megtanult szlovákul is, megbecsülte és szeretettel ábrázolta a szlovákokat. A satírúra mindig kész írónak nincs egy gúnyolódo szava sem róluk. Mikszáth úgy nézte a szlovákságot, ahogyan mindenkinek kellene nézni: testvérként.

Szklabonya után két lépcsőfok következett a serdülő Mikszáth életében, a középiskolai tanulmányok korszaka. 1857. szeptember elsején vitték a szülők a tízéves fiút ekhós szekéren Rimaszombatra, Gömör megye székhelyére, a protestáns gimnáziumba, amely 1560 óta áll fenn. A rimaszombati tanárok zöme honvédtiszt volt Kossuth seregében, némelyik több csatában vett részt a szabadságharcban. Rimaszombat gazdag hely volt ebben az időben. Megváltotta úrbéri terheit, szabad várossá lett újból. Bőriparosai, ötvöseii, takácsai, fazekasai, szerszámkészítői országos hírnű mesterek. A rimaszombati foszlós cipót mindenki emlegette, aki megjárta a várost, hát még a vidám mulatságokat. Megvolt már a Városkert, melynek nyírott, cserjés sétányain találkozta a lányok, fiúk. Kirándultak az erdőbe, felmentek a hegyekbe. Mikszáth mindenben részt vett, szórakozott, a pipázás élvezetére oktatta társait... De Tompa Mihály verseit is ő szavalta osztálytársainak, mint újdonságot és lázadó hangot Bach osztrák zsandáruralma ellen. A gimnáziumi tanárok kiváló pedagógusok voltak. Széchenyi, Kossuth és Petőfi személyes ismerősei nevelték Mikszáthot, fegyelmet, tisztességet, őszinte jellemet követeltek tanítványaiktól. Ez a férfinevelés hatott a szklabonyai fiúra is. Rimaszombatban tűnt fel magyar írásbeli dolgozataival s kitűnő történelmi és földrajzi tudásával, ott bontakozott ki mint író is, az önképzőkörben, ahogy Rejtő István a rimaszombati évekről írott könyvében bizonyítja. Diákkori versei és történelmi elbeszélései már íróra vallanak. Egy nyári vakáción nagyanyjánál, Ebecken, szerezlemlre gyullad, ezt írta meg a Prakovszkyban; Gáll Piroska esete saját története.

A két utolsó gimnáziumi évre elkerült Selmecebányára, az ugyancsak nevezetes pro-

testáns gimnáziumba, ahol Petőfi ült a padban vagy negyedszázaddal előtte. Regényesebb, festőibb hegyvidéki tájat nem is lehet elképzelni. Egy völgytekőben, körberakott kúpszerű hegyek lejtőin épült Selmecebánya, ódon várral, históriás városkapukkal, bástyás falakkal, zengő templomharangokkal, krómsárga és hófehér házakkal, melyek elől földszintesek, hátul háromemeletesek. A legtöbb ház előtt virágoskert, gyümölcsfák, a hegyekből balzsamos fenyőillat áradt.

Az édesanyának sose lehet eléggé hálás a nemzet. Mi történik, ha Mikszáth Kálmán ott ragad a szklabonyai háznál, és gazdálkodni kezd, vagy hordja a fröccsöket? Az anyát egy jóslat vitte a kitartó igyekezetre. Mikor várandós volt, a barátnője megjósolta neki, hogy fia születik, aki olyan híres ember lesz, hogy tiszteletére kivilágítják egyszer Balassagyarmatot. (Ez meg is történt 1910-ben, a Mikszáth – jubileumkor.) Szemmel tartotta fiát az anya, nem egyszer átszekerezett a hegyeken, hogy ott legyen az ingadozónál. Megírta ezt a fiú a *Tavaszi rügyekben*, feledhetetlenül. Csínytevő, élénk ifjúvá nőtt Mikszáth Kálmán Selmecebányán. Patrióta érzelmeit táplálta a háromnyelvű bányaváros hazafias szelleme. Még Kublik, a szlovák szabó is, akinél Mikszáth lakott, olyan tüzes Kossuth-párti volt, hogy leányát Garibaldina névre kereszteltette, s ruhavarrás közben ezt énekelte:

Kiépült már Turinig a vasút,
Azon jön meg Garibaldi, Kossuth.
Elhosszák a szép magyar lobogót,
Megállj, német, szűk lesz a bugyogód!

Scholtz Vilmos tanár úr vezette a selmeci evangélikus líceum önképzőkörét. Mikor Mikszáth az önképzőkörben felolvassa egy humoreszkjét, Scholtz felállt, s kijelentette: kitűnő novellaíró! avatunk most!

Aztán hazament Szklabonyára, megfürdött a „tündérgert” harmatos fűvében, elhempergett a vadrózsabokrok alatt, fülelt a füvek énekére. Fölmászott egy jegenyefenyőre, s a déli napsütésben, jobbjával ernyőt formálva homlokán, nézett-nézett dél felé. Arra, ahol a nógrádi táj kapuként kinyílik az Alföld felé, egyenes vonalban Buda tornyaihoz. Ezen az úton indul majd el eszményképe, Jókai nyomában. De a szklabonyai fiú akaratos, vészjóslo szemű, indulatokat fegyvelmező vastag ajka, mindenre emlékező boltozatos homloka mást hozott a magyar irodalomba: társadalmunk bírálását. És Pesten, a dicsőség ormán is megmaradt vidéki embernek, szklabonyai palóc fiúnak, akinek csak a kézzelfogható, a valódi, a bontható és összerakható valóság számított. A többit lenézte. Természetes ösztöne vezette csalhatatlanul Pest zsvájában.

Mikor végignéztam a falut, lekanyarodtam Mikszáth patakjához, a Kürtöshöz. Megtaláltam Mikszáth vizét, a kürtösi csevicit. Kicsit fáztam tőle, mert zavaros volt, hisz ott ered a patak közepén, egy csepp szigeten, de betonkarikával vették körül, s az én lelkes losonci barátaim megesküdtek az összes falusi szentekre, hogy nyugodtan ihatok belőle, nem árt meg. Hát ittam Mikszáth vizéből, meleg volt, eltikkadtam a szklabonyai porban. Borvíz ez, valóban jó ízű. Aztán egy percre leheveredtem a Kürtös partján, Mikszáth magas fűszálai közé. Csend volt, hallgattam a füvek énekét, a legszerényebb szülőföld zenéjét, amelyből egy óriás táplálkozott.

Negyvenéves a Reményi Ede Kamarazenekar

BESZÉLGETÉS KAULICS-NAGY ZSÓFIÁVAL, A ZENEKAR ALAPÍTÓTAGJÁVAL

– *Olvastam, hogy hallgatótársai Önt bízták meg 1982-ben, kérje meg tanárukat, Gál Károlyt, egy vonós kamarazenekar megalapítására. Hogy történt ez, hogyan fogadta a tanár úr?*

– Ezt nem tudom ki terjeszti, egy kicsit pontosítanék. A kamarazenekar 1981-ben alakult, január-február táján, 6–8 vonós növendék állított be Gál Károly tanár úr termébe, hogy segítsen egy kamarazenekar létrehozásában. (Tehát engem nem kért senki.) Előző év decemberében koncertezett itt a Liszt Ferenc Kamarazenekar, annak hatása alatt találtuk ki ezt.

– *Már csak az idősebbek ismerhették a tanár urat. Ki volt, milyen ember? Beszéljen róla.*

– Tanár úrról sok jót és rosszat is el lehet mondani. Ami biztos, hogy szenzációs tanár volt, kihozta mindenkiből a legjobbat, amire képes volt, és akiben látott fantáziát, aki hajlandóságot mutatott a munkához. Akkoriban még többen dolgozhattak a Miskolci Szimfonikus Zenekarban, sokszor kellett kisegítő, és ő vitte azonnal a növendékeit, törődött a jövőjünkkel. A kamarazenekar életében annyira meghatározó volt az ő személye, hogy bár most már van néhány tagunk aki már sajnos nem ismerhette, mégis majd minden próbán szóba kerül Tanár úr valamilyen instrukciója, vagy szólása az adott művel kapcsolatban.

– *Miért éppen Reményi Ede nevét vette fel a zenekar?*

– Reményi Ede Miskolcon született hegedűművész, források szerint Brahms is ő fedezte fel egy hamburgi kocsmában, ő kezdett el vele dolgozni, általa ismerték meg. Egyértelmű volt, hogy egy miskolci vonós együttes egy ide kötődő művész nevét vegye fel.

– *Az első 25 év után lett a zenekar vezetője Kriston Tamás. Mutassa be őt is.*

– Gál tanár úr sajnos 2007-ben eltávozott, nagy úrt hagyva maga után, azt azonban többször kinyilvánította, hogy egyszer majd tanítványát, Kriston Tamást látná utódjaként a koncertmesteri székben. Sajnos ez hamarabb bekövetkezett, mint számítottunk rá. Tamás jó vezető egyéniség, kitűnő ötletekkel, nagy rálátással a kamarazenekari munkára.

Kaulics-Nagy Zsófia

Reményi Ede Kamarazenekar

– *Miből „él”, működik a zenekar?*

– 1993-ban létrehoztunk egy alapítványt, hogy az együttes támogatókat tudjon keresni, támogatásokat gyűjteni, és hogy hivatalosan működhessen. 2008-tól van lehetőségünk nagyobb pályázatokra, az Emberi Erőforrások Minisztériuma pályázataiból szoftunk támogatást kapni, ebből tudunk koncerteket szervezni, azok költségeit fedezni. Illetve néha meghívásokat kapunk, azokat honorálják.

– *Mi jellemzi a repertoárjukat?*

– Gyakorlatilag minden! A fő profil természetesen a klasszikus komolyzene, de jazz, dixieland, rock-metál, és népzene is a terítéken volt már.

– *Úgy tudom, helyi, megyei zeneszerzők műveit is bemutatják. Kik ők és hogyan fogadja a közönség a műveiket?*

– Nagyon szeretjük a helyi zeneszerzőket, szenzációs műveket írnak, hárman háromféle stílusban. Kerek Gábor Közeledő az élménydús klasszikus, Ács Gyula a népzene világában van otthon, Lendvai Péter zenei világát pedig az eltolt ritmikák, számomra kicsit latinus zenei világ jellemzi. Már jelentkezett újabb zeneszerző is, ha minden jól megy, a jövő évadban talán műsorra tűzhetjük a művét. Szeretnénk, ha a közönség nem félne azoktól a kortárszenéktől, amiket mi bemutatunk, mert garantáltan élvezetesek. Szerencsére megvan az a jogunk, hogy mi választunk!

– *Nagy sikere van a televízió Virtuózok műsorának. Önök támogatják a régió virtuózeit...*

– A helyi zeneszerzőkön kívül a helyi tehetségeket támogatjuk. Egy kis válogatót szervezünk, amelyen eddig a miskolci, tavaly óta a megyei zeneiskolák növendékei

jelentkezhetnek, illetve a konzi diákjai. A díj, hogy zenekarunk kíséretével szólózhattak a koncertünkön a Művészetek Házában.

– *Gyakran játszanak templomokban is...*

– Igen, rengeteg koncertet adtunk már a kamarazene-karral a megye templomaiban! A tehetséges gyerekek segítésén és a hazai zeneszerzők műveinek bemutatásán kívül ez ugyanolyan fontos munkája az együttesnek! Hálakoncertek a sorozat címe, amit körülbelül hat éve indítottunk. Célja, hogy olyan kis településekre is elvigyük a klasszikus muzsikát, ahol nem szoktak koncerteket rendezni. Természetesen a helyszínek megfelelő műsorválasztással. A teljesség igénye nélkül néhány település: Arnót, Szendrő, Borsodgeszt, Mocsolyás, Bükkszentkereszt, Arló, Csernely, Tarcál, Mezőzombor, Múcsony, stb.

Felekezettől függetlenül játszunk a templomokban, nagyon sok áldást, hálát kapunk már a papoktól, lelkészektől, amiért nagyon hálásak vagyunk!

– *Talán azzal kellett volna kezdenem, hogy saját magáról kérdezzem. Úgy tudom zenészcsalád az Önöké. Édesapjáról és saját karrierjéről kérdezem.*

– Most már mondhatom, hogy többgenerációs muzsikussal vagyunk. Apukám a Miskolci Szimfonikus Zenekar koncertestere volt, sajnos 47 éves korában súlyos betegségben elhunyt, édesanyám a cselló szólam vezetője volt, illetve zongora korrepetitor a zeneművészetiben, kétszakos lévén... Testvéreim és gyermekeim is zenészek. Már 36 éve játszom a Miskolci Szimfonikus Zenekarban, 2005-től vagyok koncertmester, szerencsére két kiváló kollégám társaságában. 15 évig tanítottam az emödi zeneiskolában.

– *Ön 2014-ben, a zenekar 2017-ben nyerte el a város Reményi Ede zenei díját. Az elismerésen kívül milyen hozadéka volt a kitüntetéseknek?*

– Őszintén szólva az örömről és megdöbbenésről kívül nem sok...

– *Végül saját és a zenekar idejéről kérdezem.*

– Terveim, amit a jó Isten ad... Szeretem a zenekart, és a kamarazene-kart egyaránt. Azonban szeretek más dolgokkal is foglalkozni, tanultam foltvarrást, igyekszem művelni, ezen kívül a nagy telkünkön való kertészkedés is örömet jelent. A kamarazene-kar terveit rendre keresztülhúzta sajnos az utóbbi két évben a vírushelyzet, de igyekszünk dolgozni, ahogy lehet! Kicsit korlátozott a próbaterem használata és a koncerthelyiségek is, de igyekszünk a lehető legjobbat kihozni az adott helyzetben. A kamarazene-kar legközelebbi koncertje a Művészetek Házában lesz március 19-én 17 órától, ahol a Megyénk Virtuózai és zeneszerzői is bemutatkoznak. 2022 őszre már Svájcba is van meghívásunk újra, reméljük vége lesz már ennek az örületnek addig!! Végül egy kérdés: aki ennél többet szeretne megtudni a zenekar életéről, eseményéről, keresse meg honlapunkat, a kamarazene-kar.hu címen.

(gróf)

A Sziklakápolna szobrai

Hazánkban két helyen található sziklába vájt templom: az egyik Budapesten a Gellért-hegyi Sziklatemplom, a másik pedig Miskolc-Tapolcán a dombok közt szerényen megbújó Jézus Szent Szíve Sziklakápolna. Építésük is közel egy időben történt, az első 1931-ben, a második 1935-ben készült el.

Miskolci lévén, én a tapolcai kápolnát ismerem. A kápolna építésének körülményeiről az internetes források nagyjából ugyanazt a történetet közlik; és a várostörténeti munkák is ezeket az adatokat adják meg.¹ A juhakolból kialakított kápolnát mindig nagy érdeklődés övezte. A helyi lakosok mellett kirándulók, turisták is szívesen felkeresik ezt a különleges atmoszférájú helyet. Kialakításában jó nevű miskolci művészek, szakemberek, mesteremberek, vállalkozók és iparosok vettek részt. Ezekről a korabeli sajtó a felszentelés idején (1935) részletesen beszámolt.² Ez az 1935-ös újságcikk mellékesen azt is megjegyzi, hogy „*az előcsarnokban négy szoborfülke van, ezekben egyelőre csak három szobor áll – egy pesti szobrász ajándékai.*” A későbbi források a szobrász nevét is közlik: „*a templom szobrait Máriahegyi János budapesti szobrász készítette és ajándékozta a templomnak.*”³ De ki is volt ez a budapesti szobrász? Életrajzának összeállításában Ziegler Ágota pilisszentiváni helytörténet- és családfakutató és Fogarasy Attila pilisvörösvári tanár, újságíró, költő, helytörténeti kutató volt a segítségemre.⁴

Máriahegyi János Pilisvörösváron született 1894. április 28-án. Eredeti neve Mireisz volt; szüleinek neve a keresztelési anyakönyv szerint Mireisz János és Szauer Terézia volt. Nevét később Miereiszként használta, az elírás nem tudni hol történt. Édesanyja 1905-ben meghalt, édesapja rá egy évre újra megnősült. Gyermekkorából kevés adat maradt fenn. Inasként Budapestre került, ahol egy német házaspár fogadta be, velük eltartási szerződést kötött, s haláluk után átvette műhelyüket. 1914-ben már szobrászként jegyzik, 1915-ben az orosz harctérre került, tüzéreként részt vett a gorlicei áttörésben. 1918-ban az olasz hadszíntéren harcolt, több kitüntetést is kapott.⁵ 1924-ben házasságot kötött Szabó Etelkával, akivel Budapesten a Hajcsár utca 32-ben laktak.⁶ 1929. június 26-án vitézzé avatták, ekkor változtatta nevét Máriahegyire. Később a budapesti telefonkönyvek adatai szerint

¹ Dobrossy István: Miskolc írásban és képekben 7. köt. Miskolc, 2000. 221-224. o. – Iglói Gyula: Menner László egyházi építészete = Szülőföldünk 2007. 33. köt. 172-174. o. - <http://users.atw.hu/hcsplebania/tortenettp.html>

² Öt ezer katolikus hívó a tapolcai barlangtemplom felszentelésén. = Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap 1935. 166. sz. 4. o. (júl. 24.)

³ <https://www.miskolctapolca.infosziklakapolna>. Letöltés: 2022.01.27.

⁴ Az adatokat elektronikus levél formájában bocsátották rendelkezésemre. Az egyéb források a hivatkozásokban megtalálhatók.

⁵ A magyar tüzér. Írták: Cziegler Gusztáv és mások. Bp. 1938. 87. o.

⁶ Korabeli újságokban Hajcsár utcaként írva.

a Thököly utca 166. szám alatt lakott, itt volt a műhelye is, és itt hunyt el 1973. június 15-én.⁷ Máriahegyi János az 1950-es évekig Magyarország elismert egyházművészeti szobrásza, szoborfestője, kegytárgykészítője volt. Szobrai ma is megtalálhatók Zalaegerszeg, Pilisvörösvár, Esztergom, Budapest, Ajka templomaiban. Mesterségét fia (ifj. *Máriahegyi János 1925-2001*) is folytatta. Szobrairól ma is készítenek másolatokat (*Manhertz István, ld. 4. jegyzet*). Halála után sok alkotása megmaradt; hagyatékát családja őrzi.⁸ 1935-ben szobrai közül a frissen felavatott tapolcai Sziklakápolnának ajándékozott néhányat. A kápolna előterének négy falfülkéjébe az alábbi szobrai kerültek elhelyezésre.

Ha belépünk a kápolnába, a bejáratától jobbra lévő falfülkében egy női szent szobrát láthatjuk. A szobor **Lisieux-i Kis Szent Terézt** jeleníti meg, amint egyik kezében fészület tart, másik kezével rózsákat hint az imái hatására elnyert segítő (remény és bizalom) kegyelem

Kis Szent Teréz szobra

Szent József szobra
a kis Jézussal

jelképeként. Teréz halálakor megígérte, hogy a mennyben azzal fog foglalkozni, hogy jót tegyen a földön, ha valaki az ő közbenjárását kéri (*A szobor beazonosítását Vámosi Katalin művészettörténész-muzeológus végezte*). A „kis út” szentjének emléknapja október 1.

Néhány lépéssel beljebb a következő falfülkében **Szent József** szobra áll, bal karján a kis Jézussal, aki kezében országalmát tart. Ez a szobor nagyon hasonló a Solymáron található Szent József szoborra, valószínűleg azért, mert azt a szobrot is Máriahegyi János készítette. Különbség csak annyi köztük, hogy a solymári szobor jobb kezében egy liliumot tart. De valószínű, hogy eredetileg a mi szobrunk is liliummal a kezében került ide.

A bejáratától balra – szemben Kis Szent Teréz szobrával – az egyik legnépszerűbb szent: **Páduai Szent Antal** szobra áll. Szent Antal a szegények és tévelygők, az utasok, a szobrászok, agyag-munkások és porcelánkészítők patrónusa. Általában fiatal, szakáll nélküli ferences szerzetesként ábrázolják. Attribútumai közé

⁷ Lakóházáról fotó látható a köztérkép adatbázisban. A ház homlokzati fülkéjében egy Jézus Szent Szíve-szobor látható. (Nesztaák Béla műlapja. Azonosító: 476849). Gyászjelentése: Új Ember 1973. 1408. sz. 4. o. (júl. 1.)

⁸ Müller Márta: A szép munka fejben dől el. = Vörösvári Újság 2015. 9. sz. 30-31. o.

tartozik a könyv (utalva a Szentírásra), a liliom, és a gyermek Jézus. Mindezek ezen az alkotáson is megtalálhatók. Emléknapja június 13.

A baloldalon Szent Antal szobra után *Nepomuki Szent János* szobra sorakozik a következő falfülkében. János a molnárok, hajósok, halászok, a papság, a gyónási titok védőszentje. Szobrai az egész ország területén megtalálha-

tók, főleg hidak mellett, vizek szélén állnak. Megjelenítésekor legtöbbször egy ujját ajkára tévő, vagy kezében keresztet tartó papként ábrázolják. Itt is a vértanúságra és hitvallásra utaló feszület van a kezében. Emléknapja május 16.⁹

Id. Máriahegyi János a 20. század első évtizedeinek jónevű szobrásza volt. Szobrait ma is megtaláljuk Pilisszentivántól Szakcsón, Nagykanizsán át Nemesapátiig szerte az országban, ill. galériák is kínálnak megvételre általa készített alkotásokat.¹⁰ Bükkszentkereszten, a Szent Kereszt templom előtti téren lévő feszület corpusát is szintén ő készítette.¹¹ Szobrainak témáját a keresztény gondolatkörből merítette, így érthető, hogy ezek templomokban, templomkertekben, egyházi intézményekben kerültek elhelyezésre. Műveiből szívesen ajándékozott is egy-egy egyházközségnek.¹² Miskolcon írásos forrás nem szól az ajándékozás

Nepomuki Szent János szobra

Páduai Szent Antal szobra karján a gyermek Jézussal

tényéről, de kézzelfogható bizonyítékként szolgálnak a szobrokon lévő szignói.¹³ A Sziklakápolna oltáránál, oldalfolyosóján és elzárt részein még további hasonló szobrok sorakoznak, valószínűleg azok is Máriahegyi János alkotásai. Ezek feltárása még további kutatást igényel!

⁹ A szentekről részletes leírás olvasható a Magyar Kurír katolikus hírportálon. <https://www.magyarkurir.hu/kultura/szentek-es-boldogok>. Letöltés: 2022.02.01.

¹⁰ Pl. Galéria Savaria.

¹¹ Keresztmegáldási ünnepély = Nemzeti Újság 1941. 193. sz. 6. o. (aug. 26.)

¹² Szintén 1935-ben ajándékozta Lisieux-i Szent Teréz szobrát a szakcsi római katolikus egyháznak. A szobor ma is a templomban áll. Porpáczy Attila plébános adatközlése.

¹³ Sedon László plébános adatközlése.

VÁRNAGY MÁRTA

Akit két kezével egyszerre tart az Isten

„...vak voltam már, hitetlen zűrzavar,
s falba léptem s ajtót nyitott a fal,
nyílt az ajtó és nyíltak jó csodák
s én boldogan botladozom tovább
idegen romokon s magamon át
s nem félek már, hogy újból elveszítsen:
két kezével egyszerre tart az isten
s ha azt hiszem, hogy rosszabb keze büntet,
jobbja emel, és fölragyog az ünnep.”
Szabó Lőrinc: *Harc az ünnepért*
(részlet)

Az elmúlt napokban tanácstalanul forgattam Kabdebó Lóránt nemrégien megjelent, utolsóul dedikált könyvét („*egy Költő Agya*”. Szabó Lőrinc pályaképe a „modern” európai költészetben). Ennek oka, hogy halálával éppen a létezés öröme – az ő kifejezésével: gyönyöre –, lett alig értelmezhető nemcsak számomra, mindenkinek, aki ismerte őt.

Nehezen haladtam az olvasással, hiszen az író halálával magam is falba léptem; már nem kérdezhetem soha többé, és életének hűséges társát, az őt mindenben segítő Dobos Marianne írónőt sem akartam a temetésig a kérdéseimmel terhelni.

A kötet az irodalomtudós kivételesen gazdag életművéből a „betakarítás” fázisában keletkezett. Ajánlásakor mégsem az általa idézett költőkre, szellemi elődökre, hanem a tudósra csodálkozom rá, aki halála előtti éjszakán küldte el a következő, immár utolsó, általa összeállított könyvének kéziratát a szerkesztőnek.

Ez már dedikáció nélkül fog eljutni hozzám, és minden olvasóhoz is, hiszen Kabdebó Lóránt 2022. január 24-én meghalt.

Mérlegelem a szavak súlyát, próbálgatom erejüket, aurájukat, jelentésük többrétűségét, végeredményben azt, hogy a szavak a lehető legszíkárabb használatban hogyan hangzanak, és mit hordoznak.

Nem tudom, mit hordoznak ezek a szavak. Felfoghatatlan, mint minden halál. Képtelen vagyok különbékét kötni annak a halálával, aki a Szabó-Lőrinc-szövegek összeolvasási lehetőségét kereste ebben a könyvben kortárs európai költőtársai világával.

Életmeditáció, sorsköltészet, Isten dicsérete köszön rám a tanulmányokból. Az irodalomtudóst hallom ki belőlük, a tudománya teljes eszköztárával elemző európai gondolkodót, és követni próbálom azon a szűk mezsgyén, ahol jár; közben csodálom bonyolult és mégis kristálytisza logikáját.

Mielőtt rám szólna – mert szólna –, teljesen váratlanul, és mégis olyan ismerősen elindul felém a sorok között a maga teremtette világából, saját mindenségéből a költészet által lett költő: ő maga, Kabdebó Lóránt western-nyakkötővel és cowboy-kalapban, örök játékosan. Pontosan úgy, ahogyan írta, és megtörtént a megélt valósággal ellentétben megjelenő szellemi létezés, amelyben a valóságos tények mellett-főltött egy másfajta, metafizikai erőter is megnyílik.

Ebben az erőterben érezhetően ott rezegnek, vibrálnak a saját és örök alkotói és költői vívódásai. Gondolatait megfejteni próbálják majd az általa nevelt tanítványok, és az utánuk jövők is. Ebben a könyvbe zárt vívódásban megtaláljuk a tudóst, költőt, és a társat is.

Ezernyi rétege van ennek a tanulmánykötetnek, de egyetlen gondolat mentén is fel-fűzhető, erre a talányos sorra, a „*Mindenség is egy Költő Agya.*” Ennek értelmezéséből indul ki, és mindig ide tér vissza, egyre teljesebb, egyre értőbb, egyre inkább érző lélekkel.

A Kabdebó-világ költői Isten létezésének titkát keresik, ám eközben a tudós istenkeresését is érzékelem, hiszen a kötetben a... személyes történetben megszülető vágyakozást... szöveggé alakítja, majd az így megformált alkotást hitelesítendő visszafogadja személyes igényévé. Bizonyosság ez a mondat a keresztény tudós, a hívő katolikus örök istenkeresésére. Szent Ágoston szól hozzánk, őt hívja segítségül Szabó Lőrinc szövegében.

Nagy vagy, Uram, és nagy a te dicséreted; és nem tudom, mi néven hívjalak, mikor magamba hívlak. S hová jöhetne belém az isten, aki az eget és földet teremtette. Hová hívjalak magamba, mikor benned vagyok? Hová mehetnék, elhagyva eget és földet, hogy kívülről jöjjön belém az isten, aki így szólt: betöltöm az eget és földet?

Van ebben baljós, halálközeli?

Nem. Annak ellenére sem, hogy halálának időpontja igen közel esik a kötet megjelenéséhez, hiszen a nehézveretű stílus szómágiája éppúgy hat benne, mint... az árnyalatok és ellentétek csodálatos játéka. Gyermeki öröm melegíti át a lapokat, és felfénylő öröm, hogy kincseket talált és idehozta nekünk:

Mi hát az én uram, istenem? Mi lenne, kérdem, ha nem az Úristen? Mert ki az úr az Úron kívül, és ki az isten az Istenen kívül? Csúcs vagy uram, a jóság orma vagy, kint s bent-ható, mindenható, irgalom, hatalom, rendíthetetlen rebbenő, torony, tető, legszebb és legszentebb erő, alakban szilárd és megfoghatatlan, mindennek változása, sose új, sohasé régi, mindennek újulása.

Ekkor már hallom a hangját. Hangjára ajtót nyitott a fal. Mondja a titkot, mintha már értené a költőt, mintha már tudná, mit akart mondani, mintha már felnőtt volna hozzá. Január tizenötödik napja volt. Ekkor beszéltünk utoljára. Kabdebó Lóránt irodalomtörténész emeritus professzor kilenc nap múlva halott. Minden titkok birtokában van immár.

Hiszem, hogy ő az, akit azóta két kezével egyszerre tart az Isten. Életműve egyetlen háladása a hűségért, és feloldozást váró feloldása a rettenetesnek.

(A Holdkatlan Szépirodalmi és Művészeti Folyóirat szerkesztője Kabdebó Lóránt irodalomtörténész elhunytára emlékezik közelmúltban kiadott könyvének megjelenése kapcsán. Az írás az Új Misszió folyóirat márciusi számában jelent meg.)

APOSTAGI ZOLTÁN

Léterő – Erőnlét

Aki Békefy Lajos Léterő – Erőnlét című legújabb vallomások esszégyűjtését kézbe veszi, az egy a világ rezdülésére folyamatosan érzékeny, keresztyén felelősséggel rendelkező, teológiai, egyháztörténeti, irodalmi és képzőművészeti ismeretekkel fölvertett alkotóval találkozhat. Igen, találkozhat, mégpedig a szó legszorosabb értelmében, vagyis tovább már nem beszélhetünk felületes egymásmellettségről, ugyanis megállásra késztet, lelki-szellemi érintettségre, megszólíttóságra, gondolati párbeszédre és továbbgondolásra. De valóban így van? – teheti föl a kérdést a szkeptikus olvasó. Augustinusnak *A keresztyén tanításról* című műve jut eszembe: „*Könyveinkben, melyeket úgy írunk, hogy valamiképpen ők maguk válasszák meg olvasóikat, amennyiben azok megértik őket, ha pedig nem érthetők, nem terhelik azt, aki amúgy sem akar elmélyedni bennük...* (4.9.23. ford.: Böröczki Tamás)”. Mi hangsúlyos számomra ebben? Az, hogy a könyvek választják meg olvasóikat, azokat, akik valóban értik. Ezzel természetesen nem valamiféle írói felsőbbrendűséget akarok vizionálni, csupán arra kívánok rámutatni, hogy aki rendelkezik a szükséges befogadóképességgel, a kor problémái iránti érzékenységgel és felelősséggel, az valóban átélheti a találkozás élményét, az többé nem mehet, nem közlekedhet vállvonogatva e nagyon is terhelt világban. Ebben az értelemben a könyv számunkra nem lehet terhelő, sőt, fölüdülés – hiszen alternatívákat mutat föl. Ugyanakkor azt is állíthatjuk, hogy a könyv valóban szelektál, s csak azokat engedi magához, akik el akarnak mélyülni, a szellemi-lelki folyóba be akarnak merítkezni, hogy aztán egy új, vagy megújult és megerősített látással emelkedjenek a felszín fölé.

Azt hiszem, sokak gyakorlatát ismétlem akkor, amikor azt mondom, hogy egy-egy esszégyűjtet olvasása előtt kikeresem a tartalomjegyzéket, végignézem, hogy melyek azok a témák, amelyekkel a szerző meg akar ismertetni, melyeket tartja érdemesnek megírásra, közlésre. A kötet tíz nagyobb egységre van bontva – amely önmagában is sokatmondó –, ám ha a fejezetcímeket sorra vesszük, láthatjuk, mindezek nem csak témákat, de korszakokat is jelentenek. Az egyik ilyen a KDNP-ben külügyi titkárként végzett munka korszaka, lásd *A protestánsok a jövőért* című fejezetet, de idesorolhatjuk az új világjárványt, s vele párhuzamosan jelenlévő digitális korszakot. A témák között szerepel – hogy csak a legaktuálisabbakat említsem – a nemzet és Európa-kérdés, a szellemi-lelki visszatekintés, de a napjainkat veszélyeztető pandémiai és vele párhuzamosan megjelenő Digitális Egyház kérdése is. Íme a választható témák közül néhány. Vagyis nemcsak a könyv választja ki magának az olvasót, de az olvasónak is van választási lehetősége, ha netán egy-egy témát aktuálisan közelebb érez magához.

Békefy Lajos miközben kétségtelenül a jelen megírására készül, nem teheti meg,

hogy ne tekintsen vissza, hogy ne elevenítse föl azokat a kapcsolatokat, amelyek meghatározóak voltak életére. Tudja, hogy a múlt nem sajátítható ki, több, mint egyéni sors, hiszen közösségben élünk, és nem tehetjük meg, hogy egykori kortársaink a feledés-kosárban, akár egy félresikerült vázlat, végezzék életüket. A könyv nyitófejezetének elején a következőt írja: „*Emlékezésemben nem életrajzot írok, hanem találkozásokra emlékezem.*” Íme itt is megjelenik a találkozás fogalma, itt van az a plusz, amely az életrajzírásnál, a száraz adatolásnál is többet jelent. Nem lexikális tudást akar átadni, hanem a mindennél többet jelentő szellemi érintkezésekre irányítja figyelmünket, azokra a személyes élményekre, amelyek formáltak, sőt, formálják ma is – bizonyíték erre az emlékezés jelenléte –, s mikor a saját életútjának fölelevenítéséről ír, azon keresztül igyekszik fölmutatni a rá döntő hatással lévő személy, személyek nagyságát. Mi ez ha nem tisztelet és alázat, keresztyén főhajtás, amelyre az Ige is tanít? „...*Alázattal különbnek tartásatok egymást magatoknál...*” (Fil 2,3b) Ő föl mer, és föl tud nézni. Ugyanakkor azt is mondhatnám, ez tanulásának egyik alapja, és ő élt ezzel a lehetőséggel, az embereken keresztül kapott adománnyal. Ezt eleveníti föl akkor, amikor Kovács K. Zoltánra emlékezik. A *találkozások* megelevenednek, és kirajzolódik, gondolatainkban megformálódik az az ember, aki számára maga volt *a* jelenség. Múltidézése azonban nem marad határon belül, németországi kitekintést is ad, sőt, európai horizontra emeli tekintetünket, hogy mindezek ismeretében – ha közvetett módon is – jobban megértsük saját helyzetünket, és egyben Peter Hintze személyében újabb példát emel elénk, aki nyilatkozatában a következőt fogalmazta meg: „*Az Istenhez forduló imák adnak erőt ahhoz, hogy a drámai fordulatokat kiálljuk, túléljük.*” Ez a szemlélet jut kifejezésre akkor, amikor a könyv szerzője nemzeti imnap megtartását szorgalmazza.

A szerző nemzet- és Európa-felfogását jól tükrözi a VII. fejezet. Trianon traumáját ő sem hagyhatja említés nélkül, több írása is foglalkozik a nemzet tragédiájával, miközben a kiutat is igyekszik megtalálni, hogy erőt meríthessen önmaga és mások számára, s hogy megfogalmazhassa üzenetét a jövő nemzedékének. Mert van üzenete. „*Mert a haza mindig több, mint az ország*” – hangsúlyozza több bekezdés elején. És nem fél kimondani: „*Az ország lehet olykor mostohaanya. (...) A haza viszont mindig Édesanya.*” Szükség is van erre. Kiáltásában nem csupán a történelmi igazságtétel utáni jogos igény fogalmazódik meg, mélyebbre hatol, az emberi méltóság elleni bűnről beszél, egyéni sorsokról, ezzel is jelezve, hogy a nagyhatalmi politikai, stratégiai és gazdasági döntésekben többről mint új államhatárokról van szó, és sajnos annak következményeivel a „*Vae victis*” – Jaj a legyőzötteknek! (Brennus)” barbár elve alapján a politikusok nem számolnak. S hogy mindennek mi volt a kihatása, arra család-történeti példát hoz. Ez is azt bizonyítja, amikor Trianonról ír, nem a távolságtartó történetíró szemével látja és látta az ország és nemzetcsönkítést, nem a kutató tárgyilagos tollával írja, hanem a szívével. Miért? Mert Trianon megoldásért kiált. „*Ezt nem lehet felejtetni, ezt nem szabad feledni, ezt nem rendezte még a történelem*” – írja sommásan minden bosszút nélkülözve. Mindezt nem feledve teológiai aspektusát is fölmutatja, melyhez erőt a bibliai Jó-

zsef történetéből merít: „*Ti rosszat terveztetek ellenem, de Isten terve jóra fordította azt...*” (1Móz 50,20). Csakis így lehet képes leírni: „*Isten cselekvése és akarata szorosan összefügg egymással. Isten nem osztja meg, nem választja szét, amit egybe rendelt: népet és egyént együtt őriz meg szent rendelése szerint*”. S mindennek – vallja – egyik gyönyörűséges eszköze az anyanyelv.

Az erős nemzetkötődés mellé erős kötődés határozza meg Európához való viszonyát is. Königsberg, Észak Velencéje sirályos tengerpartján Kanttal sétál, máskor Heidelbergben barangol, miközben Olevianus Gaspárral, Goethével, Hölderlinnel és Nietzschevel társalog, de megfordul Genfben is, hogy Kálvinnal találkozzon. És persze Párizsról sem feledkezik meg. „*Protestáns Párizs? Hogy nincs ilyen?*” – teszi föl a kérdést, és a válasszal sem marad el: „*De bizony van!*”. S mindezt nagy átéléssel teszi, akár egy zarándok. „*Igen, van protestáns zarándoklat is*” – szögezi le hitvallón. Kanttal foglalkozó írásában így tesz bizonyosságot: *Mindenekelőtt azonban nem öt csodálom, hanem a Szentlelket, Aki már sokadszor életemben, elképesztő, lenyűgöző szimultaneitást és szinkronitást teremtett. Időket, tereket, embereket, voltakat és élőket, gondolatokat, mélyeket és magasakat egyetlen szempillantás alatt egymás közelébe hoz, egyidejűvé teszi a régmúltat a jellel, előrevetíti a jövőt*. Számára Európa elsődlegesen a teológiát, a filozófiát és a kultúrát jelenti. Azt a földrésznyi bölcsőt, amelybe megérkezni még a legmodernebb közlekedési eszközökkel sem lehet, csak beleszületni, mégpedig a Lélek, a tudomány és a művészet által.

Az író azonban a szellemi-spirituális időutazás után megérkezik a jelenbe, s a könyv másik nagy témája a pandémia. De – egyéniségéből adódóan – nem a medicina, hanem a lélekerősítés eszköztárával veszi föl a harcot. Egy különös, sajátos egyházi évet tár elénk, amely nem adventtel, hanem a világjárvány hazai eseményéhez illesztve, 2020 virágvasárnapjával kezdődik. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy nem a vakcinát, nem a kiváltó okot, még csak nem is a miértet – bár e kérdést tanító jelleggel maga is fölteszi –, hanem az üzenetet keresi. *A testvéri szó vírusos virágvasárnapra* című írásában Kálvint idézi: „...*kissé félrevonulok, és csendben hagyom, hogy csapások érvék (a népet). S majd meglátom, hogy a hosszú nyomorúság után eszükbe jutok-e, hogy orcámat keressék (Inst. 2.5.13)*”. Már ezzel a mottóval is az üzenetet keresi. A mottót követő második mondatban Kálvin így folytatja: „*Az a mondat pedig, hogy majd meglátom, mit cselekszenek az emberek, azt jelenti, hogy csendben, mintegy visszavonulva teszi próbára őket egy ideig a különféle csapásokkal. Mindkettőt azért cselekszi, hogy még alázatosabbá tegyen minket*”. Ezt az alázatot tapasztaljuk meg akkor, amikor ezt olvashatjuk: „*És miközben ... várom (Jézust), kérem Öt, lélekben mindent, de mindent, nemcsak felsőruhám, hanem bűnvallo-másomat, bocsánatkérésemet is levetve, s odaterítve lábai elé, halkan elér szívemhez a bevonulási történetnek számos üzenete*”. Számára a félrevonuló, a Deus absconditus, a rejtőzködő Isten tiltakozó, s ez által releváns Istenné válik. És ebben van az üzenet lényege! Mert óvni akar a kóros élményhajhásztól, a mindenkit eltípró életviteltől, de nem kevésbé a kiüresedett vallásgyakorlattól is. Mert „*a világot sújtó igazi átok nem a COVID 19 vírus, hanem a hitetlenség, istentelenség és embertelenség*

kárhozata, a test és a lélek örök halálba hullása” – hirdeti. S hogy mindennek hang-súlyt adjon, Torkos András *A beteg népeknek imádságok* fohászatát veszi elő: „*Örök, mindenható, kegyelmes Isten ... engemet az én halandóságomról intesz a betegség által, hogy szépen hívsz a bűnbánatra*”.

Írónk a húsvéti ünnepkörön túl jutva érkezik meg a reformáció köszöntéséhez. Meditációjában a kezdetet keresi, azt az időt, amikor a *tohu vábobu*, a kietlen és pusztá rendezetlen anyag értelmet kap, s fölteszi a költői kérdést: Vajon az nem isteni reformáció volt-e? A válasz számára magától értetődő, hiszen maga Isten adja meg a választ: *Ez jó* – utatva az 1Móz 1-re. A sort folytatja, és a pusztai vándorló nép Isten népévé való formálódását ugyancsak reformációnak tekinti. Az ontológiai szemléletben Parmenidész (Kr.e. 515–445) megy vissza, aki szerint „*A létező van, nem született, romolhatatlan, egész, egyetlen, rendületlen és teljes. (Dörömbözi J.: A filozófia alapjai)*”. Innen – hangsúlyozza Békefy – már csak egy kis gondolati visszatekintésre van szükség ahhoz, hogy fölidézzük a 2Móz 3,14-et: „*ehje aser ehje*, azaz én vagyok, aki a lét vagyok” (Mózes öt könyve és a haftárak fordítása) Isten-bemutakozást. Innen egyenes következtetés, hogy ahol alkotás van, van Alkotó is, Ő a Léterő. Ezért a reformáció sem véletlen, hanem az Isten lélek-gondviselése, ez pedig élet, megtartás, jövő, és egyben reménységünk is, hogy Vele képesek leszünk megtanulni helyes válaszokat adni, egyebek mellett „...*a világot kiber-börtönné változtatni akaró manipulációkra*”, vagy a globális genocídium lehetőségének kérdésére.

Mindezeket átgondolva teljesen nyilvánvaló, hogy könyvből nem hiányozhat az online tér adta lehetőségek megemlézése sem. A COVID 19 közelebb hozta számunkra azokat a lehetőségeket, amelyek ugyan korábban is megvoltak, de nem éltünk velük, az élet nem kényszerített rá. Elsőként említi meg a digitális imaközösségek létrejöttét. Megemlézésre kerül a Barna Group által kiadott *Digitális imádkozás* című könyv is, amely öt kérdésre keresi a választ. Elsőként, hogy a gyülekezetnek milyen elvárásai vannak? Másodsor, hogy vonzó-e a digitális ima? Harmadszor, hogy mit tesz az egyház a digitális imaélmény eléréséért? Negyedszer, hogy mik a lehetséges akadályok? Ötödször, hogy miként illeszkedik a digitális ima az egyéni és az offline imaélethez? Kétségtelen tény, hogy az internetes imaközösségek létrejötte nagymértékben segített a pandémia lelki-mentális leküzdésében, ugyanakkor nagy kihívást jelent a tekintetben, hogy ne váljon az elidegenedés lehetséges eszközévé. Nem véletlen, hiszen megszületett a Digitális Egyház fogalma és valósága, amely sokak számára kényelmet és feszültségmentességet nyújt, nyújthat.

Van tehát miért elcsöndesedni, s a csöndnek metafizikai természetét visszaadni. Ennek első oka hangzavarral, hangerővel szennyezett világunk, amely nemcsak a dobhártya sérülését eredményezi, de a belső hang meghallására is károsan hat. Jó hír, hogy „*A modern tudomány, a művészetek, a bibliatudomány, a keresztyén hitélet egyre inkább odafordult a csendforrások felé az egyre dübörgőbb gazdaság, egyre harsogóbb napi életvitel szükségszerű ellenpontosásaként*” – állapítja meg a szerző. Itt említi meg Giorgio de Chirico olasz festőt, Thomas Hardy csend-verseit, Jean-Jacques Lecerle csendfilozófust, de emlékszerpentinjén ott van Elóhim sabbatos megpihenő, vagy Jé-

zus pusztai 40 napos csöndje. Bárcsak mi is be tudnánk illeszkedni Jézus „*Panaszszó, vádaskodás nélküli, a megértett és engedelmesen elfogadott megváltási terv végrehajtásának szentséges*” csendjébe – fogalmazza meg óhaját. És ebbe a csöndbe illeszkednek a lírai intermezzók akkordjai is. Békefy Lajos szerint a tavaszt váró ember valójában az Örök Tavaszt hozó Isten elé vágyódik. Ennek megfelelően interpretálja Áprily Lajos versét is. „*Mennék eléd, mert itt vagy már közel.*” De ez a közelség tér-idő nélküli, üzeni, mert Ő a Léterő.

ZSUGYEL JÁNOS

A „Kaliforniai pinyt” pitypalattyolása a State Island-on

FEJŐS ZOLTÁN: „MERT ABBAN AZ IDŐBEN LEHETETT
VÁNDOROLNI” CÍMŰ KÖNYVÉRŐL

„Sok urunk nem volt rest, se kába,
birtokát óvni ellenünk
s kitántorgott Amerikába
másfél millió emberünk.”

József Attila *Hazám* című versének motóbeli sorai közhelyszerűen rögzültek a hazai közgondolkodásban, s ezzel együtt az a gondolat is gyökeret vert, hogy a XX. század fordulóján végbement kivándorlás meghatározó oka a földreform elmaradása, a magyarországi nagybirtokrendszer eltartóképességének elégtelensége volt. Fejős Zoltán néhány éve megjelent monográfiája a mai Cigánd város két elődtelepülésének, Kis- és Nagycigánd családtörténeteinek példájával szembesíti a századforduló migrációs folyamataira vonatkozó közvélekedést. A Szerző a néhány

évvél korábban Viga Gyula szerkesztésében megjelent *Fejezetek Cigánd néprajzából*¹ című kötetében megjelent tanulmányának bővítésével és átdolgozásával vállalkozott a kutatás folytatására és önálló kötetben történő publikálására. Az Amerikába történő kivándorlás zöme 1890 és 1914 között zajlott Magyarországról. A kivándorlók többsége pontosan meghatározható földrajzi térségből származott, elsősorban a Felvidék keleti területeiről, beleértve Zemplén megye déli járásait, tehát a Bodrogköz térségét, amelynek egyik települése a mai Cigánd.

A Néprajzi Múzeum volt főigazgatójaként és a néprajztudomány akadémiai doktoraként a Szerző megközelítése elsősorban néprajzi jellegű, de a kötet jelentősen gazdagítja a közelmúlt történetére vonatkozó ismereteket, s szervesen illeszkedik

¹ Cigándiak Amerikában. In: Viga Gyula (szerk.): *Fejezetek Cigánd néprajzából*, 2014. Cigánd, Cigánd Város Önkormányzata, 319-374. old.

az amerikai magyarság életére vonatkozó korábbi publikációs tevékenységéhez² is. A chicagói magyarok két nemzedékéről a Szerző egy amerikai nagyváros magyar bevándorlóinak etnikai öntudatát, közösségét, társadalmi rendszerét mutatja be. E művének céljaként „egy helyi társadalom” tanulmányozását jelöli meg, melynek keretében három település kivándorló etnikai öntudatának átalakulását mutatja be egy amerikai városban. Ezt a célkitűzést követi jelen kötet is, vagyis a cigándi kivándorlók etnikai öntudata átalakulásának, illetve megőrzésének folyamatát az amerikai társadalom közegében.

A kötet első része a kutatási irányok ismertetésével indul, melyek közt meghatározó volt a település közösségének szembesítése elődeik küzdelmes múltjával. A kivándorlásban közvetlenül csak a lakosság töredéke vett részt, a rokoni kapcsolatokon keresztül jóval tágabb kör volt érintett, s a kisváros méreteiből adódóan lényegében a teljes népesség informált volt a migrációban résztvevők sorsának alakulásáról. Bár a kutatás az 1895 és 1936 között Amerikában partra lépett személyek azonosítására szorított, megállapítható volt, hogy az Amerikába történő megérkezés nem jelentette a végleges megtelepedést az új hazában, hiszen időről időre többen is hazatértek, s számos végleges visszatelepülés is történt. (Az 546 partra szállt személyből 136 már korábban is járt Amerikában, így kézenfekvő következtetés, hogy a mintában szereplő 546 fő ténylegesen ennél kevesebb személyt takar, mint ahogy az is valószínű, hogy néhány kivándorló azonosítási nehézségek miatt nem került be a mintába.) A kivándorlásban résztvevő személyek egyéni sorsának a dokumentumokon, levelezéseken, visszaemlékezéseken keresztül történő követése mellett a kutatás arra is irányult, hogy az így megismerhető adatok valóságtartalmáról is megbizonyosodjon az Egyesült Államok bevándorlási statisztikáival, a hajózási vállalkozások által rögzített utaslistákkal, valamint az amerikai sajtótermékek híradásaival, illetve a kivándorolt magyarság egyik legfontosabb intézményénél, az ottani vallási közösségeknél rendelkezésre álló anyakönyvekkel és iratanyaggal való összevetéssel. Ennek a valamennyi részletre kiterjedő kutatási módszertannak köszönhetően számos, egyéni emlékezetben elhalványult, vagy helytelenül rögzült esemény és körülmény kiigazítására is sor kerülhetett, miközben a Szerző sok esetben csak valószínűsíthette a visszaemlékezések szerinti történeteket. A megismert családtörténetek alapján az is kiderült, hogy a tengeren túlra igyekvők jelentős számban nem a végleges kivándorlás szándékával igyekeztek útnak indulni. Bár a gazdasági motiváció meghatározó lehetett, hiszen a mezőgazdasági munkánál könnyebbnek tekinthető ipari munkavállalási lehetőségek és az ígért jobb kereset reménye csábítóknak tűnhetett, de ez nemcsak a nincsteleneket, hanem a földbirtokkal rendelkező családok tagjait is vonzotta. Néhányan családi körülményeik, kalandvágyásuk, a törvénnyel való összeütközésük, a katonai szolgálat alóli kibújás miatt keltek útra. Többen itthon hagyták házas társukat, gyermekeiket,

² A chicagói magyarok két nemzedéke 1890-1940. Az etnikai örökség megőrzése és változása. 1993. Budapest, Közép-Európa Intézet
Kossuth-szobrok az Egyesült Államokban. In: Kriza Ildikó (szerk.): Történelem és emlékezet Művelődéstörténeti tanulmányok a szabadságharc 150. évfordulója alkalmából. 1998. Budapest, Néprajzi Társaság, 45-60. old.

hazaküldött keresetük egy részével támogatták az itthon maradtakat, s induláskor azt tervezték, hogy kinti megtakarításaikkal hazatérnek, s itthon házat építenek, földet vásárolnak, s hagyományos paraszti életformájukat – már kedvezőbb feltételek mellett – folytathatják majd. Az első világháborúig folyamatosan bővült a folyamatba bekapcsolódók köre, bár a gazdasági válságok ciklikussága, a munkalehetőségek ezzel kapcsolatos időnkénti beszűkülése esetenként éreztette fékező hatását. A kiutazások megtorpanását a világháború kitörése okozta, amikor a háborús időszak miatti óceánátkelési nehézségek, valamint az Egyesült Államok 1917. évi hadba lépése ezt eredményezte. A világháborút követően a bevándorlási számok megugrottak ugyan, de 1924-től a bevándorlás csak nemzeti kvóták alapján volt lehetséges, s a Magyar Királyság számára fenntartott mintegy félezer fős kontingens csak néhány cigándi illetőségű személy számára vált elérhetővé.

A mintában szereplő 546 személy feltárt adatai alapján kiderült volt a migrációs útvonal, valamint célállomás. A cigándiak kezdetben nagy számban az északi-tengeri német kikötőkből indultak az akkoriban egyedül lehetséges óceánt átszelő hajóútra, de a későbbiekben holland, francia, brit kikötőkből, illetve a monarchiabeli Fiuméből induló hajóútra is kerültek cigándiak. A megérkezés általában New York valamelyik kikötőjébe történt, s onnan a legtöbben a későbbiekben New York részévé vált Staten Island környékén telepedtek meg. Az oda települt iparvállalatok sora a megérkezők számára különösebb szakértelmet nem igénylő fizikai munkát kínált az építőanyagipar és a fémkohászat területén. A gyárak körül épített munkáskolóniák kedvező, munkahelyhez közeli szállás- és étkezési lehetőséget kínáltak, a homogén nemzetiségi összetétel pedig biztosította az anyanyelvi közeget, mely a helybeli református gyülekezet és a magyar lelkipásztor közösségteremtő munkájával az otthonosság érzetének megteremtését biztosította a kivándoroltaknak. A megismert életsorsokból kibontakozó kép azonban közel sem idilli. A kötet külön fejezetet szentel Kő Csáki József életrajzában, aki módos gazda édesapjával való konfliktusa miatt 1902-ben indult először az amerikai útra. A feleségét apósához visszaköltöztető fiatal, vállalkozó szellemű férfi a Staten Islandon lévő falubeliek segítségével először napszámosmunkát vállalt, majd tőle nyergelt át az ipari munkára. Mivel állandó alkalmazást nem kapott, ezért Ohio államba ment bányamunkára, ezt követően pedig több ipari állásban volt, majd 1903-ban hazautazott, ahol megtakarításaiból és hitelre földet vásárolt és házat épített, s 1913-ig gyarapodó családjával eredményesen gazdálkodott. A gazdasági épületeit sújtó tűzvész, majd két év kedvezőtlen termése következtében nem tudta fizetni a megemelkedett kamatokat, s így 1914 tavaszán ismét hajóra szállt. Több munkahelyen is dolgozott, de keresetét nem találta megfelelőnek, ezért haza szeretett volna menni, de mielőtt a hajójegyre való meg tudta volna takarítani, kitört a világháború. Ezután kezdődött munkavállalási kálváriája. Pennsylvániától New Yorkig több ipari és mezőgazdasági munkahelyen dolgozott, a jobb kereseti, vagy lakhatási lehetőségek miatt többször váltott, míg 1919-ben viszonylagos nyugalmat nyert New Brunswickban, ahol egy magyar kolónián élt és könnyű gyári munkát kapott. Beilleszkedett a helyi közösség életébe, református gyülekezeti tagként részt vett a temp-

lomi kórusban, s még a műkedvelő színelőadásokat is gazdagította játékaival. 1920 májusában érkezett végleg haza, ahol kifizette hiteltartozásait és az ötvenes éveikig önállóan gazdálkodott. A kötet második része tartalmazza önéletrajzát, mely gyermekkorától Amerikából való hazaérkezéséig élvezetes stílusban versbe szedve írja le küzdelmes élete első felének történetét.

A kötet első részében további fejezetek foglalkoznak a kivándorlási folyamat egy-egy speciális szeletével. A *Női történetek* című fejezetben három családtörténettel ismerkedhetünk meg, melyek főszereplői egyedül, illetve leánytestvérrel együtt kezdtek új életet Amerikában. A *Zsidó kivándorlók* című fejezet a cigándi, néhány generációval korábban a településre került kereskedő és iparos zsidó lakosság kivándorolt tagjainak történetét rögzíti. A mintegy 65 személy kivándorlásának sajátossága, hogy esetükben kizárólag végleges kivándorlás történt, mivel az azonosított személyek mindegyike csak egyszer volt fellelhető a hajólistákon.

A *kivándorlás és a helyi emlékezet* című fejezet számot vet azzal a ténnyel, hogy mára a kivándorlással kapcsolatos emlékek lassan elenyésznek a helyi közösségben. Kevesen maradtak, akiknek felmenői még közvetlen emlékeket hordoznak a kivándoroltakról, s a II. világháború utáni évtizedek politikai légköre sem kedvezett a végleg kint maradtakkal való kapcsolattartásnak, így a település mai lakói csak néhány tárgy, fénykép, hivatalos irat vagy családi levél kapcsán idézheti fel egyre halványuló emlékeit. A kötet arra tesz sikertelt kísérletet, hogy feltámassza a „cigándi amerikasok” emlékezetét, és ezáltal a történelemre vonatkozó új ismerettel gazdagítsa a közösséget. „Talán ennek felismerése révén a mindig nehezen átlátható jelenben is könnyebben tudunk eligazodni.” (188. old)

Az utóbbi évek egyik könyvszenzációja volt Oravecz Imre regénytrilógiája, mely a Heves megyei Szajláról Amerikába kivándorolt Árvai István családjának történetét meséli el. A regényfolyam középső kötetében a főhőst a kaliforniai fűrj éneke üti szíven. Ez a hang olyan, „mintha búslakodnának, mintha elvesztettek volna valamit, valami fontosat, értékeset, és azt keresnék. És közben vigasztalnák, biztatnák egymást, hogy meglesz, meglesz.” A Kaliforniai pinty pitypalattyolása a ki- és visszavándorló, elvesztett hazát sirató, illetve új hazát találó, vagy az óhazára újra rátaláló cigándiakért is szól.

Fejős Zoltán: „Mert abban az időben lehetett vándorolni” – A cigándi amerikasok emlékezete.

Cigánd Város Önkormányzata, 2017. 335. old.

• IN MEMORIAM •

„NAK VOLTAM MÁR, HITETLEN ZŰRZAVAR,
S FALBA LÉPTEM S AJTÓT NYITOTT A FAL,
NYÍLT AZ AJTÓ ÉS NYÍLTAK JÓ CSODÁK
S ÉN BOLDOGAN BOTLADOZOM TOVÁBB
IDEGEN ROMOKON S MAGAMON ÁT
S NEM FÉLEK MÁR, HOGY ÚJBÓL ELVESZÍTSEM:
KÉT KEZÉVEL EGYSZERRE TART AZ ISTEN
S HA AZT HISZEM,
HOGY ROSSZABB KEZE BŰNTET,
JOBBJA EMEL, ÉS FÖLRAGYOG AZ ÜNNEP.”
SZABÓ LÓRINC: HARC AZ ÜNNEPÉRT
(RÉSZLET)

„VESZÍTVE SZERETŰNK CSAK IGAZÁN”

PROF. DR. KABDEBŐ LÓRÁNT
IRODALOMTÖRTÉNÉSZ
BUDAPEST-ZUGLÓ ÉS MISKOLC DÍSZPOLGÁRÁT
A MISKOLCI ÉGYETEM BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KARÁNAK ALAPÍTÓ DÉKÁNJÁT JANUÁR 24-ÉN
MAGÁHOZ SZÓLTÓTTA TEREMTŐJE.
BÚCSÚZTATÁSA 2022. FEBRUÁR 5-ÉN,
SZOMBATON DÉLELŐTT 11 ÓRÁTÓL
A MISKOLCI SZENTPÉTERI KAPUI TEMETŐ
RAWATALOZÓJÁBAN LESZ.
KATOLIKUS SZERTARTÁS SZERINT.
KÉRJÜK, HOGY A KOSZORÚKRA SZÁNT ÖSSZEGET
A REGŐCZI ISTVÁN ALAPÍTVÁNYNAK UTALJÁK.
(WWW.REGOCZIALAPITVANY.HU)
EMLÉKÉT TISZTELETRE TARTOTT
RENDEZVÉNYEKSEL IS FOLYAMATOSAN ŐRIZZÜK.
A GYÁSZOLÓ CSALÁD

„ A HALÁL NEM JELENT SEMMIT,
CSUPÁN ÁTMENTEM A MÁSIK OLDALRA.
AZ MARADTAM, AKI VAGYOK, ÉS TE IS ÖNMAGAD VAGY,
AKIK EGYMÁSNAK VOLTUNK, AZOK VAGUNK MINDÖRÖKRE.”
(SZENT ÁGOSTON)

„Mert én tudom, hogy az én megváltóm
él, és utoljára az én porom fölött is megáll.”
(Jób 19,25)

Mindenki aki szerette és tisztelte,
köszönetet mondunk, hogy

Kabdebó Lóránt

elvesztése miatt érzett fájdalmunkban,
gyászunkban osztozik. Köszönjük a sok
gyönyörű virágot. A koszorúk és csokrok
között ott „virágzanak” a Regőczi
Alapítvány részére nyújtott adományok is.

Emlékét kegyelettel őrizzük!
Életéhez és életművéhez méltó
módon gondozzuk, hogy azt kora
és az utókor is megismerhesse:
a gyászoló család

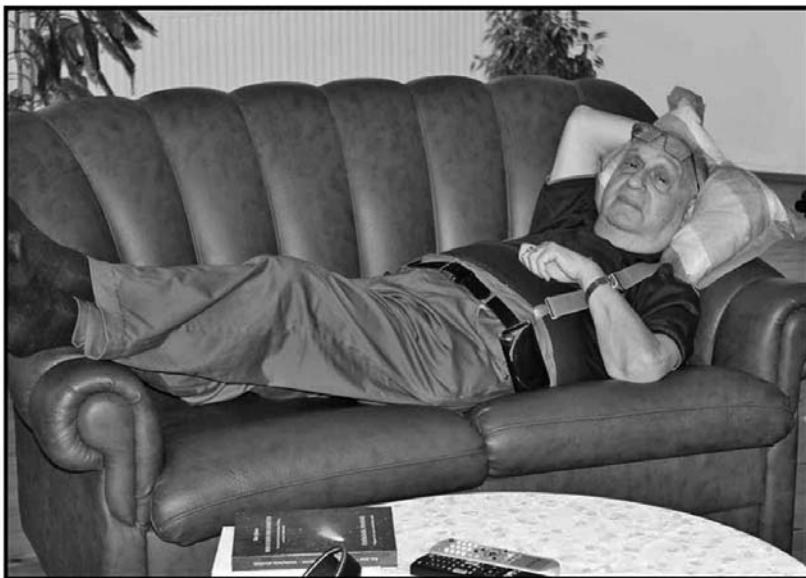
„hogy újra légy, csak egy szó kellene;
s olyan szó nincs (nemcsak rád: senkire):
túnt titok vagy, csillaghús képlete
valami Legfőbb Jónak: te, te, Te!
(Szabó Lórincc: Ki-mi voltál?)

S a megszipító ködön át
végül meglátja ifjú anyját,
s azután anyja alteregóját:
a kisdelpolyáló Máriát.
(Jánosy István: Visszaszámlálás indulás előtt)

Kabdebó Lóránt

(1936. augusztus 9., Budapest – 2022. január 24., Budapest)

Fotó: Bata János

A szél most éppen örvöngve tombol, rázza a fenyők
ágait, a szil, a tölgy, a dió is meghajol előtte.

Ablakok réseiből poloskák és álkaticák bújnak elő –
mondják: inváziós fajok.

Megcsörrennek a tetőcserepek: összerendezzenek,
összerendezzenek.

Isten veled, kedves Lóránt!

J.

Horgos, 2022. január 30.

*(Bata János költő verse
a délvidéki ARACS folyóirat ez évi első számában jelent meg.)*

• SZERKESZTŐSÉGI ÜZENETEK •

Folyóiratunk húsvéti számának *Irodalom* rovatában *Báger Gusztáv és Erdélyi László egy-egy* verse áll, melyekben a költők az ország és a személyes jövőnk iránti aggodalmuknak és reménységüknek adnak hangot. Ezeket a gondolatokat ajánljuk olvasóink figyelmébe az előttünk álló böjti és húsvéti napokban. Bízunk abban, hogy aktuális lapszámunk egyéb írásai is felkeltik érdeklődésüket.

Hálásan köszönjük a támogatást mindenkinek, aki önzetlen tevékenységgel szolgálta a lap tartalmának alakítását, megjelenését, terjesztését és előállítását!

FAZEKAS CSABA *Az egyháztörténet-írás története Magyarországon* címmel tudományos tanácskozást rendez a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kara 2022. június 9–10-én. Több szempontból is évfordulós rendezvényről lesz szó: Egyrészt illeszkedik abba a rendezvénysorozatba, mely a miskolci bölcsészképzés megindulásának 30., a BTK megalapításának 25. évfordulójához kapcsolódik, másrészt szintén épp 25 évvel ezelőtt került sor Miskolcon a Fiala egyháztörténészek országos találkozója c. rendezvényre. Az akkor fiatal, mára jórészt a történész szakma elismert kutatói közé emelkedő szakemberek számára így jó alkalom kínálkozik a számvetésre, a magyarországi egyháztörténet-írás tapasztalatainak összegzésére, a történettudomány e sajátos részterületét érintő kihívások áttekintésére is.

Az egyháztörténet-írás alapvető kérdését valószínűleg ez a konferencia sem fogja eldönteni, miszerint minek is tekintsük az egyházak, vallási közösségek múltját: teológiai tudománynak, vagyis az üdvtörténet részének, vagy inkább világi tudománynak, vagyis az egyházakat társadalmi-közéleti intézményként kezelő megközelítésnek. A megnyitó előadások között mindenesetre lesz olyan, amely ezt a témakört fogja boncolgatni. A felhívásra beérkező nagyszámú jelentkezés a szervezőket is meglepte. 50 hazai és határon túli magyar történész jelezte, hogy előadás tartásával kíván részt venni a program megvalósításában, így rendkívül tartalmasnak ígérkező tanácskozásra számíthatnak az érdeklődők. Külön szekcióban fogják bemutatni a közép- és koraujkor, a 18–19. század és a 20. század egyháztörténet-írását, a reformáció historiográfiai hagyatékát, neves egyháztörténet-írók munkásságát, egyház- és helytörténet-írás kapcsolatrendszerét, de még a kisebb felekezeteket, a nők egyháztörténeti szerepét, a különböző (például vatikáni) levéltári források feltárásának állapotát, sőt – sajátos aktualitásként – Kárpátalja egyházainak múltjára vonatkozó ismereteket is.

Az előadások, valamint az azt követő viták mellett a rendezvény jó lehetőséget biztosít arra, hogy a kutatók személyes eszmecserék keretében vitassák meg a kutatásaik aktuális állapotát, illetve a jövőre vonatkozó terveiket. A szakmai program nyitott az érdeklődő nagyközönség részére is, minden érdeklődőt szeretettel várnak a szervezők:

Fazekas Csaba egyet. docens (fazekas@uni-miskolc.hu) és Rada János egyet. tanársegéd (rada.janos@uni-miskolc.hu).

E számunk szerzői

Apostagi Zoltán szerkesztő, Presbiter folyóirat, Magyar Református Presbiteri Szövetség

Prof. Dr. Báger Gusztáv költő, egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Bata János költő, főszerkesztő, ARACS közéleti folyóirat, Horgos (Délvidék)

Prof. Dr. Cs. Varga István irodalomtörténész, akadémikus, Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia

Prof. Dr. Dolhai Lajos rektor, Egri Hittudományi Főiskola

Erdélyi László (1918–2017) költő, lelkész, Hetednapi Adventista Egyház

Gulyásné Vastag Irén ny. tanár, Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium

Hideg Ágnes ny. könyvtárvezető, Herman Ottó Múzeum

Dr. Hortai Rita gyermekorvos

Dr. Illés György irodalomtörténész, író

Prof. Dr. Kabdebó Lóránt (1936–2022) irodalomtörténész, decan emeritus, Miskolci Egyetem BTK

Klemen Terézia elnök, Lehár Ferenc Polgári Társulás, Révkomárom (Felvidék)

Dr. Rózsa Tibor presbiter, Miskolc-Diósgyőri Református Gyülekezet

Dr. Udvardy György érsek, Veszprémi Érsekség

Dr. Várhelyi Krisztina közgazdász, Éltető Lélek Alapítvány

Várnagy Márta író, szerkesztő, Holdkatlan Szépirodalmi és Művészeti Folyóirat

A szerkesztőbizottság:
Alakszainé dr. Oláh Annamária,
Gróf Lajos, Papp András, Hangóné Birtha Melinda,
Sasvári István, SzeleNGe Judit,
dr. Várhelyi Krisztina, dr. Zsugyel János (főszerkesztő)

Lapalapító: *Gróf Lajos*
Tipográfia: *Keglovics János*

ISSN 2676-8127

Kiadja: *az Éltető Lélek Alapítvány*

Támogatók:

MTA Miskolci Területi Bizottság

**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

**Eszmék és Értékek
Alapítvány**

MISKOLC

Felelős kiadó: *Holndonner Ferenc,*
Alakszainé dr. Oláh Annamária

Tipo-Top Nyomda, Miskolc
Felelős vezető: *Solymosi Róbert*

**Olvasóink a folyóirat megjelenését
az Éltető Lélek Alapítvány CIB Banknál vezetett
10700086-68936099-51100005 számú számlájára
történő átutalással támogathatják.**

HOZZÁJÁRULÁSUKAT KÖSZÖNJÜK!